

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yaşamın Anlamı ve Değeri

Rudolf Eucken

İnsanın tinsel varoluş
mücadelesine geniş ve
tarihsel ölçekte bir bakış

İ Z D Ü Ş Ü M Y A Y I N L A R I

İZDÜŞÜM YAYINLARI KİTAP LİSTESİ

- 1. Düşüşün Tanıklığı**
- 2. Bir Filozofun Gezi Günlüğü**
- 3. Yüzyılın Davası**
- 4. Bilimsel Devrim**
- 5. Felsefenin Öyküsü - I. Cilt**
-Yunan ve Ortaçağ Felsefesi
- 6. Felsefenin Öyküsü - II. Cilt**
-Çağdaş Felsefe
- 7. Görünmez Kral Tann**
- 8. Belgesel Sinema**
- 9. Bilim Tarihi Yazılan**
- 10. Yaşamın Anlamı ve Değeri**
- 11. Sinemanın Öyküsü**
- 12. Piramitler Gerçeği**
- 13. Sinema Nedir?**
- 14. Newton ve Newtonculuk Kültürü**
- 15. Büyük Film Kuramları**
- 16. Einstein ve Dünyamız**
- 17. Doğanın Sayıları**
- 18. Zaman ve Takvimler**
- 19. Dünyalar Savaşı**
- 20. Zaman Ağacı**
- 21. Kendime Düşünceler**
- 22. Bilimsel Buluşların Öyküleri**

YAŞAMIN ANLAMI VE DEĞERİ

RUDOLF EUCKEN

İngilizce'den Çeviren:
AHU KARASULU

İZDÜŞÜM YAYINLARI: 10

YAŞAMIN ANLAMI VE DEĞERİ / Rudolf Eucken

KİTABIN ÖZGÜN ADI: The Meaning and Value of Life

ÇEVİRİ: Ahu Karasulu

REDAKSİYON: Ayşegül Yurdaçalış

YAYIN YÖN.: İbrahim Şener, Ayşegül Yurdaçalış

KAPAK TASARIMI: Timuçin Unan

METİN TASARIMI: İbrahim Şener

© Türkçe yayın hakkı İzdüşüm Yayınları'na aittir.

1. BASIM: Temmuz, 2000

BASKI: Kurtiş Matbaacılık

KAPAK RENK AYRIMI: Diacan Grafik

ISBN: 975-8408-05-4

Yayın ve Dağıtım

İZDÜŞÜM YAYINLARI

Yerebatan Cad. Salkım Söğüt Sokak

Keskinler İş Merkezi No: 8 Kat: 3

D. 601 34900 Cağaloğlu-İSTANBUL

Tel: 0212-513 23 08 Faks: 0212-513 23 41

e-posta: izdusum@superonline.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 3

Almanca'dan Çevirenlerin Önsözü • 4

GİRİŞ • 9

SORUNUN BUGÜNKÜ BOYUTLARI • 13

ESKİ ÇÖZÜMLER • 14

DİN • 14

ÖZSEL İDEALİZM • 19

MODERN KÜLTÜR • 26

İŞ • 26

REALİST YAŞAM TASLAKLARI • 33

Yaşam-sorununa Natüralist ve Entelektüel Çözümler • 33

Salt Hümanizm'in Yetersizliği • 49

GEÇMİŞE BAKIŞ VE GELECEĞE AİT

OLASILIKLAR • 67

ÖNCEKİ BÖLÜMDE YAPILAN İNCELEMENİN

SONUCU • 67

BUGÜNKÜ DURUMA DAİR ZİHİN

KARIŞIKLIKLARI • 74

OLUMLU BİR ÇÖZÜMÜN KEŞFİ • 78

YENİDEN KURMA GİRİŞİMİ • 87

TEMEL • 87

ANA TEZ • 87

GELİŞMELER • 98

Yaşama Sağlam Bir Temel Sağlama Girişimi • 98

Özgürlüğün ve Girişimin Büyümesi • 101

Doğal İnsanın Boyun Eğişi • 106

ŞÜPHELERE VE ZORLUKLARA DAİR TARTIŞMA • 123

ÖZET • 135

MODERN YAŞAMA UYGULAMALAR • 143

EK • 152

ÖNSÖZ

Yaşamın anlamı ve değeri sorusunu ele alırken amacımız, bireysel bilinç ile, bugünün tinsel sorunlarının üzerine etkili bir biçimde düşmek ve bireyin bunlara dair işbirliğini sağlamaktır. Görevimizin bu şekilde kavranması, felsefi düzenlememize bazı sınırlamalar getirir; fakat bu sınırlamalar içinde dahi bir aydınlanmanın mümkün olduğu, çalışmamız ilerledikçe daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır. Bu tartışmanın ilk ve en can alıcı kısmı, kimilerine fazla uzun tutulmuş gibi gelebilir. Fakat ana tez —beraberinde bir olasılık olarak yaşamın yeniden kurulmasını ve kültürün yeniden doğuşunu getirenin savunulması— hedefe ulaşan tek yolun bu olduğu gösterilmeden, ikna edici bir biçimde geliştirilemezdi. Ve bu amaç için, söz konusu biçimde ele alış kaçınılmazdı. Bu, bir aksesuar değil, işin esasıdır.

RUDOLF EUCKEN

[ALMANCA'DAN] ÇEVİRENLERİN ÖNSÖZÜ

Bir düşünür olarak Eucken'in etkisi, uzun süredir, kendi ülkesinin sınırlarının çok dışında da hissedilmektedir. Eserleri, Fransızca, İtalyanca, İsveççe, Fince, Rusça da dahil, birçok yabancı dile çevrilmiştir. Bizim ülkemizde de, *Times*, *Guardian*, ve *Inquirer*'da Eucken'in eserleri hakkında sık sık yayınlanan makaleler belirgin bir biçimde sıcak ve takdir doludur. Bir kitap eleştirmeni, *Guardian*'da, 'Eucken'in, gelecek onyılda, düşüncenin İdealist yolda yürüyen seyyahları için, en önde gelen rehber olması muhtemeldir' diye yazar.

Eucken'in felsefesi, 'Yeni İdealizm', 'Dinsel' veya 'Tinsel' İdealizm, veya 'Aktivizm' olarak, çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Merkezi teması —henüz çevirilmemiş olan bir eserin başlığına da atıfta bulunarak— 'Tinsel Varoluş Mücadelesi' ve özünü oluşturan inanç da, böylesi bir mücadeleye, kendimizinkiyle yakın bir birlikteliği olan Bağımsız bir Tinsel Yaşam'dan yoksun hiçbir şeyin anlam ve değer veremeyeceğidir. 'Özsellik' ve 'bağımsızlık' kavramlarını tanımlamak hiç de kolay değildir, fakat Eucken'in durduğu noktadan, içimizdeki Tinsel Yaşam'ın özelliğinin, bizim karşımızdaki aşkınlığını ve bizden bağımsızlığını da gösterdiği hatırlanmalıdır. Tinsel Yaşam'ın içtenlikle orada oluşu, beraberinde getirdiği özel ölçütlerle, değerlere ve zorunluluklara saygımızı uyandırırken, bizi, ancak bizim özgürlüğümüzle ilişkili olarak tinsel olan otoritesinin, bizim yaratımımız olmaktan çok, kendi varoluşunu taşıdığına ikna eder.

Özünde tinsel olan bu temelin, gelişebilmesi için, geniş bir tarihsel bakış açısına gereksinimi vardır. Eğer sonluluğumuzun üzerine çıkacak ve kişiler olarak kendi hakiki sonsuz doğamızı kavrayacaksak, tarihin çok yönlü tanıklığına yönelmeli ve dünyanın tinsel bir varoluş için yürüttüğü kahramanca mücadelenin, gönüldeş düşüncede hakkını vermeliyiz. Onların bütün o aydınlatıcı çeşitliliğinde, tek bir tinsel ihtiyacın bağlı ve ilerlemeci ifadesini görmeyi öğrenene kadar, insan ruhunun büyük hareketlerini incelemeliyiz. İnsan yaşamı sorununu geniş ve tarihsel bir ölçekte çözmeye çalışırken, aynı zamanda kendi sorunumuzu da çözmekte olduğumuzu, ancak o zaman fark ederiz.

Bu şekilde anlaşılan Tinsel Yaşam, Eucken'in sisteminin anahtarıdır. Onun felsefesinin, nasıl olup da aynı anda bir Mistisizm, bir Aktivizm, bir Hümanizm olabildiğini de bu açıklar. 'Yeni İdealizm', Tinsel Yaşam'ın gerçekliğine ve dolaysızlığına ve insan ile ilahi olan arasındaki birliğin kişiye özel karakterine yaptığı vurguda *mistik*ti; bütün tinsel paylaşımların ahlaki doğamıza bir meydan okuma olduğu ve ancak eylemimiz üzerinde onun değerlerinin otoritesini kabul etmedeki dürüstlüğü-müz aracılığıyla bir ilham kaynağı olarak korunmasının sağlanabileceği önerisinde *aktivist*ti, tarihsel sezgisinin genişliği ve derinliğinde ve ırkımızın refahı ile bu tinsel değerlerin egemenliğini özdeşleştirmesinde tümüyle *hümanist*ti.

Özünde deneyime dayalı bir felsefe olan, Eucken'in yaşam felsefesi aynı zamanda, gerçekliği mercek altına alan bir felsefedir. Gerçekten de bir *Weltanschauung* (dünya görüşü) olduğu kadar *Lebensanschauung* (yaşam görüşü)'dur da—ilki ikincisi tarafından belirlendiği halde, aksi geçerli değildir. Tinsel dünya, bizim tinsel inancımız tarafından

Yaşamın Anlamı ve Değeri

yaratılır ve sürdürülür: O, insanın Tinsel Yaşam'ın değerlerine ve ideallerine beslediği saygının ürünüdür.

LUCY JUDGE GIBSON
W. R. BOYCE GIBSON

YAŞAMIN ANLAMI VE DEĞERİ

GİRİŞ

İnsan yaşamının herhangi bir anlamı ve değeri var mıdır? Bu soruyu sorarken yanılırsam içerisinde değiliz. Ortaya, bugün bize sadece anlatılması düşen bir hakikatin sahipleri olarak çıkamayacağımızı da pekala biliyoruz. Bu hâlâ çözülmemiş bir sorun olarak karşımızda dururken, onu çözme girişiminden vazgeçemeyiz. Modern çağımızın, bize, çözüme ilişkin hiçbir güvence verememesi, daha detaylı bir biçimde incelememiz gereken bir konudur. Fakat, böylesi bir güvencenin bizim için vazgeçilemez olduğunu göstermekte, incelikli tezlere gerek de yoktur. Türlü türlü etki altında kalıp, bitmez tükenmez sorunlarla kuşatıldığımız bir labirentte herhangi bir anlam ya da amaç birliğinin farkına varmak bizler için oldukça güçtür. Yaşam, ayrıca, boş bir oyundan ibaret değildir; çaba ve zahmet, fedakarlık ve feragat gerektirir. Bu kadar çabalamaya, zahmet çekmeye değer mi? Bütünün menfaati, kısmi riskleri ve kayıpları telafi edebilir mi? Yaşamın sürdürülmeye değer olduğunu doğruladığımızda, bizi haklı çıkarabilir mi? Bu soru, spekülatif bir menfaatten daha fazlasını içerir; çünkü, yüce bir ideale duyduğumuz inanç, etkinliğimizin her bir parçasına sevinç ve haz aşılamadıkça, yaşamın en yüksek olasılıklarının farkına varmamız mümkün değildir.

Bazı devirlerde bu sorunun rafa kaldırıldığı doğrudur. Gelenekler ve toplumsal zorunluluklar bize, önümüze konan hedeflerin geçerliliğinden kuşkulanmamıza yer bırakmayacak kadar kesin bir doğrultu çizer. Fakat kuşku

duymaya, tüm yapının temelinde bulunan varsayımları sorgulamaya bir kez olanak tanındığında, hainlik kavurucu bir yangın gibi yayılır. Biz üzerinde düşünmeye devam ettikçe, sorun daha da karmaşık bir hal alır. Yaşamın görünürdeki bütün karışıklığına rağmen, yine de bir anlam ve değere sahip olduğunun, sürdürülmeye değdiği-nin kesinlikle söylenebileceğini ispat etmeye kalkıştığımızda da, gücümüzü fazlaca zorladığımızı görürüz. Felç edici bir kuşku, çağımızın yaşam enerjisini alıp götürmektedir. Bunun açık bir kanıtını, bütün şaşırtıcı başarılarımıza ve gösterdiğimiz sürekli ilerlemeye rağmen, gerçekten de mutlu olmayışımızda bulabiliriz. Her yanı saran bir güven ve emniyet hissinden çok, insanın önemsizliğini vurgulama ve evrendeki konumunu küçümseme eğilimi hakimdir. Daha detaylı bir inceleme, yaşamı birleştirmeye yönelik samimi bir çabanın varlığını ortaya çıkarır; fakat, böylesi bir çaba varolsa bile, benimsenen yöntemler, birbirinin karşısı olacak kadar büyük farklılıklar taşır. Temelde farklı biçimler alsalar da, alternatif sistemler, alternatif idealler, onların bir parçası olmamızda ısrar ederler. Ve bunlardan hiçbirisi, diğerlerinin karşısında, açıkça ve ikna edici bir biçimde üstün olmadığından, birbiriyle çatışan eğilim ve ölçütler hâlâ gündemimizdedir. Birine göre yüce bir iyiliği simgeleyen, diğerine mutlak kötülüğü çağrıştırabilir ve insan bir diğerinin içini coşkuyla dolduran şeyi çok sert bir biçimde kınama hakkına sahip değildir. Böylece, bize ulaşan çok sayıdaki tikel veri karşısında, yaşamı bütünüyle ele almada acıklı bir yetersizliğe, amacımız ve buraya giden yolun doğası hakkında da giderek büyüyen bir belirsizliğe eğilim göstermek durumunda kalırız. Bu durum da bizi, böylesi bir karanlığa, kuşkuya ve yadsımaya rağmen, yaşamdan hâlâ bir anlam ve değer çıkartmayı becerip beceremeyeceğimiz, ve birbi-

riyle çarpışan karşıt unsurların bir şekilde büyük, yapıcı bir fikirle sonuçlanıp sonuçlanamayacağı sorusuyla karşı karşıya getirir.

Bu soru, biz yaşamı bir bütün olarak ele almaya hazır olmadıkça yanıtlanamaz; ancak o zaman yaşamın değeri hakkında bir yargıya varabileceğimiz bir konumdayız demektir. Fakat, yaşamı bir bütün olarak kavramamız nasıl mümkün olur? Gerçekte, böylesi bir girişimde bulunmaya itiliriz; mutluluk özlemimiz —kendilerini geçen ana tamamen bırakamayan ve fakat her şeyi-kapsayıcı bir amaç aramak zorunda olan akılcı varlıkların özlemi— bunu gerektirir. Fakat bu talep, tüm ısrarcılığına, onu ortaya çıkaran duygu ve tutkuların derinliğine rağmen, ayırt edici bir biçimde insana ait olan o alanın dışına çıkılmaksızın, karşılanamaz. Çünkü insanın yaşamı, ayrılmaz bir biçimde, evrenin yaşamına bağlıdır: Yani insan, evrenin içinde sahip olduğu konumu belirlemeli, faaliyetlerini ona atıfla düzenlemeli, nesnelerin ve kendi öz doğasının hakikatiyle çelişen bir mutlulukta ısrar etmekten sakınmalıdır. Öyleyse, insanın mutluluk arzusuyla hakikatin gereklerini uzlaştırmamanın bir yolu var mıdır? Hakikat ile mutluluğun bu uzlaşması, kuşkusuz, yaşamın önemini ve değerini korumak isteyen herkesin en değerli rüyalarındandır, fakat bu rüyanın gerçekleşme olanağı taşıyıp taşımadığı, başka bir sorundur. Böyle bir olanak taşısa bile, bu sorun hem sürekli, hem de ısrarcıdır. Bir tek zihin tarafından tasarlanmış değildir. Çağın en derinlerinde saklı olan bilincin ürünüdür; gelişmenin günümüzde ulaştığı düzeyin kaçınılmaz sonucudur. İnsanı bu denli yakından ilgilendiren bir sorunun felsefe için de bir sorun olması gerektiği, felsefenin laf kalabalığından ibaret olduğunu düşünenler dışında, herkes tarafından kabul edilecektir.

Doğal olarak işe, soruna kendi çağımızın sunması gereken çözümleri eleştirerek başlıyoruz. Süregiden düşünce karmaşası, bu çözümler içinde son tahlilde tatmin edici bir şey bulma umuduna sahip olmamızı engelliyorsa da, içlerinde bir gerçeklik ögesi taşımamaları halinde bu denli ayrıntılı biçimde geliştirilmiş olmaları ve bu türden genel bir onay kazanmaları da beklenemezdi. Bunlar, hiç şüphesiz, bize insan deneyiminin bazı biçimlerinin kaydını sunarlar; bugün varolduğu şekliyle soruna daha geniş bir açıdan bakmamızı sağlarlar; ve hatta son derece yetersiz olsalar dahi, düşüncemizi kesin bir yol ayrımına yönleltebilir ve aynı zamanda bize izlememiz gereken yönü gösterebilirler.

SORUNUN BUGÜNKÜ BOYUTLARI

Günümüz insanının, kendisi ya da yaşamın anlamı hakkında hiçbir kesin inanca sahip olmadığı, güçlkle yadsınabilir. O, sadece, çevresinin çok çeşitli farklılıklarını yansıtmaya eğilim göstermekle kalmaz; tüm varlığı en yüksek dereceden bir karşıtlık tarafından ikiye bölünür. Geçmişten günümüze aktarılan eski bir gelenek, insanın bölünmemiş sadakatini elde etmek için, yeni ideallerle mücadele eder. Bu gelenekler sadece ayrıntılarında birbirlerinden farklılık göstermekle kalmaz, yaşamımızı esas itibariyle farklı temellere oturturlar. Böylelikle de, yaşamın anlamı ve değerini ilgilendiren her konuda, birbirlerine tamamen zıt noktalara varırlar. Din ve Özsel İdealizm tarafından temsil edilen eski Düzen, sadece tinsel olanın fark edebileceği, görünmeyen bir dünyanın otoritesini ilan eder. Duyu-yaşamına ise, salt türevsel ve ikincil bir işlev bahşeder ve ondan, bağımsız bir değere sahip olmak için gelebilecek herhangi bir talebi göz ardı eder, hatta, açıkça suçlar. Öte yandan, yeni düşünce, yaşamı öbür dünyanın kaynaklarını herhangi bir biçimde kullanmadan açıklamaya çalışır. Neşeyi ve kederin bilgisini, duyu-yaşamımızın alanı içinde bulamazsak, başka hiçbir yerde bulamayız. Yaşam da, birliğini ancak bu alanda bulmalı ve anlamını burada kazanmalıdır. Bu sınırları aşmaya yönelik her türlü girişim, ancak yanılsama ürünü olabilir ve bizi umutsuzca yanlış yöne sürükler. Hem eski hem de yeni görüşler bizi derinden etkiler ve aslında, sa-

dakatimizi böler. İdeallerimizi ve değer ölçütlerimizi temelde eski, ilgi alanlarımızı ve meşguliyetlerimizi ise yeni düşünce çizgisi belirler. En sonunda kararımızı hangisi lehinde vereceğiz? Yaşamı sürdürülmeye değer kılacak bir düzenlemeyi nerede bulacağız?

ESKİ ÇÖZÜMLER

DİN

Bize çok eski bir geçmişin mirası olan, dünyanın dinsel yorumu, modern düşünce üzerinde hâlâ kuvvetli bir etkiye sahiptir. Bunun yanında, yaşamı değerli ve geçerli kılmak için kendi gücünden son derece emindir. Bu güven, bazı kesin varsayımlara dayanır. Dünyanın ve burada yaşayan insanın, ancak inanç yoluyla kavranabilecek tinsel, aşkın bir Güç tarafından yaratıldığı tasavvur edilir. İnsan yaşamının temel çıkarları bu tinsel Güç ile ilişkisi çerçevesinde toplanır; O'nunla artık bir olmaması da, bu durumu giderek güçlendirir. Bağ kopmuştur; insan, bir zamanlar sahibi olduğu yüksek konumdan, acı bir biçimde düşmüştür. Dolayısıyla, tek üstün çabası, kaybetmiş olduğu ilahi paylaşımı geri kazanmaktır, ki bu amaca da içsel yaşamının tam bir dönüşümünden başka hiçbir yolla ulaşması mümkün değildir. Aksi halde insan için mümkün olamayacak olanı mümkün kılan, başlangıcında ilahi aşk ve bağışlanma olması gereken bir ahlaki yeniden doğuş gereklidir. Böylelikle, sonraki adımın, insanın kendi çabasıyla atılacağı varsayılır. İnsan, sadece kendisini bu çabaya yürekten adayıp, kendisine bahşedilen bağışlanmayı inançla korumakla kalmamalı, aynı zamanda, Tanrı ile, O'nun krallığının yeryüzünde kurulması için işbirliği yapmalıdır.

Bu tür bir inançla, insanın, kendisi ve yaşam misyonu hakkında coşkulu bir bakış açısı geliştirmesi mümkündür. Tanrı'nın ifade bulduğu görüntüsü olarak, gerçekliğin tam merkezindedir, ve evrenin çarkı da onun etrafında döner. Davranışı, evrenin kaderini, hem de sonsuza dek belirlemiştir. Aynı biçimde her birey her ne kadar İlahi Düzen'in olgularına kaçınılmaz bir biçimde bağlı da olsa, bağımsız bir faaliyet merkezi oluşturur ve kendi içinde bir amaç olarak görülür; dahası, bu bireyin kararı, en mütevazı kısmının dahi hizmetinden vazgeçildiğinde, bütünü tamamlanması mümkün olamayacağı için gereklidir.

Dinin tasarladığı biçimiyle, yaşam, kaygı, sıkıntı ve acı ile doludur. Evren gerçekten de dehşet vericidir, insan olarak varoluşumuzun çelişkileri, kelimenin tam anlamıyla rahata ya da mutluluğa izin vermeyecek kadar göze batıcıdır. Aslında, ilk bakışta, dinin, dünyadaki keder ve suçluluğun toplamını azaltmaktan çok artırmaya eğilim gösterdiği söylenebilir. Fakat, işte tam da o noktada, İlahi Güç müdahale ederek, insanı sefalet ve düşkünlük alanından çıkartıp, yeni bir yaşama döndürmüş, ve onun kendi zaferini, mükemmelliğini ve sonsuzluğunu paylaşmasına, ve hayal bile edilemeyecek bir saadet kaynağına ulaşmasına izin verdi. İyinin kötü karşısındaki nihai zaferi derhal güvence altına alındı ve insan yaşamının her detayı bu büyük amaca tabi kılındı. Bu, gerçekte, kolay bir yaşam değildi, fakat yüce bir hedefe ve sağlam bir temele sahipti. Bu, nafile sergilenen bir oyun değildi.

Binlerce yıl boyunca bu yaşam insanlara yetmiştir. Onları sağlam bir biçimde bir arada tutmuş; sayısız topluluğa tinsel itki ve teselli sağlamıştır. Fakat etkinliği, temellerinin hiçbir zaman sorgulanmamış olmasına bağlıdır. Dinin kendi bağrından yükselen şüpheler, hararetine

hararet katabilir—Augustine ve Luther’i düşünün. Fakat dinin, kendisine yönelik şüpheler karşısında, yıkılmasa da, zayıflaması kaçınılmazdır. İşte modern dünyada işlemekte olan da, bu görece köklü şüphedir, ve dinin çıkarları için giderek daha korkutucu boyutlara ulaşmaktadır.

Bu şüphenin nihai ifade bulduğu eleştiri, görünüşte, doğrudan dinin dogmalara dayalı öğretisine yönelmiştir ve etkinliğini, temelde insanın doğa ve tarihin anlamına ilişkin kazanmış olduğu yeni içgörüden alır. Buna rağmen, böylesi bir eleştiri, eski güç ve ateş, sunağın üzerinde hala yanmaya devam ediyor olsaydı, çok ciddi boyutlara ulaşmayabilirdi. Kendinden emin ve cüretkar olan inancın, aklın ikilemelerinden, daha da güçlenerek çıkması gerekirdi (*credo quia absurdum*). Söz konusu etkinin bu biçimde ortaya çıkmamasının nedeni, çağa hakim olan duygularda ani ve kuvvetli bir değişikliğin yaşanmış olmasıdır. Dinin, harekete teşvik eden tinsel gücün, tüm yaşamın efendisi ve diktatörü olduğu bir dönem vardır—başkaldırı ve büyük huzursuzluk dönemi. Bu, antik çağın son dönemidir. Dünya peşinden koşulmaya değer hiçbir amaç sunamaz; başka ve daha yüce bir dünyaya yönelmesini sağlayacak yegane kaynağı olan tinsel varoluşu körleşmeye yüz tutmuştur. İnanç, kahramanca bir gayretle, bu öte dünyaya tutunur, onun, insan yaşamıyla daha yakın bir temasa geçmesini sağlar ve onu, görünen dünyanın, önünde varlığını doğrulaması ve meşrulaştırması gereken bir mahkemeye dönüştürür. Hayal gücü de aynı biçimde göklere yükselir, Görünmeyen’i somut bir biçime sokmayı ve karşı konulmaz bir güçle canlı ve etkili kılmayı başarır. Burada, yaşamın derinliklerinin irdelendiği yerde, insan ile ilahi olan arasındaki karşıtlık aşılmıştır; temelde bir olmaları —tüm dinlerin temelinde yatan o teselli edici hakikat— ikna edici bir biçimde ortaya kon-

muştur. Bu, kahramanlık çağıdır—varoluşun bütün yüzünü değiştirebilecek, en zor göreve kolay diye bakan, olanaksıza sıradan muamelesi yapan ve Görünmeyen'i tüm hakikatlerin en mahremi kabul eden bir çağ.

Böylesi çağlar insan yaşamı üzerinde sürekli bir etkiye sahiptir, fakat özgün nitelikleri de kaçınılmaz bir biçimde kendileriyle birlikte yok olur gider. Çünkü, sürekli bir biçimde bu gerginlik hali içinde yaşamak imkansız olurdu. Gerginlik devam eder, yaşam daha istikrarlı bir koma dönmeye, ipler kaçınılmaz olarak kopacaktır. Fakat, gerginliğin azalmasıyla birlikte, Din kendini hassas bir durumda bulur. Yaşamın merkezi otoritesi olarak iddiasının haklılığını sürdüremez; çağrısı, eski dolaysız ve ikna edici gücünü yitirmiştir. İnsan ile ilahi olan, birbirlerine zıt yerlerine geri dönerler; dini olaylar ve deneyimler canlılıklarını yitirir; din, giderek, başka çıkarlara terk edilen bir yaşamın salt süsü haline gelir. Bu değişiklik temelinde bizim modern çağımızın başlangıcıyla birlikte —ki bunca zamandır küçümsenen ve görmezlikten gelinen doğal dünyanın yeni bir çekim gücü kazandığı, insana yeni bir dille hitap ettiği ve onu yepyeni kaynakların yeniden cesaret toplamaya çağırdığı bir dönemdir— ortaya çıkar. İnsan kendi güçlerinin, gururla bilincine varır: dünya işlerinin sorumluluğu omuzlarına biner, gözlerini kamaştırır ve ruhun kurtuluşuna yönelik tüm düşünceleri geri plana iter. Artık o, tinsel yaşama özen gösteren ve düşüncelerini orada yoğunlaştıran zihinsel çerçeveyi güçlkle anlayabilecektir. Bu denli muazzam bir değişikliğin, yaşamın sorunlarının dinsel çözümü hakkında şüpheyi yol açması kaçınılmaz olacaktır ; ve şüphenin artması da dinsel yaşamda, dışsal biçimlerinin değişmeksizin varlığını sürdürdüğü yerlerde bile, bir gerilemeyi beraberinde getirecektir. Eski gücünü ve güven vericiliğini kaybeden

dinsel yaşam, yaşamın gerçek içeriğini hiçbir zaman dolduramamış ve hiçbir zaman da dolduramayacak olan basit bir duygu dalgalanmasına dönüşerek yozlaşır. İnsanlar, artık Din'e karşı savrulan herhangi bir eleştiriye, ona karşı getirilen herhangi bir itirazı can kulağı ile dinlemeye hazırdırlar. Özellikle de, yaşamın, dinin ya bilmezden geldiği ya da en iyi ihtimalle ikincil dereceden önem verdiği pek çok hususu barındırdığı olgusunun şiddetle farkındadırlar. Bu düşünce çizgisi, doğal olarak, yaşamın dinsel açıdan yeniden biçimlendirilmesinin aslında acı verici bir biçim bozulması olduğu sonucuna yönelir. Bizim harikulade hayatîyet zenginliğiyle sarıp sarmalayan kendi dünyamızın, varolup olmadığı dahi sorunsal olan yabancı bir sisteme bağımlı kılınmak istenmesi, pekala saçmalığın alası olarak görülebilir. Buna karşı geliştirilen 'şüphesiz, bu uzaktan yakına, belirsizden belirli olana doğru işleyen bir yöntemdir' itirazını duyar gibi oluyoruz. Elbette ki bu iddiayı çürütecek deliller bulabiliriz, ve zaten, daha ötesini sorgulamadan güncel fikirleri doğru kabul etme hakkına da sahip değiliz. Ayrıca, Dinin, bütün itirazlara ve inkar edişlere rağmen hâlâ büyük bir kuvvet olduğu, tartışma götürmez. Yaşama verdiği tinsel ve teşvik edici destek, oluşturmuş olduğu ayrımlar, sonsuzluk, ölümsüzlük ve mükemmelliğe yönelik uyandırdığı özlem—bunlar kolayca tükenecek şeyler değildir. İnsanın hakikate ve mutluluğa ulaşmak için gösterdiği tüm çabaların sınanmasında bir ölçüt olarak hizmet ederler. Fakat aynı zamanda, durumun tamamen değişmiş olduğu da bir gerçektir. Din [geleneksel, kiliseye ait biçimiyle] ' bugüne dek etkilemiş olduğu her şeye rağmen, bugünün in-

* Köşeli parantez içindeki sözcükler, orijinal metinde yer almaz. Fakat İngilizce çeviride bunlar, yazarın kendisi tarafından, anlatılmak istenenin daha açık bir biçimde ifade etmeye yardımcı olacakları düşüncesiyle önerilmiştir.

sanı için bir yanıt olmaktan çok bir sorudur ; çünkü bizzat kendisi, bize yaşamımızın anlamını yorumlayamayacak ve onun sürdürülmeye değer olduğunu hissettiremeyecek kadar sorunludur.

ÖZSEL İDEALİZM

Özsel İdealizm, bünyesinde barındırdığı sistematik İdeal kültü ile, geçtiğimiz yüzyıllar boyunca, Din ile yan yana, bir onun tamamlayıcısı, bir karşıtı olarak çalışmıştır. Ve yaşamın görece derin anlamlarının hiçbirinden feragat etmeksizin, sahip olduğu dindar konumun zorluklarından kaçabileceğini iddia eder. İdealizm, tıpkı Din gibi, yaşama gözle görünmez bir temel bağışlar; fakat İdealizm için, Görünmeyen, görünen dünya ile yan yana varolan ve ondan belirgin bir sınır çizgisi ile ayrılan bir dünya olmaktan çok, görünen dünyanın temelinde yatan ve onun hakiki ve görece derin doğasını oluşturan unsurdur. Evrenin, çeşitli dışsal görüntülerinin birlik ve tutarlılık kazandığı böylesi bir görece derin doğaya gerçekten de sahip olduğu, Özsel İdealizm'in bütününe kesin bir inancı ve vazgeçilmez bir önsavıdır. Bu İdealist bakış açısından, insan ve evren gerçekte birdir. Buna rağmen insan burada ayrıcalıklı bir konuma sahiptir ve kendisine belirgin bir görev yüklenmiştir. Dışsal açıdan görünen dünyaya aittir, fakat içsel olarak daha derin bir gerçeğin varlığının zaten farkındadır. Çünkü dünya yaşamı önce insanda, onun kişisel inisiyatifi ve işbirliği olmadan bu tür bir dışavurum olanaksız dahi olsa, kendi özgürlüğünün bilincine açıkça varır. İnsanın kendisi elini uzatmalı ve almalıdır; çalışmalı, çabalamalıdır. Her şeyin kendisine bağlı olduğu bir nokta vardır ve o, kendi güçlerini geliştirerek bütününe refahını artırmayı haklı olarak umut edebi-

lır. Bu idealist külte, her şeyin ötesinde gerçekliğin ikna edici damgasını vuran, doğal eğilime karşı tinsel faaliyetin öne çıkartılması aracılığıyla, özünde yeni bir yaşamın, bir tinsel değerler alanının, iyinin, güzelin, hakiki olanın dünyasının gözler önüne serilmesidir. Enerjisini bunlara yoğunlaştıran ve kendisini tamamen bunlara kaptıran kişi, günlük yaşamın önemsizliğinden sıyrılıp, daha geniş bir dünya ile içsel bir iletişime geçmiş görünür. Yaşamının, kendisinin ötesinde bir hedefe ihtiyacı kalmaz. Anlamını kendi gelişiminde, tatminini ise bunu gerçekleştirmenin saadetinde bulur. Burada kendiliğindenlik zorlamanın, kahramanlık sıradanlığın, kendini gerçekleştirme salt faydacılığın karşıtıdır. Böylesi bir yaşam, ancak kolaycılığın hakir görülmesi ve çalışma azmi sayesinde kazanılabilir. İçgörünün en yüce koşulu, özellikle bilim ve sanat alanlarında tinsel açıdan verimli olmak zorundadır. Yaratıcı çalışma tüm yeteneklerin ortaya konmasını sağlar ve sağlam, sağlıklı bir muhakemeyi teşvik eder. İlk bakışta, insanın kendisine ve kendi gücüne bağımlı olduğu doğrudur; fakat gösterdiği çabalar dünyanın ilerlemesine katkıda bulunduğu için, besleyip büyütmüş olduğu o daha büyük yaşama dahil olur ve özgüveni dejenere olup kibire dönüşmekten kurtulur. İdealini kendi içinde taşır ve kendinden emin bir biçimde onu gerçekleştirmeyi umar.

Yaşam, eski Yunan düşünürleri tarafından da böyle kurgulanmış ve döneme hakim olan düşünce, zaman zaman, çok çeşitli biçimlerde yeniden ortaya çıkmıştır. Bunun en modern ifadesi, Goethe'nin yaşam-çalışmalarında bulunabilir. Etkisi, insan deneyimini bir bütün olarak ele almaya yönelik her girişimde hissedilir ve bu düşünce bütün hakiki kültürler için eksilmeyen bir değere sahiptir.

Buna rağmen, yaşamın yegane kılavuzu ve yorum-cusu olma iddiasına bakıldığında Özsel İdealizm'in Din'den daha geçerli olduğu söylenemez. Temelleri sarsılmış, ve bu temellerin üzerinde yükselen yaşam, hükümranlılığı için vazgeçilmez olan gücü ve derinliği kaybetmiştir, ki bunlar olmaksızın, Özsel İdealizm'in insanın aydınlanmasına yönelik müjdeli bir söz söylemesi mümkün değildir. Gerçekliğin tinsel bir derinliğe sahip olduğu ve gördüğümüz dünyaya yönelik daha derin bir içgörü sayesinde yaratıcı nedenler alanına adım atabilmenin mümkün olduğu, günümüz ortalama insanı için, en az Din'in temel hakikatleri kadar şüphe uyandırıcı ve sorunludur. Aslında Özsel İdealizm'e ait inançlar, özel koşulların ürünüdür: Bunlar, mutlu bir tesadüf eseri büyük şahsiyetlerin uygun bir ortam tarafından teşvik edildiği, insanlığın o altın harflerle yazılmış müstesna günlerinin bir sonucudur. Böylesi zamanlarda, sanatsal yaratımın harareti ve şaşaası ile, görünmeyen dünya, aşık ve karşı gelinmez bir olgu ve insan yaşamının tartışmasız merkezi haline gelmiş, insanın tüm enerjisini ve bağlılığını talep etmekle kalmayıp, bunları elde de etmiştir. Tinsel yaratım aynı zamanda insanı kendisinin üzerine çıkartan ahlaki bir e-dimdir. Fakat bu yaratıcı devirler gelip geçmiştir: Dünyanın en mükemmel iradesi bile bunları ne uzatabilir, ne de istediği gibi yeniden canlandırabilir. Yaratıcı dahiler tarafından açılan manzara, bir kez daha gözden kaybolurken, birbiriyle çelişen izlenimler ortaya çıkmıştır. Görünen dünya artık, görünmeyen bir dünyanın salt bir ifadesi ve tezahürü değildir ; onun, tüm tinsel değerlerden bağımsız olarak, kendine has belirleyici niteliklere sahip olduğu kabul edilir. Dış dünya, insanın çabalarına vurdumduymazlıkla direnmiş ve hatta insanın içsel yaşamı bile, tinsel amaçlara tamamen tepkisiz kalmıştır. Eleştirel açıdan

bu yaşam, keskin karşıtlıklarla yarılmış, sakatlanmış ve a-kılcı bir varoluş için esas olan düzenlemeyi gerçekleştirmekten aciz görünür. Bu güçlüklerle baş etmek için, İdealizm'in tinsel kaynakları tamamen yeterli de gelebilir ve güç bir sınava, kişinin sahip olduğu daha yüce nitelikleri ortaya çıkarmaya yönelik bir kışkırtma olarak da bakmak her zaman mümkündür. Fakat karmaşıklık içsel boyuta sirayet ettiğinde, insan kendisini dağılmış ve zayıf hissettiğinde, daha alt düzeydeki doğası onu geri çekilmeye yönlendirdiğinde ve yükselme çabalarına köstek olduğunda, inanışlarının dünyası sarsılmaya başlar ve artık Nihai Gerçek'e ulaşabileceğini hissedemez olur. Gösterdiği tüm ilerlemeye rağmen, en derin arzusu ve özlemi hala tatmin edilememiştir. Tüm idealist inanış, tamamıyla, odak noktası başka yerde olan bir yaşama, salt bir ilave, bir katkı olma eğilimindedir. Ve insan yaşamı denen soruna, herhangi bir güvenilir ipucu sunmaktan, artık çok uzaktır.

Özsel İdealizm, her zaman benzeri eleştirilerle yüzleşmek zorunda kalmış, fakat bu eleştirileri hiçbir şüpheye yer bırakmayacak biçimde ortaya koyma görevi bizim çağımıza düşmüştür. Bu, iki biçimde başarılmıştır. Öncelikle, evrenin genel kaçınılmazlığı, insan varoluşunun a-kıldışılığı, insanlığın gerçekten yüce hedeflere karşı kayıtsızlığı, daha fazla vurgulanmıştır. İkinci olarak, insan yeteneklerinin sınırlılığını zorla benimsemiş olmamız, bizi, dünyanın yaşamına doğrudan doğruya katılmaktan tamamen ve nihai olarak alıkoymuştur. Modern Sübjektivizm, insanı kendi gelişme koşullarından ve çerçevesinden soyutlama eğilimindedir ve böylelikle de onu, farklı türde bir şey olarak yabancılaştırılmış olduğu dünyaya karşıt hale getirir. Bu açıdan bakıldığında, insan gerçekten de alanını sonsuza kadar genişletebilir, fakat bu alanı,

yeni bir konum için asla terk edemez. Yaratıcı tinsel enerji kendini böylesi sınırlamalar altında nasıl ifade edebilir, evrenin görece derin kaynaklarını nasıl açığa çıkartabilir ve nasıl yaşama farklı bir anlam verebilir?

Bunlar her ne kadar ciddi şüpheler ve güçlükler olsalar da, kendi başlarına Ötsel İdealizm'in etkisini tehdit edecek güçte değildir. Fakat bir ilham kaynağı olmaktan çıktığı, tinsel bir dünyanın dayanılmaz gücüyle birlikte yol almayı bıraktığı, kendisi üretmek yerine sadece daha önce üretilmiş olanı kullandığı, aktardığı ve bunun keyfini sürdüğü noktada, yaratıcı enerjisi kaçınılmaz bir biçimde bozularak, salt bir kültüre dönüşür, ve bu, daha geniş bir yaşamın parçası olarak değerli bir işlevi yerine getirirse de, yine de yaşamın ihtiyaçlarını ve gerekliliklerini karşılayamaz. Varoluşu aydınlatabilir ve memnun edebilir; onu çeşitli renklerle bezeyebilir; kaynağının zenginliği sayesinde bize insan kaderinin kara noktalarını zevkle unutturabilir; fakat büyük, kahramanca eylemlere ilham kaynağı olamaz; bizi evrensel bir yaşamla güvenilir ve yakın bir temasa geçiremez; bize ciddi ve zorunlu görevler yüklemek yerine, her şeyi hayal gücümüze ve eğilimlerimize bırakır. Öyleyse, yaşamı nasıl sürdürülmeye değer kılabilir? Onda genellikle aldatıcı ve içtenlikten uzak bir şeyler bulmaz mıyız? İnsan, tinsel değerlerin dünyasına kendisini adamakta coşkulu ve gayretli olmaya davet edilir. Kendisine, bununla 'ilgilenmesi' söylenir ve kişi kendisini, en az diğerlerine yaptığı kadar, bu emre yürekten itaat etme görevini yerine getirmeye zorlar. Fakat, diğer yandan, söz konusu kültür, bütün tinsel değerlerin alarını, doğal ve toplumsal açıdan kendini korumaya yönelik büyük amaçlar ve günlük yaşamın çeşitli ilgileri ve tutkularıyla karşılaştırıldığında, pek az ya da ikincil derecede önemli görür. Tüm toplumsal beceri ve özgünlüğü-

müzü bu uçurumu gizlemek ve görünenleri, pek mükemmel bir biçimde olmasa da, korumak amacıyla kullanır. Fakat biz, bütün yaşamımızı görüntüler üzerine kuramayız; sadece ikincil derecede öneme sahip bir inanıştan, üzüntü ve ihtiyaçlarımızla başa çıkabilme gücünü, dayanılmaz bir ruhsal boşluktan kurtulmanın araçlarını çıkartamayız. Böylesi bir kültür —salt elden düşme yaşam— bize asla gerçek bir tatmin sağlayamaz.

Özsel İdealizm'in deneyimleri, bir bakıma, Din'inkiler ile aynıdır. Her ikisinin de gösterdiği, yeni bir dünyaya ulaşma çabalarının bizi yalnızca yanlış yöne ittiği ve bu çabanın bizlere sunduğu güzel geleceğin aldatıcı olmaya mahkum olduğudur. Ayrıca, büyük umutların beslendiği yerde, tepki de o oranda büyük olur; başarısızlık, derin bir depresyona ve en kasvetli şekliyle şüpheye yol açar. Doğanın, insanı, ne kadar çabalarsa çabalasın gerçekleştiremeyeceği ve fakat beslemek zorunda olduğu umutlar ve dileklerle donatması mümkün olabilir miydi? İnsan, dolaysız duyu-dünyasını, önemsiz ve yetersiz olduğu için küçümsediğinde ve dini inanç ya da yaratıcı içgörü aracılığıyla, yeni ve daha yüce bir alana girmeye çalıştığında, salt bir yanılsama kurbanı mıdır? Kuşkusuz hayır! Hiçbir yanılsama, tek başına, bu denli ilham verici olmayı veya yaşamı zenginleştirmek ve derinleştirmek için bu kadar çok şey yapmayı başaramazdı.

Dine, bağımsız bir iç dünyanın açığa çıkmasını, kendisi başlı başına amaç olan güdülerin saflığının mutlak değerinde ısrarı, ulvi bir ciddiyetin yaşama sızmasını ve inkarın acısından inanışın kutsanmışlığına doğru bir yolculuğa duyulan ilgiyi borçluyuz. Yaşamın natüralist çerçevesinin katı, dar sınırlamalarını kıran, sevgi ve sonsuzluk için karşı konulmaz bir özlemi uyandırarak, ruha, ilk kez hakiki, tinsel bir tarih bağışlayan ve bu tarihi dün-

ya tarihinin merkezi haline getiren din olmuştur. Özel İdealizm de, yinelemek gerekirse, insanın sahip olduğu tüm güçleri açığa çıkartarak, bunları en yüce olana yöneltmiş, aynı zamanda da bunların uyum içinde hareket etmesine esin kaynağı olmuştur; insanı, kendine has, özel benliğinin küçüklüğü ve önemsizliğinin üzerine çıkartarak, evrenle tinsel bir birleşime girmesini sağlamış ve hakikat ile güzelliği samimi bir biçimde birleştirerek, nadir bulunan bir güç ve ayrıcalığa sahip bir yaşam türü üretmiştir. Tüm bunların sonucunda ise, biz, yaşamımızı tehdit eden ve zorunlu olarak tanınmayı talep eden, ciddi, çok sayıda hak iddialarıyla baş başa kalırız. Fakat, bir ilkenin etkileri, söz konusu ilke gündemden kalktığı halde sürüyorsa, bizi kuşatan bu hak iddialarıyla ve neden oldukları zorluklarla nasıl baş edebiliriz? Bitki, kökünden ve organik açıdan onu bir arada tutan her şeyden kopartıldığında yaşayabilir mi? Esin kaynakları, özünü ve canlılığını, zorlayıcı ve bağlayıcı gücünü yitirdiği halde, böylesi hak iddiaları varlığını devam ettirebilir mi? Onlar artık bizi sadece soluk benizli hayaletler kadar kuşatabilirler; görünür dünyada zevk almamıza engel olabilecek kadar güçlüdürler, fakat, kendiliklerinden bize bir başka dünya açmayı ya da faaliyetlerimize uygun bir amaç ve yaşamımıza bir anlam sağlamayı kesinlikle beceremezler.

Bunlar, insanın her zaman duymazlıktan gelemeyeceği tespitlerdir. Fakat insan, o an için, bunları kendisinden mümkün olduğunca uzaklaştırma ve dikkatini bir başka yere yöneltme yolunu seçebilir. Bu bizim modern çağımızın bütünüünün politikasıdır ve özellikle de ondokuzuncu yüzyılın İdealizm'den Realizm'e geçişinde çarpıcı bir biçimde ortaya çıkar. İçe-bakışa dair sorunlardan, bıkmaya yönünde giderek büyüyen bir eğilim mevcuttur: Gençlik dolu bir canlılık ve heyecanla kendimizi görünen

dünyaya kaptırırız, ki bu da, onun içerdiği zenginlikleri her gün daha fazlasıyla ortaya çıkarmayı gerektirir ve yaşamın anlam ve değerini burada keşfetmeyi umarız. İlgimizin bu yönde değişmesiyle birlikte yaşam, gölgeli, hayaleti andıran karakterini kaybetmiş ve canlı, somut bir biçim almış görünür. Doğrudur, bizim özel tercihlerimiz evrenin çiğnenemez kuralları önünde kendini hiçe sayarcasına eğilmelidir. Birçok şeyden feragat edilmelidir, çünkü yüzeydeki bütün genişlemeye, yayılmaya rağmen, insanın içsel yaşamında bir daralma söz konusudur ve kendi sınırlamaları onu giderek daha dar bir çevreye hapseder. Fakat, bu giderek daralan sınırlar içinde insan, tamamen müdahaleden uzak ve katı bir varoluşu sürdürür. Artık gerçeği iyi ve kötü diye ikiye bölmek ya da yeteneklerinden herhangi birinin önünü kesmek veya yokluğunu çekmek zorunda değildir. Bütün itkilerinin veya bunlardan herhangi birinin peşinden gidebilir, bütün güçlerini ya da bunlardan herhangi birini geliştirebilir. Böylelikle, yaşamı yeniden düzenlemek mümkün olamaz mı? Eski rejim, gerçekleşmesini hiçbir zaman garanti edemediği vaatlerle bizi aldatırken, bu yeni sentezde, iyimserliği haklı çıkartacak bazı gerçek deliller bulamaz mıyız? İnsanlık, her durumda, bu soruyu yanıtlamak için elinden geleni yapmıştır. Bu girişimin tarihçesi, çok çeşitli aşamalardan geçtiğini ve çok farklı biçimlere büründüğünü gösteriyor, ki biz de şimdi bunları ele almak istiyoruz.

MODERN KÜLTÜR İŞ

Modern dönemdeki ilerlemenin, yaşamın ilgi odağını, görünmeyen dünyadan görünür dünyaya kaydırma eğilimi, tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Fakat konu

edindiğimiz sorun kapsamında, dönüşümün iki aşaması —biri görece ılımlı, diğeri daha şiddetli iki aşama— göze çarpar, ki bunları birbirine karıştırmamaya özen göstermemiz gerekir. Bunların ilkinde, üzerinde durulan asıl konu görünür dünyaysa da, insanın bunca zamandır çabalaması boşuna değildir. Görünen dünyanın verdiği emekten bu çabaların etkin bir kaydı —diğer bir deyişle, kendi kendine yeten bir yaşama sahip, bağımsız bir Özne— ortaya çıkmıştır. Böylece, insan ile dünya arasında bir ayırım oluşmuştur —ki bu ayırım, geleneksel görüşün aksine, esas sorunun bundan böyle insan ve dünyanın nasıl bir karşılıklı ilişki içinde olduğunun belirlenmesinde yattığı açık ve kesin bir biçimde ortaya koyulana dek daha çok vurgulanır olmuştur. Nasıl ki ilk anda, hakikat ve açıklık için bizimle dünya arasında bir uçurum oluşturmak gerekli olmuşsa, şimdi de bu uçurumu ortadan kaldırmak, artık insanın peşin hükümleriyle tahrif edilme-yen bir dünya ile yeni bir yakınlaşmanın [*rapprochement*] başarılması da aynı derecede gereklidir. Doğal olarak, dünya ile sağlanan bu yeniden birleşmenin —hatta, bunun ötesinde, gerçek anlamda yeni bir yaşamın kapılarının açılmasının— kuvvetli bir uyarıcı görevi yapması, görünür dünyanın bir önceki devirdekine kıyasla çok daha önemli bir rol oynayacağı bir yaşamın başlaması beklenirdi. Bu beklenti gerçekleşti de. Dünya sadece, doğasının ve tarihinin gizlerini, bize asla hayal etmediğimiz bir biçimde açık etmekle kalmadı, aynı zamanda, kendisini giderek kendi kullarımız için biçimlendirmemize izin de verdi. Giderek eski edilgen tavrımızı, çevremizle daha etkin bir ilişkiye girmek için terk ettik. Bir zamanlar kaçınılmaz bir kader olarak kabul ettiğimiz olayların mevcut halini değiştirebileceğimizi ve iyileştirebileceğimizi keşfediyoruz. Sefalet ve zaruret, hata ve yanılsamanın olduğu

her yerde, modern tin bunu cesaretle karşılayıp, radikal bir çözüm arar. Tartışmalı her noktada, aklın akıldışılığa karşı verdiği mücadele, sonsuz sorun ve olasılıkların kapılarını açmıştır. Şimdi, bu yeni yaşamın odak noktası iş'tir —yani, bir nesneyi alıp onu insanın amaçlarına göre biçimlendirme faaliyetidir— ki bu da, kendimizi ele aldığımız nesnenin doğasına ve kurallarına giderek daha kesin bir biçimde uyarlamadıkça ve bu kuralları, işimizin kendisi nesnenin niteliğine uygun bir karakter kazanana dek özümsemedikçe, sözcüğün katı modern anlamında, olanaksız bir süreçtir. Yani, sadece bilimsel ve teknik bölümlerimizde değil, siyaset ve uygulama alanlarında da iş, işçinin öznel fikir ve eğilimlerinden bağımsızlaşır; kendi özel bağlantılarını kurup, kendi kuralları ve amaçlarını geliştirerek, çalışan insanlara sağlam bir zemin ve devam edebilecek bir ilerlemenin sunabileceği iyi olanakları sağlar. O halde, yaşam bu değişen koşullar altında herhangi bir anlam taşıyacaksa, bunun ancak tek bir kaynağı olabilir —bu da, iştir. Ve iş, gerçekten bu anlamı sunar gibi görünür: Düzenlemeleri, bireyin ve anın katkılarını zenginleştirip, bize dünya çapında dayanışma bilinci kazandırarak, insan eylemini eşsiz bir biçimde daha etkili kılar. Devirler de, en az bireyler kadar, ortak bir görevi paylaşımlar olarak birbirlerine bağlıdır. Ne kadar önemli olduğumuzun yanında, sınırlarımızı da öğreniriz. Her ne kadar bugün bu yol kapanmış gibi görünse de, cesaretimiz kırılmamalıdır, çünkü iş, önümüze sürekli genişleyen bir olanaklar dizisi sermekte ve kadere sarılmamız da onun katı baskısını hafifletmeye yaramaktadır. Yani bizler, yiğitçe, dürüst, maksatlı bir varoluşu sürdürmekte, onun sınırlı ufkunun ötesini asla kurcalamamakta, dinsel ve metafizik karmaşalardan istikrarlı bir biçimde sakınmaktayızdır. İnsan yaşamı, böylesi bir çerçeve içinde tam bir anlam ve

tatmin bulamaz mı, diye soruyoruz. Evet, diye yanıtlıyoruz, bulabilir, ancak, ruh sadece ikincil bir konumda kalmaya razı gelirse, bizler tinsel deneyimlerimizi birleştirme girişiminden vazgeçer ve hatta böylesi bir birliğe yönelik arzumuzu bile bastırabilirsek. Fakat bu kolay bir mesele olmadığı için, derhal işin değerini sorgulamamıza ve önerilen çözüme direnmemize neden olan karışıklıklarla yüz yüze geliriz. Başlangıçta, insan tüm enerjisini iş için kullanmış ve elde edilen sonuçlardan gözleri kamaşmış—neredeyse sarhoş olmuştur. İçsel yaşamının da aynı oranda zenginleşmediğinden, bir an için şüphe etmemiştir. Fakat iş, giderek daha önemli hale gelip, taleplerini çalışana daha güçlü bir biçimde dayattıkça, bu şüphe ister istemez kendini hissettirmiş ve maddi sonuçlarla ruhun talepleri arasındaki ayrım giderek daha belirgin hale gelmiştir. Salt sonuçlardan asla memnun olmayan ruh, kendine dönmeli ve kendi içsel yaşamının, bundan nasıl bir kazanç sağladığını sormalıdır; çünkü elinden, bu içsel yaşamı, diğer her şeyi ikinci derecede önemli kılan bir nihai amaç olarak görmekten başkası gelmez. Öte yandan iş, devasa ve incelikli örgütlenmeleriyle, sadece kullanılacak ya da bir kenara atılacak bir araç olarak değer taşıyan çalışanın refahına tamamen kayıtsızdır—çünkü amaca, ancak en iyi olan hizmet eder. Çalışan sadece bir araçtır—bilinecin mülkiyeti ile donanmış bir araç. Fakat ruh, böylesi bir muameleye sabırla katlanabilecek midir? Temelde daha mutlu, daha soylu bir yaşama duyulan özlem, bu tür bir alçalma karşısında isyan edip, sesini yükseltmeyecek midir? İsyan etmek için, başka bir neden daha vardır: emeğin giderek daha küçük kollara ayrılması ve zamanlaşması, insanın toplam enerjisinin sadece çok küçük bir kısmının kullanıldığı ve geri kalanın ise atıl kalmasına izin verildiği anlamına gelir. Oysa ruhun, refahı için, bü-

tün gücünü kullanması esastır ve çok sayıdaki yeteneklerini geliştirmesinin bu biçimde engellenmesi, katlanılmaz bir kayıp olarak kendini hissettirir. Ruhun sakin ve düzenli bir büyüme için zamana ihtiyacı vardır, fakat iş ne durmak ne de dinlenmek bilir ve yaşamı, nefes almadan sürdürülen telaşlı bir koşuşturmacaya dönüştürür. Bu nedenle ruh kolayca işi düşman olarak görmeye başlayabilir ve kendini savunmak için, deyim yerindeyse, silaha da sarılabilir. Günümüzün toplumsal hareketleri de bunun neden olduğu sağlımsızlığı ve tedirginliği açıkça gözler önüne serer. Fakat sorun sadece toplumsal alanla sınırlı değildir; yaşamı, her yönden, etkisi altına alır. Yani, her yerde aynı tehlike vardır: Kendimizi işe fazlasıyla adanmışımızda, dünyayı kazanır, fakat ruhumuzu kaybederiz; yani, emeğin zaferleri, hayatîyetin azalması, sorumluluk duygusunda zayıflama ve dolayısıyla kaçınılmaz bir biçimde tinsel yaşamın yoksullaşması anlamına gelecektir.

Yaşamımızda böylesi bir yarılma olunca, yaşamın değeri sorunu da fena halde çıkmaza girer. Bir süre için düşüncemizi çalışarak bastırabiliriz, fakat sonsuza dek sadece çalışmak için çalışmayı sürdüremeyiz. Voltaire'in reçetesi —çalışmak, fakat nedenini sormamak— gerçek yaşamda uygulamaya konduğunda, bizi olsa olsa yük hayvanına dönüştürür. Çalışmak, nihayetinde varılan sonuçlar insanın bütünlüğünün hayrına olmayacaksa, ne işimize yarar? Ayrıca, bugün içinde olduğumuz konumun dikkatle incelenmesi, işimizin ilerlemesinin kendimize bir gerçeklik edinmemize yardımcı bile olmadığını açık bir biçimde gösterir: Ruh ve dünya birlikte, yaşayan bir birliğe girmezler. Ne de ruh dünyayı bir bütün olarak görür; boyun eğdirmek niyetiyle ona meydan okur, onunla savaşır. Gerçek, daha çok, nesneler dünyasının, bütün hummalı faaliyetlerine rağmen, ruh için tuhaf ve yabancı ol-

maya devam ettiğidir. Çabalarımız yaşama bir içerik kazandırmaya yetmez ve özellikle tinsel yaratımla ilgili güçler —din, sanat, felsefe— acınacak biçimde engellenir ve bastırılır.

Böylece, iş ile ruh arasındaki çatışmada, yaşam iki parçaya ayrılır ve biz de kendimizi, hiç de nihai olarak göremeyeceğimiz bir konumda buluruz. Akla gelen türlü kaçış yolları arasında ilk dikkatimizi çeken, modern hareketin temel eğilimi olur. Yaşamı, iş-yöntemi savunucularının dolaysız varoluş alanında uyguladıklarından daha da dar bir biçimde sınırlama, bu alan dahilinde yaşama bütünüyle tutarlı bir yapı sunma ve onu tek bir baskın hedefin hakimiyetine bırakma girişiminden söz ediyoruz. Bu hareketin öncüleri, içine düştüğümüz dayanılmaz karmaşaların, temelde modern tin ile doğrudan çelişen ve yaşama uyumsuzluğu sokan eski sistemlerin üzerimizde hâlâ bir bağlayıcılığı ve etkisi olmasından kaynaklandığını söylerler. Talepleri, eski rejimin bütün bu kalıntılarının tamamen ortadan kaldırılması ve bundan sonra, yaşamın içeriğinin bütünüyle duyu-deneyimi dünyasından sağlanmasıdır.

Şimdi, olayları önce bir kriz noktasına getiren ve bizi kesin olarak bir yolu veya diğerini seçmeye zorlayan bu tür bir taleptir. Modern yaşam, kendisini en güçlü ve en tipik biçimiyle, anlamının ve değerinin bir başka dünyaya başvurmadan bulunabileceğini söyleyen o gözde iddiasıyla ifade etmiştir; dolaysız varoluş alanını aşmaya ya da arka planda bir fikirler alanının varlığını kabul etmeye ya da aslında, aradığımız hayır için dünyanın ötesinde başka bir yere bakmaya hiç de ihtiyacımız yoktur. Bu mücadelenin hedefi, varlığı birörnek bir temele oturtmaktır. Bu, adi-iş dünyasında, başka hiçbir yerde olmadığı kadar çok sayıda bireyin benzer çıkar ve umutta birbirine bağlı

olduğunu görürüz; ki burada, modern hareketlerimizin ilerleme ve reform yolunda mesafe kat etmek için ihtiyaç duydukları gücü sağlayabilecekleri yüce ilham kaynağı da, burasıdır. Burada yaşamın kökünü, anlamı ve değerinden vazgeçmeden, tamamıyla ayağımızı bastığımız dünyada temellendirmeye, kararlı bir biçimde girişilmiştir; bu girişimin başarılı olup olmadığına, Gerçek'in bizzat kendisinde yıkımının özünü bulup bulmadığına, ancak yaşama dahil deneyimler sayesinde karar verilebilir. Her şey, bu hayati önem taşıyan konuya bağlıdır. Söz konusu girişimin başarısız olması durumunda, ya varoluşta herhangi bir anlam bulmayı umut etmekten tamamen vazgeçmek ya da bizi salt ampirik alanın ötesine taşıyacak yeni yollar aramak zorunda kalırız. Bu soru, açıkça, dikkatli ve tarafsız bir incelemeyi gerektirir, çünkü burada söz konusu olan sadece bireyin çıkarı değil, bütün insanlığın çıkarlarıdır. Bizler burada, insanlığın geçici bir karpisiyle değil, tarihin, herhangi özel bir çağın ya da kişinin fikirlerine ve eğilimlerine atıfta bulunmaksızın mecrasını arayan dalgalı bir hareketinin dayanılmaz baskısıyla karşı karşıyayız. Eski tinsel çözümlerin kesinliğini ve doğrudanlığını kaybetmiş olduğunu yadsımak delilik olur. Aynı zamanda, eski ile yeninin karışmasının —çatışan eğilimlerin yarattığı kaos— yaşamın anlamını kazandıramayacağı da her geçen gün giderek daha çok açığa çıkıyor, ki günümüzün vasatlığı bize en fazla bunu sunabilir. Böylelikle, tutarlı ve tam bir Realizm'in benimsenmesi aracılığıyla hedefe ulaşma girişimi, haklı görülme için iyi bir tarihsel gerekçeye kavuşur. Başarmaya yazgılı olup olmadığı ise başka bir sorundur.

REALİST YAŞAM TASLAKLARI

O halde artık sorun, yaşamı dolaysız deneyimlerimizden hareketle birleştirmektir: Ona, mümkünse bir anlam vermek ve özellikle de o dayanılmaz özne ve nesne ikiliğini aşmaktır. Modern düşünce, bu soruna, iki farklı yoldan çözüm aramıştır. Ya sadece öznel olmaktan daha fazlasını kapsayacak bir yaşamı —insanı bütünüyle ve tamamıyla kendi varlığına dahil eden ve özneye en ufak bir bağımsızlık alanı dahi bırakmayan bir dünya-yşamı— bulmaya çalışmış ya da öznenin kendisini merkezi ve denetleyici unsur haline getirirken, dünyayı sadece çevreyi donatan ve insanın refahının sağlanmasına hizmet eden bir araç olarak tasavvur etmiştir. Burada, bu seçeneklerden her birinin çok sayıda alt bölüme ayrılabilceğini ve böylece de yaşamı farklı yönlerinin çeşitliliği altında sunduğunu göreceğiz. Aynı zamanda, bu sunuşların hiçbirinin salt teori ve akıl yürütmenin değil, daha çok da, benzer biçimde etki alanı geniş tarihsel hareketlerin canlı sonucu olduklarını anlayacağız.

Yaşam-sorununa İlişkin Natüralist ve Entelektüel Çözümler

Dinin ve Özsel İdealizm'in sunduğu çözümler gücünü giderek kaybederken, doğa insan için daha fazla anlam taşır ve nihayet onun bütün dünyasını, bütün varlığını oluşturur hale gelir. Burada, olduğu haliyle Doğa'yı değil —çünkü modern düşünce için, olduğu haliyle, karanlık ve çözülmez esrarını korumaya devam ediyor— belirli bir bakış açısına göre —yani, mekanik nedensellik açısından— insana görüldüğü haliyle Doğa'yı kastediyoruz. Her ne kadar doğa bilimi —ki bu, bilimsel bir teori olmaktan çok natüralist felsefeye duyulan bir tür inanç-

tır— dünyanın kimliğini doğa yoluyla sağlamaktan uzak-
sa da, bu inancın kökleri hâlâ bilimsel keşiflerdir ve bu-
gün için bilmin natüralistik bir zihniyetle yorumlanması
giderek güçlenen bir eğilimdir. Modern çağımız, Aydın-
lanma ile, doğanın ruhtan keskin bir biçimde ayrılmasıyla
başlar. Ruhsuz bir doğa için talep ne kadar büyükse, ru-
hun kendi başına varolması gerektiğini söylemek de o ka-
dar kaçınılmaz olur. Fakat başlangıçtan beri, doğanın sı-
nırlanamaz genişliğinde, dağılmış belirli sayıdaki tekillik-
lerden çok daha zorlayıcı bir şeyler vardır ve doğanın e-
gemenlik alanı yayılmaya devam ettikçe, ruhun da bunun
içine çekilmeye başlaması kaçınılmaz olacaktır. Sadece
ampirik varlığının doğa koşullarına bağlı olduğunun gi-
derek daha açık bir biçimde gösterilmesi yeterli olmaya-
cak, onun özünü sahiplenmeye ve nihayet onu tamamen
genişletilmiş natüralist bir düzen çerçevesine uydurmaya
girişilecektir. Bilim, giderek doğa bilgisi ile ve gerçeklik
de doğa ile özdeşleştirilir. Hâlâ bir ayırım hissediliyorsa,
bu —çözümün doğal olarak ortaya çıkardığı kuşkuyla
birlikte— mekanik bir gelişme doktrininin hızla ilerleme-
si karşısında yok olacaktır. Bu doktrin, insanı tamamıyla
doğa içinde —ki bu, bütün içsel birleşme ilkelerinden
yoksun ve hiçbir kendiliğindenliği olmayan bir doğay-
dı— eritme iddiasındadır. Böylece, doğal sürecin sadece
bir parçası olarak görüldüğünde, insan yaşamına bir de-
ğer verilmesi ve gerçekten de yaşamaya değer olduğunun
gösterilmesine yönelik bir girişimde bulunmak, yerinde
ve dahası kaçınılmaz olacaktır.

Tüm tarihsel doğrulamalara rağmen, söz konusu gi-
rişim kaçınılmaz olarak kendi doğamızın bazı doğuştan
gelen eğilimlerine karşı gelir. Birçok değerlendirme, doğa
ile insan arasında çok keskin bir ayırım yapılması gerekti-
ği noktasında birleşmiştir. Söz konusu olan, sadece insa-

nın, her ne kadar bütünüyle savunulabilir değilse de, son derece doğal olan kendi kişisel-hislerine yönelik güduları değil, aynı zamanda, faaliyetini canlandırma, yüksek amaçlara yöneltme ve böylelikle kendini yüceltme isteğidir de. İnsanı özel bir onurlandırma için seçme olgusu, gerçekten de onun şerefini ve büyüklüğünü kanıtlamışa benzer. Fakat bunun tam aksine, insanı tamamen doğanın içinde özümseyen ve onun yaşamını salt doğal bir süreç olarak gören kişi, insanın eşsizliğine duyulan bu aziz inançtan kaynaklanan düşmanlıkla yüzleşmek ve onu yenmek zorundadır; ama, bu amacı etkin bir biçimde gerçekleştirmek için de, söz konusu düşmanlığın, zaten miyadı dolmuş bir sistemin son, can çekişen bir protestosundan fazlası olmadığına ve görünürde bunun yıkılmasının getirdiği kaybın, aslında gerçek bir kazancın habercisi olduğuna ikna olması gereklidir. Burada bir kez daha, her şey mücadelenin içerdiği doğruluğa bağlıdır. Eğer doğru ise, her türlü doğal önyargıyı sarsmaya şüphesiz gücü yetecektir.

Fakat doğruluk sorununa göre nasıl bir konumdadır? Bu taslak içinde, insan doğasının çeşitli güçleri ve türlü deneyimlerine yer var mıdır? Bütün bu güçler ve deneyimler bu taslağa sığacak mıdır? Natüralizm, geniş anlamıyla, tartışmasız bir biçimde birçok avantaja sahiptir ve modern zihniyete güçlü bir biçimde hitap eder. Düalizmin tüm zorluklarını bertaraf etmiş ve yaşamı basit ve açık kılmış gibi görünür. İnsan, kaderlerini paylaşma ayrıcalığına sahip olduğu büyük ve karmaşık programlar tarafından yutulmuştur. Böylece, kendi yaşamı belirli bir teminat altındadır ve kaçınılmaz bir gereksinime tabi görünür. Onu saran sis perdesi dağılmakta ve olay giderek gün ışığına çıkmaktadır. Dahası, bu yeni düzenin, enerjimiz ve kavgacılığımız üzerinde de büyük talepleri vardır.

Öbür-dünyaya dair yerleşik yarılısamalar ve budalalıklara karşı güçlü bir seferberliğe çağırılır. Bu yarılısama, evrensel bir geçerliliğe sahip olduğu için, aslında davet onun kök ve dallarını yaşamın tüm alanlarından çıkartmaya ve yaşamı yeni düşünce biçimine göre yeniden yapılandırmaya yöneliktir. Bu tür bir davetin çağdaşımız olan çoğu çevre için nasıl da çekici olduğunu ve nüfusumuzun mücadele eden kitlelerine —ki kanaatlerinin son biçimini muğlak bütünsel izlenimlerin belirlemesine izin vermek doğalarında mevcuttur— nasıl da özel bir güçle hitap ettiğini çok iyi biliyoruz.

Natüralizm'in zorlukları kendini, onu daha yakından sorgulamak istediğimizde göstermeye başlar. Onun, böylelikle yaşamı tipik olarak sınırlı bir biçimde temsil ettiğini çok geçmeden görürüz. Dışarıda bıraktığı birçok şey, pekala, eskimiş inançların salt bir yankısı, bir yarılısama veya hurafe olmaktan öteye gidebilir. Salt doğal düzenin mekanik gerekliliklerine tamamen uyan bir yaşam, kendisini sadece tecrit edilmiş bir durumlar dizisine dönüştürür, ki bunlar da organik bağlantıdan tamamen yoksundur. Olup olabilecek bütün bağlantılar, katışıksız bir biçimde haricidir—salt eklemeler ve karşı karşıya getirmeler; ilişkinin hiçbir içsel ilkesi yoktur. Yaşamın evriminin kanunu, rekabet eden bireyler arasında varolma mücadelesidir ve yaşamın kendisi de, bu mücadelenin oyna dahil ettiği etkileşimlerden oluşan bir sistemdir. Bu diziler içinde hiçbir birey kendi konumunun dışına çıkmaz ve böylece, bütün yaşam kesin bir biçimde türevsel ve bağımlıdır. Herhangi bir orijinallığe, bağımsızlığa ve özgürce alınmış karara, hiçbir biçimde yer yoktur. Herhangi bir şey hakkında bütün söyleyebileceğimiz, onun olmuş olduğudur. Neden? ve Niçin? gibi sorular sorulamaz. Ne de, iyi ve kötü gibi karşıt değerlere yer vardır;

sadece, daha büyük ya da daha az bir güç sarfiyatı söz konusudur.

Bugün insan yaşamının büyük çapta bu tanımlamaya uygun olduğu ve hatta ruhsal yaşamımızın bile, tahmin edilenden çok daha büyük ölçülerde, salt fiziksel yaşamımızın bir uzantısı olduğu, zorlukla yadsınabilir. Buna rağmen, bütün doğrunun bu olup olmadığı da, bunun yaşamın hakkaniyetli bir tanımını verip vermediği de, hâlâ geçerli bir sorudur. Eğer yaşam hiçbir içsel tutarlılığa sahip değilse, eğer sadece dış uyarıcılara yanıt veriyorsa ve bağımsız inisiyatiften yoksunsa, eğer kendini tamamen bir dışsal ilişki dokusuna, sürekli değişen çevrelere sadece bir uyuma kaptırmışsa, bu sadece dinin değil fakat aynı zamanda ahlak ve adaletin de felaketi demektir. Sanat ve bilimin kendilerini sadece kopuk duygu ve fikirlerle kaptırmaları, kişilik, karakter, eğilim gibi kavramların boş lafa, dinin kendi inanışlarından çok yanılısma ve hurafelerin yaratılarına dönüşmeleri kaçınılmazdır. Tekrar soruyoruz, natüralist taslak içinde bizim etkinliğimize meydan okuyacak olan görev hangisidir? "Görev" ve "etkinlik" terimlerinin dahi bu soruda yeri var mıdır? Doğa, içimizde ve dışımızda şaşmaz bir yol izler; karşı konulmaz güçler onu her an denetler. Aslında etkinlikte bulunan insan değil, onun içindeki, temelde kendi doğasına yabancı bir şeydir. Bilinci ancak, yapıları kaydedip gözlemleyebilir; bu bilinç ne bir şeyleri başlatabilir ne de değiştirebilir. Bu sebeple, tüm fiziksel donanımına rağmen insan, varoluşunu hata ve yanılısamadan kurtarmak için çabalamak zorunda kalmasa, sadece bir gözlemci, asıl gerçeğin salt bir gölgesi olmaktan öteye geçemezdi. Natüralizm'in bu çabaya sunabileceği yegane katkı, insanın doğanın sınırlarını aşmaya yönelik bütün girişimlerine karşı gelme çağrısı, insan önyargısı ve hurafelerine karşı

aktif bir mücadeleye teşviktir. Zafer bir kez kazanılmış, aydınlanma tamamlanmış ve insan doğadaki doğru yerine iade edilmiş olsaydı, insana daha ne yapmasının düşeceğini kestirmek zordur. İnsanın içsel gelişimi durma noktasına gelir ve sonraki tüm kazanımlar, insan iradesinden değil, doğadan kaynaklanırdı. Böylece, en büyük çabamızın gerçek hedefi, tüm tinsel yaşamın tamamen ortadan kaldırılmasıyla çakışırdı.

Şu durumda, uzun bir tarihsel evrimin ürünü olan insanın doğal ve ilkel koşullarına geri dönmesi ve kendisine insan olma ayrıcalığını kazandıran her şeye sırt çevirerek, doğasının esasını gerçekleştirmeyi ve böylelikle mutluluk özlemini tatmin etmeyi umut etmesi mümkün müdür? Bunu, başka bir nedenden değilse de, doğaya geri dönme arzusu, salt doğanın üretebileceği herhangi bir şeyden radikal biçimde farklı bir zihinsel eğilimi gösterdiği için kuşkuyla karşılarız. Doğaya dönüş için, niye böylesi bir coşku duyulsun? Neden bu tür bir dönüşüm, yaşamın başlıca amacı haline gelsin? Şüphesiz neden, bunun insanın mutluluğu ve çabalarının gerçekliği için vazgeçilmez sayılmasıdır. Fakat insanın, verdiği çaba ile bunun nesnesini tek bir deneyimde birleştirmeden, bu tür amaçları çerçeveye alıp izlemesi mümkün olabilir mi? Bu, yaşamın, aralarında sadece dışsal ilişki olan bir salt öğeler sistemi olmaktan çıkıp, tinsel bir içsellik geliştirmesi anlamına gelmez mi? Ayrıca, hakikat düşüncesi, çıplak olgular alanının görüntüde aşılması değil midir? Bir insanın en başta gelen meselesi ve ihtirası eğer hakikat ise, kendisi de doğanın salt bir parçasından fazlası olmalıdır. Yine-lersek, hakikate ve mutluluğa yönelik mücadele yaşamımıza, doğa ile olduğu gibi, keskin karşıtlıklar getirir, ki doğa, ağır ve birikime dayanan süreçleri ile bunları ne anlayabilir ne de hoş görebilir. Natüralizm'in savunucusu,

davranışının teorilerini çiğnediğini ve bunlarla çeliştiğini göremezse, bu sadece, kendisine kahramanca bir geçmişten miras kalan tinsel havayı nasıl da içgüdüsel olarak soluduğunun göstergesidir. Çünkü insan, yavaş yavaş, duyu-dünyasının üstünde ve ona rağmen, bir tinsel düzen kurmuştur ve doğal yaşamını bunun ışığı altında sürdürmektedir. İnsanın tinsel yaşamının daha önceye kıyasla doğaya şimdi çok daha fazla borçlu ve çok daha yakından bağlı olduğu doğrudur; fakat bu kesinlikle, insanın sadece doğanın bir ürünü olduğunu ima etmez; çünkü bu sadece uygarlık için değil, bilim ve tinsel nitelikli tüm düzenlemeler için de aynı oranda ölümcül olurdu. Eğer bir sistemin oransal olarak tutarlı bir gelişim göstermekten çok, kendine karşı yıkıcı olduğu ortaya çıkıyorsa, eğer biçimi ile içeriği tamamen farklılık gösteriyorsa, nasıl olur da bizler için yaşamımızın anlamını yorumluyormuş gibi yapılabilir? Nihayet, Natüralizm'in büyük bir coşkuyla önerdiği bu yaşamda bize sunabileceği ne kalmıştır? Bize gösterdiği insana ait alan, bizi her yönden çevreleyen sınırsız bir evrenle kıyaslandığında, sonsuzca ufak ve önemsiz, ayrıca bizim davranışlarımıza muazzam bir biçimde kayıtsızdır. Biz, içsel dostluk ya da karşılıklı sevgi ve saygı kapasitesi olmayan, doğal içgüdülerin emirlerine karşı gelemeyen, eylemlerinde tek bir egemen fikirden etkilenen insanlara, kendini-korumadan söz eder, ki bu fikir de bizi çok daha da katı bir rekabete sürükleyen bir itici güçten fazlası değildir ve hiçbir biçimde de ruhun refahını sağlamayı başaramaz, bahsediyoruz. Natüralizm'in alıp götürdüğü bunca şeye karşılık bizlere tek sunabildiği, yanılısma ve hurafelerden kurtulmak ve insanın doğa ile birliğinin açık bir biçimde algılanmasını sağlamaktır. Fakat bu tür bir aydınlanma ne kadar değerli olursa olsun, soylu bir kişiliğin oluşumuna nasıl yön verebilir? İn-

sanın içsel yaşamını nasıl besleyebilir ve tinsel bir bireysellik geliştirmesine nasıl katkıda bulunabilir? İnsana fazladan bir güç verebilir mi? Onu diğer insanlarla ya da evrenle daha yakın bir ilişkiye sokabilir mi? Onun herhangi bir girişimde bulunmasına fırsat verir mi? Aksi taktirde, bizi yaşamın sürdürülmeye değer olduğuna hâlâ ikna edebilir mi? İddialarımız son derece ılımlı ya da düşüncemiz kusurlu olmadıkça, ya da biz karşıt fikirleri çalıp, giderek de benimsemedikçe, bunun yanıtı şüphesiz ki olumsuz olacaktır. Olayları mantıksal çıkarımlarla değerlendiren kişi, Natüralizm'in hiçbir yere varmadığını görecektir: Kendisini yadsıma ve çaresizliğe yönelmiş bulacaktır. Natüralizm'in boşluğu ve tinsel açıdan üretken olabilecek güçlerden yoksunluğu, ancak hurafe ve yanılsama olarak kabul ettiklerine şiddetle karşı koyması aracılığıyla ortaya çıkartılabilir.

Bu nedenle Natüralizm, yaşamın bir açıklaması olarak yetersizdir. Yine de, şimdiye kadar, bunun dolaysız deneyimlerimize ilişkin olgularla desteklendiği iddiasını tartışmadık. Bu iddiaya karşı gelinmediği sürece, tinsel çabanın tüm ürünleri ancak ikincil ya da ilave gibi görülebilir. Fakat bugün, duyular-dünyasının yaşamın gerçekten de en sağlam ve dolaysız temellerini sunduğundan kesinlikle emin miyiz? Bu şüphesiz ki, kendimizi bütünüyle duyusal-izlenimlere ve duyusal-algılara bıraktığımız, düşünmediğimiz, ya da düşüncemiz bağımsız olmayıp da duyular-dünyasının himayesi altında kaldığı sürece dolaysız ve tartışmasızdır. Bugün insan düşüncesi bu tür bir himaye altında kalmayı büyük ölçüde sürdürmekte ve bu böyle olduğu sürece de bu doğal düzenin sınırlarını aşmamaktadır. Deneyimler bize, bu sınırlar içinde bile, belirli bir zekanın ortaya konabileceğini gösterir. Hayvanlar dünyasında da tedbir, kurnazlık ve akıllı

davranma konularında yoksunluk çekilmez. Fakat bu türden bir zekanın bütün yapabildiği, bizi kendini-koruma silahlarıyla donatmaktan ibarettir; bireyin ya da türlerin yaşamını devam ettirmesine hizmet eder; ama bize, doğanın mekanik rutininden kaçma ve kişisel seçimlerden kaynaklanan hedeflere ulaşmak için yeni yollar arama olanağını vermez. Zeka, bu sınırlı anlamında, herhangi bir bedensel üstünlük ile tamamen aynı düzeydedir. Birisi için kurnazlık ve tedbir ne ise, diğeri için zırh gibi bir post, ya da bir üçüncüsü için çeviklik ve beceriklilik de odur. Şimdi, büyük ölçüde bu, insan için de geçerlidir. Zekası, ilk başta, yoğun varoluş mücadelesini sürdürmesinde kendisine yardımcı olan bir araçtan ibarettir. Fakat aynı zamanda da, duyular-dünyasına bağımlılıktan kendini kurtardığı, kendini onun üzerine çıkarabildiği ve onu sakince, dışardan gözlemleyebildiği ölçüde, bundan daha fazlasıdır. Bu, insani düşüncemizdeki önemli bir gelişmedir. İlk bağımsızlık aydınlığındaki düşünce, ne kadar ılımlı ve iddiasız olursa olsun, içinden önemsiz bir kıvılcım güçlü bir aleve dönüşebilecek ve uzaklara, açıklara yayılarak duyuşal deneyiminin katılığını eritebilecektir. Böylesi bir devrimin şiddetli karakterinin farkına varmamız mümkün müdür? Artık insan, düşüncesini koşullandıran bir doğanın salt parçası değildir; doğayı dışardan seyredebilir ve onu bir sorun olarak inceleyebilir: Doğayı deneyimler ve böylelikle de kendisini onun üzerine çıkartır. Bunu, düşünme yetisi, sadece alıcı ve bağımlı olduğu taktirde yapması mümkün olamazdı; ancak, burada belirttiğimiz biçimde faaliyet gösterirse, doğanın sunduğundan esas itibariyle farklı bir yaşam geliştirebilir. Hatta, daha da fazlası olur: Böylesi bir gelişimin belirgin sonucu, önceki konumu tersine çevirmesidir; bu kez doğanın yerine düşünce, yaşamın başlangıç noktasını ve teme-

lini oluşturmaktadır. Güvenli bir biçimde ve doğal olarak, düşünce kendi için hakiki dolaysızlığı ister ve kendi kendisine ikna edici bir biçimde açıklayamayacağı hiçbir şeyi de kabul etmez. Böylelikle de o, her şeyin ölçüsü ve yargıcı olurken, duyuşal yaşam önemini kaybeder, hayali ve sorunlu bir niteliğe bürünür ve öncelikle gerçekliğinin keşfedilmesi gereken salt bir olgu konumuna indirgenir. Durulan noktanın bu değişimi, sadece bireyin yaşamını etkilemekle de kalmaz. Duyuşal deneyimin aşkınlığı, yaşamın yönlendirilmesindeki bu devrim, insanlığın bütün gelişiminin de ayırt edici niteliği olur. Bütün gerçek kültürlerin varsaydıklarında ve vardıkları sonuçta da aynı şey söz konusudur. Çünkü düşünce kendini, duyunun etkilerinden hiçbir zaman kurtaramasa ve onlara tepki vererek ilerlemeseydi, böylesi bir kültür nasıl olabilirdi; hatta onun varlığını nasıl kavrayabilirdik?

Düşüncenin ilerlemeye devam etmesi, ilerlerken de yaşamın suretini yenilemesi, modern çağımızın ayırt edici özelliğidir. Düşünce, cüretkar bir gururla dünyayla yüzleşir, bazı zor karşılanabilecek taleplerde bulunur —ki, bunlar kendi doğasından kaynaklanan taleplerdir— ve gerçekliğin bütününün kendini bunlara uydurması gerektiğinde ısrar eder. Bu, yaşamın eski düzeni için bir devrimdir. Düşünce şimdi hızlı koşan bir öncü olmuştur. Yaşamı, fikir ve ilkeleri vurgulayarak önceki düzeneğinin dışına iter; yaşamın artık kendi içsel gereksinimlerini ifade etmesini sağlamaya çalışır. Modern hareketlere gücünü ve tutkusunu veren, her şeyden önce ilkelerin hayata geçirilmesine yönelik bir mücadele yürütüyor olmalarıdır. Maddi refah düzeyinin yükseltilmesine yönelik bir çaba dahi, gücünü ve etkisini, ona esin kaynağı olan fikirler ve ilkelerden alır. Bizim bütün duyuşal yaşamımız, bir fikirler sahası tarafından beslenir ve denetlenir.

O halde, düşüncenin işlevinin bu şekilde gelişmesinde, tüm insan toplumunu etkileyen ve hatta bireyin kendi özel yaşamına nüfuz eden tipik ve etkili bir hareketin bulunduğunu bu nedenle yadsıyamayız. Fakat bu hareket, natüralist inançla keskin bir ihtilafa düşer. Kendilerini birbirlerine karşı o denli güçlü savunurlar ki, sonuçta yaşam, gerekçeleri birbirinden radikal biçimde farklı iki zıt yöne çekilir ve anlam birliğinden tümüyle yoksun kalır.

Bizim modern zihnimizce algılandığı şekliyle doğanın, salt vahşi olgulara dayalı bir alan olduğunu ve natüralist inanca göre de bütün hareketlerimizin bu dünyaya körlemesine boyun eğmesi gerektiğinden söz etmiştik: Hatta bilim dahi açıklamaya değil, sadece betimlemeye yönelmeliydi. Öte yandan, düşünce de kendi içeriğini oluşturmaya, ya da en azından onu kendi etkinliğiyle doldurmaya çalışır. Dolayısıyla da, olayları açıklamakta ve kökenlerine kadar giderek ele almakta ısrarcı olmak zordur. Bir olgu ne kadar nüfuz edilmez görünürse görünsün, düşünce onu parçalamaya ve yeniden biçimlendirmeye çalışır ve hiçbir sınırı nihai, aşılmaz kabul etmez. Bütün yaşamı, doğaya ait olan bir sabitlikle belirlenmiş gibi görmek, düşünceye, ölümcül değilse de üzücü bir sınırlama olarak görünür. En azından, insanın, gerçekliğin bir kısmının kendine ait olduğunu iddia etmek, gizemli bir biçimde bunu kendi egosu olarak adlandırmak, onu sevinç ya da acıyla beslemek ve onun yükünü iyi veya kötü günde taşımak zorunda olmasına rağmen, kendisine onu etkilemeye ya da kontrol etmeye yarayabilecek hiçbir gücün verilmemiş olması olgusunda ciddi bir tutarsızlık görmelidir. Çünkü salt doğal bir varlık olarak insan, ancak kendisine verilen rolü oynar. Fakat düşünen bir varlık olarak, varoluşunda mevcut bulunan olguları tipki bir

hayvan naifliği ile kabul etmesi mümkün değildir. Kıyaslama yapmanın, düşünmesinin, sorgulamasının önüne geçemez ve soruları yanıtsız kalırsa, kendisini aşağılanmış hissederek. Sadece bu sorunları ortaya koyar ve bu çatışmaları yaratırken bile, düşünce, doğadan bütünüyle bağımsız olduğunu zaten karutlamıştır.

Başka bir kanıt da, düşüncenin kendi özünde olan nitelikten gelecektir. Bizim iş-dünyamızın mekanik taleplerine uyum göstermiş haliyle doğanın, bazı özel durum ve olayların birbirine eklenmesi ve karşı karşıya gelmesinden başka bir şey olmadığından söz etmiştik. Öte yandan düşünce ise, çok çeşitliliğin tek bir birlik tarafından içerilmesidir; genel bir taslak hazırlayabilir, bunu detaylı bir biçimde uygulayabilir ve birlik talebini de temaşa geçtiği her şeye taşıyabilir. Tekil birim, anlam ve değerini, bütünüle olan ilişkisi aracılığıyla kazanır. İlerleme, bir dizinin salt terimlerin eklenmesi yoluyla genişlemesini değil, aydınlatıcı bir biçimde, bir sistemden diğerine geçişi içerir. Düşünce kendini bir sistemde ifade ettiği için, sistematik bir düzen talebini de yaşamın tüm bölümlerine taşır. Böylesi bir zorunluluğun yerine getirilmesi, yeni deneyimlerin bitmek bilmeyen akışı ve düşüncenin sonsuza karşı sahip olduğu kendi güçlü önyargısı karşısında, ne kadar zor olursa olsun, söz konusu talep yine de geniş, uzaklara ulaşan bir hareketin ana kaynağıdır ve içsel uyuma yönelik çabası da, yaşamın doğanın salt dışsal bağlanmalarının dışına taşıdığı ve düşüncenin, bağımsız bir güç olduğunu karutladığını gösterir.

Entelektüel rejimin, salt doğal yaşamın koşullarıyla çeliştiği bir husus daha vardır. Doğal yaşamda, entelektüel rejimde üstün bir konuma sahip olan özsellik fikrine yer yoktur. Modern bilimsel doğa kavrayışı, tüm özsel varlık ve kuvvetlerin tamamıyla dışlanması varsayımın-

dan hareket eder, ki gerçeğin onun ortaya koyduğu standartlara uygun olarak biçimlenmesi ölçüsünde, yaşam dışadönük bir görüntü kazanacak ve kendisiyle, kendi özel durumuyla değil, dış ilişkileriyle meşgul olmak zorunda kalacaktır. Öte yandan, bu sözü edilen kendiyle meşgul olma, düşüncenin belirgin bir özelliğidir. Etkinliğin başlıca kaynağı, bütünlük ve açıklık peşinde koşmasıdır. Kendisini ister iddialarının tam mantıksal sonuçlarına doğru geliştirmeye, ister çelişkilere başkaldırmaya adanmış, hep kendi özel durumu ile ilgilidir. Bu düzeyde yaşamın kendi dolaysızlığına ulaştığı ve düşüncenin de buna yönelik bir dolaysızlık talebini esinlemeksizin hiçbir yerde etkin olamayacağı, şüphe götürmez. Tamamen diğer taraflara ve dışarıya yönelmiş bir yaşam, düşünceye dayanılmaz bir biçimde yüzeysel gelecektir.

Bu çok yönlü zıtlıklar, hem yaşamın hem de gerçeğin temelini derinden etkiler, birbiriyle çatışma halindeki iddialarıyla bizim de zihnimizi karıştırırlar. İçinde sığınabileceğimiz huzurlu bir liman bulmayı umut etmiş olduğumuz dolaysız duysal yaşamın dahi çift yönlü bir yorumlamayı mümkün kıldığı, birbirine taban tabana zıt etkinlik ideallerini içeren tamamen farklı iki biçimde anlaşılabilirliği açıktır. İki tür dolaysızlık kendini gösterir— bir yanda duyuların, diğer yanda, düşüncenin dolaysızlığı. Bunlardan her biri yaşamın temel dayanağı olduğu iddiasındadır; her biri, ancak bu alanda tek başına olduğu sürece kendini saldırılara karşı güvende hisseder. Fakat hiçbirisi, ne üstünlüğünü sonsuza dek sürdürebilir, ne de insana tamamen ve çekincesizce sahip olabilir. İbre, bir yandan diğerine gider gelir. Düşüncenin nasıl kendini duyulardan kurtardığından ve nasıl üstünlüğünü ilan ettiğinden söz etmiştik, fakat aynı zamanda düşünceden duyulara doğru, aksi yönde bir hareketin varlığını da

yadsıyamayız. Daha önce de söylediğimiz gibi, düşünce, yaşamın durumunu bütünüyle değiştirmiş ve gerçekliğe yeni bir anlam kazandırmıştır. Doğanın, düşüncemizin bir nesnesi olabileceği olgusu, gerçekliğe doğadan fazla bir üstünlük atfetmiştir. Fakat düşünce, gerçekliğin bütününe oluşturduğu ve yaşamın denetimini tamamen elinde bulundurduğu iddiasında olduğunda, onun dayattığı sınırlar da derhal hissedilmeye başlanır. Düşünce, karşımıza bu tür bir iddiayla —ister spekülatif felsefenin desteklediği en uç, ister herhangi bir rasyonel anlamı simgeleyebilecek daha ılımlı biçimiyle— ne zaman çıkarsa, yaşam resmi ve herhangi bir özden yoksun bir hal almıştır; son derece karmaşık biçimler geliştirme gücüne sahip olmasına rağmen, düşüncenin onlara yaşayan bir içerik kazandıramadığı açıkça ortaya konmuştur. Düşünce, bu tür bir içeriği sağlamış gibi görüldüğünde, şundan emin olabiliriz ki bunu, bize hissettirmeden daha derin ve daha özlü bir gerçeklikten almıştır, ki böylesi bir gerçeklik karşısında da düşünce, onun etkinliğini özgürleştiren ve onu açık bir ifadeye kavuşturan bir araçtan ibarettir.

Fakat biz sadece düşüncenin sözde egemenliğini kısıtlayan sınırlamaları kabul etmekle kalmıyoruz; bu egemenlik kavramında bizi şaşırtan ve bocalamamıza neden olan pek çok şey söz konusudur. Kuşkusuz ki düşünce, insan etkinliğinin hallerinden bir tanesidir, fakat tüm gerçekliği kendine çekmek ve kendi damgasını bunun tamamına vurmak istediğinde, evrenin esas kaynağı olduğunu iddia eder hale gelir, ki bu tür bir iddia ne kadar ciddiye alınabilir? Düşünce, kendini sunduğu ilk biçimiyle, insanda başlar, fakat aynı zamanda onun aleyhine de döner; çünkü kendi doğasının içinden bazı standart zorunluluklar geliştirir, ki bunlar, insanın izlemek zorunda olduğu yolları belirler, onu birçok açıdan zahmet çekmeye

ve özveride bulunmaya zorlar, onun mutluluğuna ve üzüntülerine karşı müthiş bir kayıtsızlıkla, kendi iddialarını dayatır. Tarih bize, yeni fikirlerin ve ilkelerin doğuşunun —içerdikleri sonuçlarla birlikte— genellikle, yaşamın dengesini ciddi bir biçimde bozmuş ve insanları kendi ilkelerinin sonuçlarından feragat etmeye razı olmaya itecek kadar büyük rahatsızlıklara yol açmış olduğunu gösterir. Fakat bunu yapamamışlardır. Düşünce rüzgarı onları önüne katmış, ileriye doğru sürüklemiş ve rahatlarını ikincil bir mesele olarak görmüştür. Şimdi, insanda başlayan ve dolaysız deneyim koşulları altında tamamen ona bağımlı kalan bir şey, nasıl olur da onun karşısında, ona rağmen bile hareket edebilecek ve onu salt bir araç olarak görecektik kadar üstün bir güce ulaşabilir? Böylesi bir süreç geride yaşama nasıl bir anlam bırakabilir? Düşünce kendini bu biçimde tecrit ettiğinde ve kendi doğasını mükemmelliğe ulaştırmayı en yüce görev kabul ettiğinde, yaşam herhangi bir anlama sahip olabilir mi? Bir düşünce-evrimi sürecine indirgenen dünya, sonuçta, giderek anlaşılabilir bir hale gelir; fakat bu diyalektik hareket tüm insani çıkarları aşar ve bizden kayıtsız şartsız ve bütüncül bir teslimiyet talep eder. Eğer bizler, şimdi bu talebi samimi bir biçimde karşılamayı istiyorsak, doğal olarak, kendimizi uğruna feda ettiğimiz bütünün bazı özlü değerlere sahip olduğuna ikna edilmeyi isteriz; bu da ancak, düşünce-sürecinin gerçek bir deneyimde toplanmasıyla ve bu dinmeyen akıştan ebedi bir şahsiyetin ortaya çıkmasıyla mümkündür. Fakat dolaysız deneyimlerimiz sürdükçe, bu tür bir toplanmanın en küçük bir belirtisinden dahi söz edilemez. Bunun yerine gördüğümüz, insanların büyük düşünce akımlarınca ele geçirilip sürüklendiğidir. Onlar, tıpkı geçici gölgeler gibi gelir ve gider; bütün güçlerini, somut olarak görmekten çok sezdikleri, hiçbir za-

man da ulaşamayacakları hedefler uğruna ortaya koyarlar. İnsanüstü bir kuvvetle önlerine geçen, kendilerini kullanarak bir kenara atan ve bu sırada da kendi doğasını gizemli bir karanlıkla örten, görünüşte esrarlı ve anlaşılmaz bir amaca doğru ilerleyen, sürekli olarak yol açtığı karışıklıklarla bizi şaşırtan kozmik bir sürecin aletleri ve araçlarıdır. Düşünce, aslında insanın çıkarlarına en az doğa kadar kayıtsızdır. Öyleyse, bize nasıl yaşamın anlamına ilişkin bir ipucu verebilir?

Fakat Natüralizm ve Entelektüalizm eğer tek başlarına bizi yaşamın değerine ilişkin ikna edemiyorlarsa, onlardan oluşan bir bileşim bu konuda daha da başarısız olacaktır. Bu tür bir bileşimle, hem bir zamanlar duyusal ve entelektüel olan bir genel kültürün yeniden canlılık kazandığı, hem de güçlü doğal dürtülere sahip olan insanda bunlara düşünce yüceliğinin eşlik etmesi de mümkün olduğu için, günümüzde sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu tür bir bileşim bizleri yaşamın değerini kanıtlamaya götürmekten öylesine uzaktır ki, onu günümüzde çok yaygın olan karamsarlığın başlıca nedeni olarak dahi görebiliriz. Çünkü Natüralizm ve Entelektüalizm, yaşamı uyumlu kılacak bir biçimde bir araya gelemezler: Biri diğeriyle çatışır ve karşıdakinin etkisini yok eder. Duyular düşünceye ilkel ve işlenmemiş, düşünce duyulara değersiz ve yararsız gelir. İnsani bilincimiz ise bu iki karşıtlığın iki tarafı arasındadır ve bundan kaçacak güce de sahip değildir. Böylesi bir yaşamda nasıl sevinç duyabilir ve kendimizi onun gelişmesine adayabiliriz? Yine de basitçe vazgeçip gidemeyiz. Mutluluk peşindeyizdir ve kendimizi onu aramaktan alıkoyamayız. Bu arayışın kendisi dahi, Natüralizm ya da Entelektüalizm'in olanak verdiğinden çok daha büyük bir eylem özgürlüğü içerir. Aslında bu arayışı fazlasıyla dargörüşlü ve değersiz bulmak da müm-

kündür. Fakat onun gerisinde, çok daha önemli bir şeyin baskısı vardır—bu, insanlığın tinsel kendini koruma kaygısından başka bir şey değildir. Bizler, bunun için kaygılanmaya son verebilir miyiz—buna cesaret edebilir miyiz? Özlemimiz içinde, kişisel kapristen bağımsız, düzenli olarak işleyen bir şey yok mudur? En azından şurası kesindir: Dolaysız deneyime başvurulması, insan yaşamının zaten mevcut olan bir kozmik sürecin insafına bırakılmasını ima ediyorsa, bu başvuru hiçbir zaman yaşamı zengin ve önemli kılamaz, ya da onun kendisini gerçekleştirmesini sağlayamaz. Bize ancak, bazı karanlık ihtiyaçların kapısını açabilir ve mevcut sorunla baş etmekte tamamen başarısız olur.

Bu hakikatin kabul edilmesi, bizleri, dolaysızlığa başvurmanın kendisini insanın hiçliğini çağrıştırmayan bir biçimde ifade edip edemeyeceği sorusuyla karşı karşıya bırakır. Bu önerinin benimsenmesi pekala da bir tepkiye yol açabilir ve insanın benliği, onu bastırma girişimi için daha da güçlenmiş olarak ortaya çıkabilir. Kurban edileceği dünyadan kaçmış bir mülteci olarak, kendisine ve kendi çıkarlarına doğru geri çekilebilir. Gerçek dolaysızlığı arayacağı yer burasıdır ve refahının peşinden giderken, yaşam için gerçek bir anlam bulmaya çalışacaktır.

Salt Hümanizm'in Yetersizliği

İnsanın öteki dünyaya olan inancı sarsıldığında ve kendisine dolaysızlıkla sunulan doğa ve düşünce dünyası, onu salt bir araç olarak görerek tinsel varlığının temelini sarstığında, yaşamın anlam ve değerini korumak için geriye tek bir yol kalır: Kişi insan yaşamının, kendine-yeterliliğine güvenmeli ve kendisini onun çıkarlarını besleyip büyötmeye adanmalıdır. Burada, kuşkusuz, yapılacak

çok şey vardır, ve —üzerimizde veya çevremizdeki— bir öteki dünyaya dair hiçbir kaygı bizi kendi refahımızın keyfini sürmekten ve onu elimizden geldiğince artırmaktan alıkoyamaz. Öyleyse, gelin tüm gücümüzü ve çabamızı kendi insani doğamıza yönlendirelim ve çok fazla özveri gerektirmesine ve bütün sınırlamalarına rağmen, en azından kesinlikle mutluluğu bulmamızı sağlayacak amaçlara hizmet eden bir yaşam sürdürelim. İşte, etkisini çok çeşitli yönlerde gösteren modern düşüncenin büyük bir bölümünün görüşü budur; hatta daha da fazlasıdır: bu hareket, yaşamın tarihsel olarak belirli bir öneme sahip sistemli bir taslağı haline gelmiştir. Fakat onu, ana hatlarıyla tanımlamaktan vazgeçip daha yakından incelemeye başladığımız anda, kuşku üzerine kuşkuya kapılırız. Bir kez daha, keskin bir uçurum, hoşgöremeyeceğimiz bir karşıtlık, en basit ve en emin olduğu için yöneldiğimiz çözümde büyük bir çatlak ile karşı karşıya geliriz. Çok geçmeden, bizim dolaysız varoluş şeklimizin kendisinin bir sorun olduğunu görürüz—deneyimin taban tabana zıt çözümler getirdiği bir sorun.

İnsanı arıyoruz —evrenin nihai sorunlarının bütün karmaşasından kendisini kurtarabilmiş insanı— fakat böylesi bir varlığı nereden bulacağız? Bireysel güçlerin ortak bir yaşam oluşturmak üzere sıkıca birbirine kenetlendiği bir toplumda mı, yoksa tükenmek bilmeyen çeşitlilikleri içinde kendileri için var olan bireyler arasında mı? İnsan yaşamına ayırt edici özelliğini veren şey nedir? Kişisel birimlerin karşılıklı olarak birbirini çekmesi ve itmesi mi, organize olmuş emeğin dayanışması mı? Bunlar sadece, aynı hedefe ulaştıran farklı başlangıç noktaları değildir. Hedeflerin kendisi farklıdır ve aslında o kadar farklıdırlar ki, bunlardan birine yaklaşırken diğerinden uzaklaşmamız gerekir; bunlardan her ikisini de görüş ala-

nımızda tutma girişimi de, yaşamımızın aynı anda iki zıt yöne birden çekilmesi anlamına gelir. Cemaate öncelik tanıyıp, onun refahını yaşamdaki bütün başarının tek ölçütü yaparsak, toplumsal bütünün kendi içinde sağlam bir temele dayanmış ve kendi üyelerinin istek ve kaprislerinden kurtulmuş olması gerekir. Bireyin görevi, boyun eğmek ve uyum göstermektir. Kendinde ayırt edici olan ne varsa, toplumsal yaşamın ürünü olan özellikler uğruna bastırılmalıdır. Bireylerin kaprislerinden ve birbirini izleyen tarihsel devirlerin çalkantılarından etkilenmeyen güçlü bir toplumsal duygunun gelişmesine özel bir değer atfedilir. Bu şekilde kavranan yaşamın başlıca görevi, dışsal koşulları ve şartları biçimlendirmek ve böylelikle de toplumsal yakınlaşma ve sosyal hizmet yapılanmalarını uyumlu kılmak ve tüm olası yollardan mümkün olan her biçimde bütünün refahını artırmaktır. Bireyin mutluluğu ve refahının da bunu izleyeceği kesindir. Çünkü birey, en içsel deneyimlerinde, hayallerinde ve arzularında bile bütüne bağımlıdır ve kendi ortamının [*milieu*] bir ürünüdür. Şimdi, bunun tam zıttı olan uygulamaya dönersek, onun başlıca kaygısının da bireyi kendi özel yaşamının dokunulmazlığı içinde güçlendirmek, kendisini tüm yükümlülüklerden kurtarmak ve ona, sahip olduğu ayırt edici güçleri özgürce açığa çıkartmakta yardım etmek olduğunu görürüz. Buradaki eğilim, gelenekselliğin bir pranga, birörnekliğin ise biçimcilik olarak görülüp, yoğrulanabilirlik ve esnekliğin vurgulanması yönündedir. Öyleyse, hangisi insan varlığının gerçek merkezidir; toplum mu, birey mi? Can alıcı olan soru işte budur.

Tarihsel örnekler, burada yaşamın bütün yönelimi ve yönünü belirleyen ciddi bir mücadele ile karşı karşıya olduğumuzu açıkça gösterir. Tarihte, birbirini izleyen, birbiriyle karşılaşan ve iniş çıkışlarıyla, önemli devirlerin

niteliğinin belirlenmesinde, başka hiçbir unsurun olmadığı kadar etkili olan büyük eğilim dalgaları görürüz. Eski dünyanın yönelimi, mevcut kurumların yıkılması ve ağırlık merkezinin toplumdan kişiye kaydırılması yönünde olmuştur. Fakat, sonlarına doğru, dayanışmanın lehinde gelişen daha güçlü bir tepkisel hareketin belirtileri ortaya çıkmıştır. Felsefe ve din, birbirine benzer bir biçimde, bireyleri arasındaki bağları güçlendirmeye çalışmış ve karşılıklı yardım ve desteğe olan gereksinimlerini ön plana çıkartmıştır. Hristiyanlık, bu hareketi sahiplenmiş ve sağlam bir destek ve kişisel sorumluluklardan kurtuluş için giderek daha yoğun bir biçimde duyulan tutkuyu lehine çevirmek suretiyle öylesine yönlendirmişti ki, Kilise kutsal hakikatin ve kutsal yaşamın yegane koruyucusu ve bu lütufların bireye iletilebildiği yegane kanal olmuştur. Kilise, böylece, insanlığın ihancını ve vicdanını temsil etmeye başlamıştır. Ortaçağcılık'ın siyasal ve toplumsal düzenlemeleri bile, bireyin ancak bütün içinde bir değeri olduğu şeklindeki asla sorgulanmayan varsayıma dayandırılmıştır.

Bu değerlerin nasıl değiştiğini, bireyin kendisini kanıtlamak için nasıl bir kez daha cesaret ve güç bulduğunu, bu gelişmesinde eski sistemi nasıl yıktığını ve kendi bağımsızlığını en temel şey haline getirdiğini hepimiz biliyoruz. Aynı zamanda tüm bunların, en yüce ideali özgürlük olan yeni bir devrin açılmasını nasıl sağladığını da biliyoruz. Fakat bu idealin bizi artık tek başına yönetmediğinin de farkındayız. Bugün yaşamı, onu büyük ve mucizevi bir şeye dönüştürmeye yönelik genişletme eğilimi kuvvetle hissedilmektedir. Güce ve maddiyata dayalı yapılar hızla çoğalmaktadır ve bu olgular, hatta daha önemli olan bir diğeri —varoluşumuzu, onu tam bir karmaşaya çevirmekle tehdit eden bazı keskin karşıtlıkların

ortaya çıkması— ile birlikte, bireylerin daha yakinen bir araya gelmeleri özlemi ve yaşamın otoriter bir yapının denetimine verilmesi arzusunu doğurmuştur. Toplumsal hareketlerimiz bunu çarpıcı bir biçimde gösterse de, bu eğilim kesinlikle onlarla sınırlı kalmaz. Her yerde, bireylerin, karşılıklı yardımlaşma ve destek için birlikte hareket etme, yaşamın sorunlarıyla ortaklaşa mücadele etme, zorlukları omuz omuza karşılama tutkularının kanıtlarını görürüz. Bugün toplumlar —o çeşitli tinsel ve dünyevi çıkarları geliştirmek için kurulan birlikler— ne kadar da revaçtadır ve bunlar, bireyin gücü ile bağımsızlığını tüm iyiliklerin kaynağı olarak gören klasik dönemden nasıl da farklıdır! Bu nedenle bugün, karşıt güçlerin merhametine kalmış durumdayız ve çatışan ölçütler bizden destek bekliyor. Bütün bu sınırlardan ve zincirlerden kurtuluş hâlâ pek çokları tarafından bir düstur olarak görülüyor ve bu hareket çeşitli yönlerde ilerlemeye devam ediyor. Tek başlarına güçsüz olan kuvvetlerin bir düzenlemesi olarak birlikler, karşıt tarafın parolasıdır ve bunun modern zihniyete nasıl bir güçle hitap ettiğini zaten çok iyi biliriz. Fakat özgürleşme ile düzenleme de, bizlere yaşamın iki farklı kavrayışını sunar; bu türden farklılıkların ışığında yaşamın anlamı hakkında bir uzlaşmaya nasıl varabiliriz? Bu çatışmadan doğan belirsizliklerin, yaşamı bütün anlamlardan mahrum bırakması daha olası değil midir?

Buna rağmen her iki taraf da, yaşamı bütünleyebileceğinden ve tamamlayabileceğinden emindir ve böyle yaparak da üstünlüğü tartışmasız bir biçimde ele geçireceğine ve zaferi kazanacağına güvenir. Her iki harekete böylesine bir güç ve tutku için ilham veren de, insanın bu ikisine bütün ruhuyla bağlanmasını sağlayan da, işte bu umuttur. Fakat daha yakın bir inceleme, yaşamı gerçekten de dayanılmaz bir ölçüde sınırlamaksızın ve tümüyle an-

lamdan yoksun bırakmaksızın, ikisinden birine özel bir bağlılıkta ısrar edemeyeceğimizi gösterir.

Sosyalizm, yaşamı kendi modeline göre biçimlendirmekte serbest olduğunda, ona ne getirebilir? Durmaksızın çalışmak: Toplumun rahatı için, insan ilişkilerinin en alt düzeyde acı ve en üst düzeyde memnuniyet içermesi için, mümkün olan en çok sayıda insan için rahatlık ve keyif açısından olabildiğince zengin bir yaşam için. Bu tür bir düzenleme; sefalet ve zarureti azaltmak, insanın kendisine karşı kayıtsız ya da düşmanca bir dünya ile mücadele etme gücünü artırmak, varoluşu yumuşatmak ve mutlandırmak, yaşamda iyi olan her şeyi insan ailesinin her bir üyesi için erişilebilir kılmak ile ilgili, gerçekten de sayısız açılımlar sunar. İdeal ile gerçek arasında artık bir uçurumun varolması gerekmez; akılcı olanı gerçek ve gerçek olanı akılcı kılmak için bütün gücümüzle çalışmamız gereklidir. Fakat tüm bunlar, kendi içlerinde ne kadar değerli olurlarsa olsunlar, hakikati bütününü simgelediklerini söyleyip, etkinliğimizi tekellerine alma girişiminde bulunur bulunmaz, çetin sorunları da beraberlerinde getirmişler demektir. Neden, kendi kararlarımdan sorumlu olduğum kadarıyla ben, elde edilen sonuçlar kendi refahımı ancak çok dolaylı bir biçimde etkileyecekken, bazı amaçlara heyecanla bağlanmalı, enerjimin en önemli bölümünü —gerekirse kendimi gönüllü bir biçimde feda ederek— buna adamalıyım? Sonuçta, ortak refahın bu türden gelişiminde bir toplum olarak dahi tatmini bulacağımız kesin midir? Zenginlik ve hiçbir kaygı taşımadan keyifle sürdürülen bir yaşam, bizi mutlu etmeye büyük olasılıkla yetmeyecektir; çünkü bir düşmandan kurtulurken —keder ve zaruret— bir diğeri, belki de daha da kötüsü ortaya çıkmaktadır—yani, boşluk ve sıkıntı; ayrıca da bir sosyalist programın bununla savaşımakta bi-

ze nasıl yardım edebileceğini görmek kolay değildir. Aslında, sadece insanın dolaysız çıkarlarını kollamayı ve bunları büyötmeyi amaçlayan bütün uygarlıklar, anlam-sızlığın ve çaresizliğin baskısını kaçınılmaz olarak üzerlerinde hissederler. Böylesi bir uygarlık, insan doğasının özünün içsel dönüşümüne ve yüceltilmesine asla katkıda bulunamaz; hatta buna katkıda bulunmaya çaba dahi gösteremez. İnsanı, bulduğu şekliyle kabul etmek zorundadır. Sadece zaten kullanılmakta olan güçlerden yararlanabilir. En başarılı olduğu anda bile, insanın üstünde sadece bir kıyafet gibi durur. Hiçbir zaman, onun tinsel donanımı için vazgeçilmez bir unsur haline gelmez. İnsana hiçbir zaman, yeni, daha saf ve daha büyük bir yaşamın kapılarını açmaz. Eğer böyle bir sistem, insanın içsel yaşamındaki karmaşanın devam etmesinin ve artık natüralist açıdan yaklaşılmayan varoluşunu kişisel edimlerle tanımlama tutkusunu —eğer o, birey ve yaratıcı olmayı ve evrenle salt dışsal bir anlaşma veya karşılıklılık dışında bir ilişkiye girmeyi arzu ederse— içinden tamamıyla söküp atamamasının, önemli olmadığını söylüyorsa, böylesi can alıcı soruları geri plana atan bir hareket ne kadar da değersiz görünür! Aslında, salt hümanist kültürün normal bir sonucu olan, kendi kendinin de bilincinde sergilenen görüntünün tamamı nasıl da büyük bir yanılsamadır! Gerçek kültür, insanı, salt dünyevi zenginlik anlamında mutluluğa götürmekten uzaktır. Öylesine çok soruna ve mücadeleye dahil olur, öylesine çok zahmet ve özveri ister ki, yaşamı kolaylaştırmaktan çok zorlaştırır. Tasasız bir rahatlık halinin yüksek bir uygarlık düzeyindense görece basit bir çevrede ortaya çıkması, çok daha olası değildir? O halde eğer hedefi dünyevi zenginlikten öteye geçmek değilse, uygarlık ölümcül bir hatadır ve temelinde kendi kendiyile de çelişki halindedir.

Bu, salt sosyalist temellere dayalı bir kültürün, insan ilişkilerinin koşul ve sınırlamalarını kaçınılmaz bir biçimde tinsel yaratımın koşul ve sınırlamalarına dönüştürmesi ve dolayısıyla tinsel olana sonsuz bir zarar vermesi, onun içsel canlılığını yıkma tehtidinde bulunması noktasında da aynen geçerlidir. Tinsel yaratım, kendisini nerede ve nasıl açığa çıkartırsa çıkartsın, ancak kişinin onu tüm yüreğiyle ve başka hiçbir amaç gözetmeksizin kucaklaması ve izlemesi haliinde başarılı olabilir; ancak sadece sosyal amaçları gözetten bir kültür, onu, sadece insan mutluluğuna götüren bir araç, bir pasaport olarak kullanır ve dolayısıyla da kendi içerisinde, faydacılığın basit bir hizmetkarı haline getirdiği ona karşı kayıtsızdır. Hakkı tinsel yaratım, kesinlikle içten gelen ve insanın hoşlandığı ve hoşlanmadığı her şeye meydan okuyarak zafere ulaşan bir güdüden esinlenmiş olmalıdır; salt toplumsal bir bakış açısıyla, hoşlanılanlar ve hoşlanılmayanlar, ancak yeterince yaygın olmaları halinde, verdiği kararı kimse'nin tartışamayacağı yüce mahkemeyi oluştururlar. Niteliğin yerini nicelik alır ve insanlığın ortalama bakışı, iyi ile kötünün nihai yargıcı olur. Tinsel yaratım, ancak bireye kendi özel yönelimini vurgulaması için özgürlük tanıdığı zamanlardaki gibi ruh bütünlüğüyle ve derinden harekete geçtiğinde, gerçek bir kendiliğindenliğe sahiptir; oysa salt sosyalist bir kültür, siyasal kurumlarının bütün özgürlüğüne rağmen kaçınılmaz olarak, bireyselliği bastırmaya ve bütün insanları aynı monoton düzeye indirgemeye eğilimlidir. Hakikatin peşinden koşan tinsel sanatçının eseri için bütün rastlantı ve değişimlerden bağımsız, sonsuz değer talep etmekten başka bir yolu yoktur; tıpkı Spinoza'nın 'sonsuzluğun biçimi altında' (*sub specie æternitatis*) bir bilgi talep etmesi —ki, modern zihniyette derinlere gömülmüş bir taleptir— gibi. Sosyalist bir kültür,

değişen koşullara daima köle olmaya mecburdur; insanlığın değişen ruh hallerine uymalıdır; ve dolayısıyla bu sürekli yeniden uyum çabası yüzünden de en kutsal amaçları bile sadece gelip geçici bir heves olarak görmeye başlar. Kuşkusuz ki onun tutarlı olma gücüne ve cesaretine sahip olduğunu ve şu noktada konumuzun tamamen dışında olan bağımsız bir hakikat ya da mutlak iyi ve kötü gibi kavramlara kendini kaptırmayacağını varsayabiliriz. Fakat insanın içinde, sosyalist bir kültürün sınırlarını zorlama eğiliminde ve baskı altına alındığında solup ölecek olan bu denli çok şey varsa, böylesi bir kültür, yaşamı sürdürülmeye değer kılamaz, ve konuya ister bireyin bakış açısından yaklaşalım, ister cemaatin, sonuç değişmez. Görünüşte ve kimi belirli yönlerden ne denli etkin olduğu izlenimini uyandırırsa uyandırsın, bütünü gözetildiğinde, yaşamı, bizi her geçen gün daha isyankar kılacak şekilde sınırlar ve kendi içinde yoksullaştırır.

Sosyalizmin başarısızlığının dolaysız sonuçlarından biri de İndivüalizm'i cesaretlendirmesidir ve günümüzde de bireyci bir hareketin, biçimci, ruhu-öldüren, mekanik bir kültüre karşı protesto niteliğindeki hareketinde ne kadar başarılı olabileceği çarpıcı bir biçimde görülebilir. İndivüalizm, yeni bir yaşamın kapılarını açar. Bireysel özellikler ve davranışlar ön plana çıkar ve bütün toplumsal düzenlemeler, orijinallliği ve çeşitliliği destekleyecek biçimde tasarlanır. Emeğin değişik kısımları, bireysel girişimin güçlenmesi ve ifade bulmasına yönelik sayısız araç sunar. Bunun sonucunu da yeni bir özgürlük ve canlılıkta, kaynaklarda yeni bir hareketlilik ve zenginlikte, tasafsız, özgür, neşeli ve geleneklerin dışında bir yaşamda görürüz. Yaşamın istisnasız her yönü bu hareketten etkilenir. Fakat bütün bu yadsınamaz avantajlarına —ki, bunların sosyalist rejimin ciddi ve donuk yapısı karşısında o-

luşturdukları çelişki konusunda oldukça hassasızdır— karşılık, İndividüalizm, yaşama bir bütün olarak, bir anlam ve değer vermeyi becerip beceremeyeceğine ilişkin sorumuzu yanıtsız bırakır. Kuşkulanmak kaçınılmaz olur ve bu kuşkular, özellikle de dolaysız varoluşumuzun alanına hapsolan bireyin ve İndividüalizm'in sınırlamalarının farkına vardığımızda çoğalır ve öne çıkar. Çünkü varoluşun bütün gerçekliğe tekabül ettiği ve bunun dışına çıkılamayacağı, bu akımın ne doğrulayabildiği ne de vazgeçebildiği bir varsayımdır.

Salt yüzeydeki bu varoluşun bir ögesi olarak birey, nasıl görünüyorsa o şekilde ele alınacak bir varlıktır. Ne dışsal ne de içsel ilişkileri kendisine herhangi bir görev yükler. Kendi kaynaklarını kullanarak, kendisini başlatdığı noktayı aşmaya zorlayan bir ideali üretemez. Ne kadar boşluk ve tutarsızlık içerirse içersin, kendi verili yapısını kesinlikle değiştiremez. Aynı zamanda, bireysel varlığını, daha büyük bir yaşamın —örneğin, kendisinde belirli bir biçimde vücut bulan tinsel ya da dünyevi bir yaşamın— ifadesi ya da aracı olarak görmesi de mümkün değildir. Kendi içinde meydana gelenlerin, kendi dışında da herhangi bir anlamı olduğuna inanamaz. Aksine, bütün yaşamı, yüzeysel çıkarlarını besleyip geliştirmekle, kendi koşullarını iyileştirmekle geçirilmelidir. Böylesi bir sistemde yaşamın bize sunduğu olanaklar şöyledir: gerçeklik bize sonsuz çeşitlilikte bireysellik sunar, ki bunlardan her biri, insan kendisini bir sisteme bağlı kılma girişimlerinden kaçtığı ve sakındığı ölçüde ona kendini-hissetme ve kendini-eğlendirme zevki ve tatmini verir, onun kendi ayırt edici doğasını tam anlamıyla ifade eder ve aynı zamanda kendisi bunun sonucunu anlar ve takdir ederse de, sevinci, farklılığının daha kuvvetli vurgulanması oranında büyür ve kendisiyle diğerleri arasındaki farklılığa

da o kadar çok önem verilir. Dahası, bu bireyselleştirici eğilim, yaşamın tüm ilişkilerini istila eder ve her yere, yanılmaya meydan vermeyen izini bırakır. Birey olmanın, bağımsız ve eşsiz olmanın verdiği haz, bütün yaşama, açıkça görünen belli bir içsel tatmin sağlayarak, ilham verir.

İndivüdüalizm, kendi gelişiminin ışığında görüldüğü şekliyle, işte böyle bir şeydir. Yaşamın bir yönünü ifade ettiğini ve temsil ettiğı hareketin sosyalist kültüre yerinde bir eleştiri getirdiğini kabul etmeye kesinlikle hazırız. Fakat hakikatin bütünü ve vardığı nihai nokta olarak ortaya çıktığı zaman, bize burada sunulan yaşam, tüm göz alıcı iddialarına rağmen, ne kadar da zayıf, ne kadar da boştur! Kastettiğimiz sadece müşfik bir kaderin herhangi bir denetim veya müdahale olmaksızın gelişmesine izin verdiği, kendisini güçlü bir biçimde ifade eden bireysellikleri bile olsa, hiçbir zaman kendilerinin ve kendi öznel durumlarının ötesine geçebilmiş değillerdir; sürekli olarak kendi başlarına yaşayacaklar, kendi yaptıklarını bir öznel aynadan diğerine yansıtacaklar, kesintisiz bir anlık tatmin şansına sahip olsalar da, yalıtılmış bilinç hallerinin bir arada varoluşu ve birbirini izlemesi durumuyla sınırlanacaklar, bireyci öncüllerden vazgeçmeleri istisna olmak kaydıyla, hiçbir zaman bir bütüne kavuşamayacaklardır. Oysa, insanın düşünen ve fikir üreten bir varlık olduğunu söylemiştik ve böyle olunca da o, her şeyi kapsayan bir bütünün peşinde koşmak zorundadır. Onu bulmayı başaramazsa, yaşam onun için ıssız bir boşluk haline gelir. Gönlünü bir süre için bu parlak manzaranın değişen görüntüleri ve hızlı geçişleriyle eğlendirebilir, fakat eninde sonunda bıkkınlık ve doymuşluğun kucağına düşer. Bir kez daha tekrarlırsak, insan salt öznel hallerinden fazla bir şeydir. Yaşamı, kendine ait o özel alanın çok öte-

sine uzanır ve kendi öznelliğinin ötesinde olanla —yani, evrenin sonsuzluğuyla— ilgilenmek zorunluluğuna direnemez. İşte insanın, yerini alması gereken, tam da bu noktadır. Yaşamını o daha büyük bütünün ışığında görmeli —hatta dahası, yaşamını orada sürdürmelidir. Böyle davrandığı nisbette, salt bireysellik noktasında kırılan, bütün enerjiyi ve duyguyu koşullara bağlı ve sınırlı bir varoluşun dar kanallarına sıkıştıran, her birimizin üstüne sadece kendisine has olan niteliklerin ağırlığını yükleyen ve böylesi sınırlamaları delip geçen o büyük kuvvetlerden, herkes için geçerli hakikatten, yürekleri bir araya getiren sevgiden göze çarpan bir biçimde yoksun olan bir yaşama kızgınlık duymaktan başka bir şey gelmez elinden. Bireyci yaşam, bütün çeşitliliğine ve zengin kaynağına rağmen, anlatılamayacak kadar dar ve güçsüz görünecektir.

Ayrıca, şimdiye kadar doğanın güçlü bir bireysellikle donattığı ve onu özgürce geliştirecek şansa sahip olan insanın durumunu ele aldık. Peki ya, ortalama insan için ne diyebiliriz? O, genellikle, bireyselliğine pek kayıtsız kalıp, onun gelişmesinden ancak çok sınırlı bir memnuniyet duymaz mı? Bireyselliğin gerçekten de vurgulu olduğu istisnai durumlarda bile, onun, bir insan ilişkisinin diğerine kaçınılmaz bir biçimde getirdiği sınırlamalardan doğan ciddi engellemelerle karşı karşıya kalmaya yatkın olduğu doğru değil midir? Bize kendi keyfimizden başka hiçbir amaç gösterilmemişse, bu engellemeleri bir yana itip mücadeleye dalmak için nasıl bir itici güce sahibizdir ki? Daha önce olduğu gibi, burada da sadece incelememizin kapsamını genişletmemiz, onu sadece bireysel durumlarla değil, bunların katkıda bulunduğu bütünle de ilişkilendirmemiz —sadece bu katkının değerinin tam olarak ne olduğunu sormalıyız— gerekir ki, çok ciddi bir

eksiklikle karşılaşabilelim ve böylesi bir yaşamın, insana yüklediği sıkıntıyı ve bedeli karşılamaktan çok uzak olduğuna ikna olabilelim. Onun sayesinde soluk alıp veren saf epikürcülük, her zaman için umutsuz bir kötümserliğe dönüşme noktasındadır, çünkü onun durmak bilmeyen huzursuz hareketinin altında yatan boşluk, sonunda algımız ve deneyimimizle anlaşılır hale gelmek zorundadır.

Dolayısıyla, salt hümanist bir kültür, kendisine açık olan iki yönden hangisini seçerse seçsin, çıkmaza girer. İnsanların karşılıklı olarak birbirlerini ne çekmesi ne de itmesi yaşama herhangi bir anlam ya da içerik kazandırır. Sosyalist kültür kendisini temelde yaşamın dışsal koşullarına yöneltir, fakat bu dışsal koşullarla ilgi gösterirken de, yaşamın kendisini ihmal eder. Bireyci kültür, yaşamın kendisini ele almaya heveslidir, fakat yalıtılmış durumlar ve anların ötesinde hiçbir zaman bizim için herhangi bir başka şeye atıfta bulunamadığından, yaşamı, ne bir bütün, ne de içsellığe veya herhangi bir içsel dünyaya sahip olarak görebiliriz. Böyle olunca, burada da ruh eksiktir; etkinliğimiz yüzeyin ötesine geçemez. Her iki durumda da ruh, kendine ait hakiki bir dolaysızlığa sahip değildir. Fakat karşıt eğilimlerin kesintisiz mücadelesi, bu boşluğu ve içeriksizliği gizlemeye yarar. Her birinin belli bir haklılığı ve diğeri üstünde belli bir üstünlüğü vardır ve bunları açığa çıkartıp, çağın gereksinimlerine uyarlarken de, yaşam maksatlı ve yoğun bir hale gelir ve sanki ilerleme de reddedilmez bir biçimde gerçekleşiyormuş gibi görünür. Fakat belirli bir yönde ilerleme, ille de genel bir gelişmeye işaret etmez ve bir hareketin diğeri karşısında kazandığı başarı da, kendi içinde, onun hakiki ve yeterli olduğunun kanıtı değildir. Ayrıca, zaman geçtikçe, bir dönemin tartışma götürmeyen fikirlerine, sonraki dönemde

kolayca meydan okunabilir, büyük bir duygu dalgası yüzlerce yıl sürse bile, sonunda, karşıt akımın ortaya çıkacağı, tüm geleneksel değerleri geriye püskürteceği —hatta, onları mutlak bir biçimde ters yüz edeceği— bir an, kaçınılmaz olarak gelir, ve ya düzenleme karşısında özgürleşme galip çıkar, ya da özgürleşme karşısında düzenleme. Öyleyse, bu dalgalanmalar göz önüne alındığında, bütün insanlık için sürekli bir doğru olarak işaret edebileceğimiz ne vardır?

Hümanist kültürün her iki türü de, bir boşluk içerdikleri için yanıltılabilirler, çünkü, tamamen bilinçsiz olarak, insana, kendi varsayımlarıyla tutarsız olacak kadar çok şey yüklemek gibi bir alışkanlık geliştirmişlerdir. Önceden, bizim insani yaşamımız ve çabalarımızı sahnelememiz için tinsel bir ortamın olduğunu farzederler. Bir durumda, bireyler arasındaki bir birliğin güçlendirilmesi, sevgi ve hakikat kaynaklarını özgür bırakır gibi görünürken; diğer durumda, her tekil öge, arkaplanında, gelişmesi bireysel emekle beslenen bir tinsel dünyaya sahip gibidir. Her iki durumda da yaşam, ancak salt realist bir kültürün öncüllerinin terk edilmesi pahasına, hemen bir anlam kazanır, fakat böylelikle de kendimizi, bir kaçış yolu bulmuş olmamız gereken zihin karışıklığına geri dönmüş buluruz.

Veya yine, sorun, hümanist kültürün her iki türü de insanı idealize etme eğiliminde olduğu için, daha az vahim bir hal alır. Sosyalist program benimsenecekse, ona dahil olan çeşitli güçlerin kolaylıkla bir araya geldiğini, birlikte mutluluk içinde çalıştığını ve cemaatin kolektif aklından yararlandığını öngörmemiz gerekir. Bireyci programa uyulacaksa da, bireyi soylu ve yüce gönüllü, ve sadece önemli konularla ilgilenen biri olarak düşünmemiz gerekir. Bulduğumuz şekliyle insanda varolan kimi

eksikleri gidermek ve onu daha yüce bir ışıktaki görebilmemiz için, insanlığa belirli bir inanç duymak gereklidir. Fakat günümüz hareketlerinden, insanlığa böylesi bir inanç beslemeyi haklı çıkaracak bir izlenim elde edebiliyor muyuz? Nüfusumuzdan büyük kitlelerin de, her şeyi önüne katan bir tutkunun, pervasızca saldırgan bir ruh halinin, kültürü kendi çıkarları ve anlayışı düzeyine indirgeyişin, niteliğin niceliğin yerini alışıının, yaşamı daha zor ve acımasız bir hale getirişin, bireysel özgürlüğü bastırışın ve bütün bunlar olurken de küstah bir kendini zorla kabul ettirmenin ağına düştüğünü görmüyor muyuz? Öte yandan, işin birey tarafında ne görüyoruz? Çokça bayağı bir cimrilik, abartılı bir bencillik, beyhude bir kendiyle meşgullük, her ne pahasına olursa olsun göze çarpma hevesi, üstlenilen saldırganlık, tiksindirici bir ikiyüzlülük, kendini öven bütün o konuşmalara rağmen cesaretsizlik, her türlü tinsel göreve karşı kayıtsızlık, ama, kişisel çıkarlar söz konusu olduğunda en büyük çalışkanlık. Bütün bunlar göz ardı edilemeyecek kadar ortadadır ve eğer bunları hiçe sayarak, insanlığın yüceliğinden ve bireylerin mükemmelliğinden kaygısızca söz edeceksek, onlara sadece özgür bir alan tanınırsa, yaşamı her yerde mutlu ve yüce kılacaklarına kesin gözüyle bakacaksak, insana duyulan kayda değer bir inançtan söz etmiş oluruz, fakat bu da bütün inançlar içinde eleştiriye en açık olanıdır. Dini inanç, eğer gözle görülüp elle tutulamayan bir şeyin güvenilir bir biçimde kabulünü istemişse, en azından yaşayan bir olasılığa dayandığı iddiasına sahiptir. Çünkü hiçbir zaman duyu-deneyimi dünyasını, gerçekliğin bütününe denk hale getirmediğinden, savları bu tür bir deneyimle doğrudan karşı karşıya gelememiştir. Fakat insana inanç duyulması halinde ortaya çıkan tam da budur. Çünkü bizden, sadece görmediğimiz bir şeye inanmamız değil,

deneyimin kapsamı dahilinde, kendi gözlerimizle gördüğümüzün tam tersi olan bir şeyi kabul etmemiz istenir.

Bir kez daha, tarihin hareketinin yaşamda en temel olan şeyi etkilemeye gücü yetmediğinden, bu hümanist kültürün, sadece daha ileriye giderek yaşama bir anlam ve değer verebileceği yönündeki umutlarımızı kaybederiz. Böylesi bir kültür, hedefi ulaşılabilir bile olsa, bizi tatmin edemezdi. Bizim modern çağımızda özgürce ortaya çıkmış ve yaşamın akışını kendi kanallarına yönlendirmekte başarılı da olmuştur. Fakat, bağımsız ve ayrıksı olma durumu güçlendikçe, herhangi bir etkinin de, geçen uzun yüzyılların emeğinin ve dostane katkısının da işe karışmasını daha çok reddeder hale gelmiş, sınırları daha açık bir biçimde görülmüş, sahip olduğu etkiyi tüketmesi ve kendi sonunu getirmesi de daha kesin bir hal almıştır.

Bunu, günümüzde, artan bir kesinlikle hissetmekteyiz. Dünyadan bıkmışlık ve onun sınırlamalarına karşı duyulan derin hoşnutsuzluk, giderek daha genel bir hal almakta. İnsanın, kendinden büyük bir Güce bağlı olarak yüce bir amaca ulaşmak için çaba göstermeyecekse, bu yolda ilerledikçe, kendisini duyu-deneyimi koşullarında olduğundan daha kapsamlı bir biçimde gerçekleştiremeyecekse, yaşamın anlam ve değerinden mahrum kalacağımızı hissederiz. Evrenin görece geniş yaşamından kopartılıp kendi alanı içine kapatıldığında, insan dayanılmaz biçimde dar ve değersiz bir yaşama mahkum olmuştur ve kendi doğasının derinlikleri de artık ondan uzaklaşmıştır. Bu nedenle, bugün, üstün insan ve insanüstü kavramlarını çokça duyuyoruz, fakat bu tür bir hareket ne kadar gerçek bir özlem içerirse içersin, üstün insan, duyu-deneyimi dünyasında, bizim dolaysız varoluş alanımızda arandığında, boş lafa dönüşerek yozlaşmaktan kaçamaz. Çünkü insan, salt bir sözcüğün büyüyle, yaşamda ve o-

luşta yenilenmek için, kendi doğasının sınırlarına ve kaderine fazlasıyla tabidir. Dolayısıyla, ya realist kültürle yolunu tamamen ayırmalı, ya da insanlığın içsel olarak yükselmesine ve yaşamın anlamını kavramaya ilişkin umutlarını bir kenara bırakmalıdır. Üçüncü bir yolun varlığını ise, ancak derinliksiz ve önemsiz bir felsefe tasavvur edebilir.

GEÇMİŞE BAKIŞ VE GELECEĞE AİT OLASILIKLAR

ÖNCEKİ BÖLÜMDE YAPILAN İNCELEMENİN SONUCU

Yaptığımız incelemenin buraya kadarki dolaysız sonucu, insanlığın bugün derin bir düş kırıklığı içinde olduğunun kabul edilmesidir. Daha yüce bir dünyanın haki-kati ve güncelliği karşısında kafası karışmış bir şekilde enerjisini, en yakınındaki, dolaysız çevreye, orada dayanabileceği sağlam temeller bulmanın ve hiçbir engelle karşılaşmadan yaşamın tüm olanaklarını gerçekleştirebilecek olmanın neşeli kesinliğine harcamıştır. Bu çevre kendisi için verilidir—gün ışığı kadar açık ve net bir kanıtla verilmiştir. Fakat daha yakından bakıldığında, çok farklı bir durumu ortaya çıkarmaya hizmet etmiştir; aslında bu, beklenenin tam tersidir. Çünkü, dolaysız deneyimimizi birleştirmeye ve çeşitli etkinliklerimizin bir sentezini yapmaya çalışırsak, birbirleriyle açıkça çelişen ve bizi karşıt yönlerle çeken hareketlerle kuşatılmış olduğumuzu görürüz. Bu hareketler, kendimizi tam anlamıyla bir çelişkiler yumağının içinde bulana ve daha önceki çağların tanık olmadığı bir huzursuzluk ve belirsizlik tarafından kuşatılana dek, ayrışmayı sürdürür. Aradığımız güveni bulacağımız yerde, zemin ayağımızın altından kaymaya başlar. Bize duyularımızla algılanabilir gibi görünen her şey, tinsel yaşamımızı onlar üzerine kurmaya çalıştığımızda elimizden kayıp gidecek ve bizden uzaklaşacaktır. Bütünüyle ve birleşik olarak kendimizin olsun istediğimiz yaşam,

aynı anda çeşitli bölümlere ayrışacak ve her biri de diğeriyle savaşa girecektir. Yani, beklentilerimizin tam tersine ulaşmış ve kesin bir kazanç elde etmeyi umduğumuz yerde, büyük bir kayba uğramışızdır.

Dolaysız deneyime başvurmak bizi, onun merkezi ögesini nerede arayacağımız sorusuyla karşı karşıya getirir: İnsanın refahını göz önünde bulunduran bir yerde mi, yoksa buna tamamen kayıtsız kalınan bir rejimde mi? Sonuncu seçeneğin lehinde iki nokta vardır: İnsan kapasitesine, geleneksel okulların bir kenara atılmasıyla duyulmaya başlanan derin güvensizlik ve evrenin modern gözlemcinin bakışına sunduğu ölçüsüz yücelik ile coşkun bir hayatîyet zenginliği. Fakat, ana hatlarıyla böyle olan bu anlayış, duyu-yaşamınunkilerle bizim içimizde ifade bulduğu haliyle düşüncenin iddiaları arasındaki uzlaşmaz karşıtlık açığa çıkartılmadan, ayrıntılarıyla ortaya konamaz. Düşünce de, duyu da, hakiki bir biçimde dolaysız olduğu iddiasına sahiptir; her ikisi de tek başına tüm gerçekliğin temelini oluşturmayı ve kendi katıksız kaynaklarından yapıcı bir yaşam taslağını beslemeyi arzular. Böylelikle de, yaşamın iki ayrı sunumu ve sorununun birbirinden esas itibarıyla farklı iki çözümü ortaya çıkar: Natüralizm ve Entelektüalizm. Bunlardan ilki, kendi lehine, insan ile doğa arasındaki sürekliliğe ilişkin, o kabul gören doktrini ve teknik-iktisadi bir kültürün şaşırtıcı gelişmelerini öne sürebilir. Diğeri ise, dikkatimizi, düşüncenin kendisini tamamıyla duyulardan kurtardığı ve emeğinin meyveleriyle tüm varlığımızı zenginleştirdiği bir yöne — ki burada her iki süreç de modern dünyaya özgü niteliklerdir— çekebilir. Fakat Natüralizm ve Entelektüalizm'in bütün yapabildiklerine —serbest bıraktıkları enerjiler ve elde ettikleri sonuçlara— rağmen, yaşamı bütünüyle kapsayabilmiş ve ona bir anlam verebilmiş değillerdir. Onla-

rın himayelerinde gelişmiş olan yaşam, katlanılan sıkıntı ve çekilen zahmetin karşılığını vermez. Natüralizm, insanı kayıtsızca, sadece bilinçsiz bir mekanizmanın parçası olarak görür; Entelektüalizm için ise o, düşüncenin ruhsuz bir evriminin salt muhafazası, aleti ve aracından ibarettir. Her ikisi de, yaşamın süreçlerini, onların sahibi ve geliştiricisi olan insanla ilişkilendirmez: Olayların gidişi insanı ciddiye almamıştır. Bu karmaşa ve telaşın içinde, insanın ruhu boştur ve yaşamı hiçbir anlam kazanamaz. Kişisel tükenişin beraberinde getirdiği tehletin, insana, onu yaşamının çeşitli işlevlerini yerine getirirken gördüğümüz gibi, insan üzerinde insan olarak yoğunlaşma ve zamanı ile yüreğini kendi dünyası içinde ilgi duyduklarıyla doldurmaya yönelik, giderek büyüyen ve baskın hale gelen bir isteği doğurması anlamak hiç de zor değildir. Burada, zengin ve mutlu, şüphe ve muğlaklıktan uzak, nihai sorunların karmaşası tarafından engellenmeyen bir yaşam için güzel bir beklentinin oluşmuş olduğu görülür. Fakat yine burada, bu hareketin gelişmesinin kendisi, zulaştırılmaz bir karşıtlığı da beraberinde getirir. İçinde gizli olarak bulunan sosyalist ve bireyci eğilimler, taban tabana zıt bir hale gelinceye dek birbirinden ayrılır. Her biri, diğerinin etkinliğini engeller ve inancın temellerini sarsar, fakat hiçbirisi de yaşama güvenilir bir temel ya da tatmin edici bir amaç sağlamaz. Sosyalist düşünce çizgisinde, yaşam salt dışsal bir davranış meselesine dönüşür; Sosyalizm hiçbir zaman dışsal kazancı içsel kâra dönüştüremez: Yaşama bir ruh veremez. Bütün ilginin bireyde yoğunlaştığı bir tepkiye yol açmasına şaşmamak gerekir. Fakat birey, dolaysız çevresiyle çok kesin bir biçimde sınırlandığı için, bir bütün oluşturmaktan da, ruhsal etkinliğini bir odakta yoğunlaştırmaktan da acizdir. Yaşamı, bir kopuk haller, bağlantısız duygular ve güdüler dizisine

dönüşür—uçuşan anlar hızla birbirini izler. Bu deneyimler, her ne kadar keyif verici meşguliyetleri ve sürekli olarak birbirini izleyen hoş anları beraberlerinde getirmiş olsalar da, bu neşeli dönüşün kalbinde, sonsuza dek gizli kalamayacak bir boşluk vardır. Olayları bir bütün olarak ele alarak sorulan bir soru, sistemin zayıflığını bir anda ortaya çıkartacaktır. Herhangi bir düşünen varlığın böyle si sorular sorması da, nasıl yasaklanabilir?

Yani, tümüyle realist bir kültürün oluşturulmasına yönelik bütün girişimler başarısızlığa uğramaya mahkumdur. Onun savunucuları başarılı olduklarını düşünmeye devam ediyorlarsa, bunun tek nedeni, yaşama kendi sistemlerinin hiçbir zaman veremediği bir derinlik ve kendine yeterlik katan ve insan emeğinin geçmiş yüzyılları boyunca yavaş yavaş gelişen tinsel atmosferi kendilerine mal etmeleri olabilir. Ayrıca, ödünç aldıkları, sadece kendileriyle başlamayan bir şey olmakla kalmaz, izledikleri yolla fiili bir çelişki içerisine de girer; eğer buna rağmen vazgeçilmez görünmeye devam ediyorsa da, ancak kendi konumundaki gelişmenin onu kendi yok oluşuna götüreceğini söyleyebiliriz. Çünkü bu sistemler kendilerinin ayırt edici özelliklerini ortaya koymaya çaba harcadıkları ölçüde, bütün ilave etkileri katı bir biçimde ayıklamak zorunda kalırlar ve böylelikle de daha sııırlı, daha yetersiz, daha az tutarlı bir hale gelirler. Tinsel şeylerde genellikle olduğu gibi, görünüşteki zafer, içsel bir mahvoluşa işaret eder.

Ele aldığımız türdeki realist kültürler hiç kuşkusuz, kendi olanaklarını tüketirler; bu sebeple de, onlardan hiçbirinin yaşama bir anlam ve değer veremeyişini ve neden oldukları çelişkilerin, bunları uyumlu kılmaya yönelik çabaları başarısızlığa uğratacak kadar keskin oluşlarını, ancak onların yetersizliğinin kanıtı olarak kabul edebiliriz.

Bu da yaşamı karşıt kutuplara iter; bir yandan, insana, ruhsuz bir dünyanın dondurucu soğuşundan kaçıp sığınmak için kendi içine kapanmasını önerirken, öte yandan onu, insan ilişkilerinin dar ve donuklaştırıcı etkisinden kurtulup evrenin görece geniş yaşamına doğru kanat çırpmaya zorlar. Hiçbir yerde ne ayağımızı sağlamca basacağımız bir yer, ne kapsamlı bir sentez, ne de yüksek uygarlık düzeyindeki insanın göstermek zorunda olduğu çaba ve çekmek zorunda olduğu zahmetin karşılığını geri ödeyebilecek bir yaşam vardır. Bu başarısızlık, söz konusu hareketin doğuşuna eşlik eden umutların büyüklüğü göz önüne alındığında, daha da rahatsız edici olur. Yaşam, kendi akışı içinde, bu umutları kırmış ve bütün beklentileri ters yüz etmiştir. Kesinliği aramış, ciddi bir zihin karışıklığına düşmüştür. Bir ve tek olması gereken bir yaşamı aramış, onu parçalanmış ve kendisiyle çelişir halde bulmuşuzdur. Mutluluk ve sükuneti aramış, sadece çatışma, sıkıntı ve keder sahibi olabilmişizdir.

Öyleyse, bu denli acı verici bir deneyimin, insanı bir çıkış yolu bulmaya itmesine ve öncelikle de, insanın kaderini yukarda, kılavuzu yıldızlar olan bir dünyaya bağlamış olan eski sistemlere dönüşü önermesine şaşmaya hakkımız var mı? İnsanın o dünyayı terk etmekle mahrum kalacağı güç ve haktan çok daha fazlasını kaybettiği, gün gibi ortada değil midir? Çünkü, yaşamın bir düzeyle sınırlandırılması ve içsel olarak ayırt edici bir nitelik taşıyan bütün aşamalarının yok edilmesi, onu bütün görece bağımsızlığından, kendi dolaysızlığından, kendisiyle birleşme olasılığından yoksun bırakmış ve dolayısıyla da içerdiği bütün yoğunluğu, büyüklüğü, onuru, yani değerli olan her şeyi elinden almış görünmektedir. Böylesi bir yozlaşma ve düzeysizleşme de, karşıtlığı kaçınılmaz olarak teşvik eder. Sonuçta, modern çağımızdaki son geliş-

meler, dinsel duygunun uyanışına ve hatta eski İdealizm'in yeniden canlandırılmasına yönelik belirli bir eğilimi ortaya koyar. Fakat, eski rejime kolayca geri dönebileceğimizi de düşlememeliyiz. Realist kültür, nihai bir çözüm olmaktan ne kadar uzak olursa olsun, bu hareket ve bir uzantısı ve daha geniş hali olarak modern yaşam hareketi, çok somut bir biçimde vücuda gelmiş, yaşam düzeyinde ve insanın kendisinde çok radikal bir dönüşümü gerçekleştirmiş, ve geçmiş ile bugün arasında, eski koşullara kolayca dönmemize izin veremeyecek kadar büyük bir uçurum yaratmıştır. Çünkü eski Din ve İdealizm dünyaları, tinsel dolaysızlıklarını kaybetmiş ve doğal olarak kabul edilir olmaktan çıkmışlardır. Detaylarda ayrı düşünülen noktalar, ulaşma şansımız olan bir başka dünyanın gerçekten de var olup olmadığı veya bunun tümüyle bir hayal ve yanılsamadan —kendi varlığımızın evrenin sonsuzluğuna salt bir yansıması— ibaret olup olmadığına ilişkin sorulan o büyük soru karşısında, önemlerini kaybederler. Bunun bir hayal, bir yanılsama olduğunu söylemek, gerçekten de konuyu fazlasıyla basitleştirmek olacaktır, çünkü fazla uzağa gitmemiz gerekmeden, Din ve İdealizm'in geçmişte, derinlemesine dönüştürücü ve yüceltici bir etkiye sahip olduğunu ve bunun kesinlikle bir yanılsamanın ürününden ibaret olamayacağını söylemek pekala mümkündür. Fakat neye sıkıca sarılmamız, neyi ise hızla terk etmemiz gerektiğini nereden bileceğiz? Artık kabul edilebilir olmaktan çıkan o eski doktrinlerin, henüz biçimlenmeye başlayan yeni öğretiyile karmaşaya yol açacak biçimde karıştığını ve bunun sonucunun da tüm verimli gelişmeler açısından bir felakete varabileceğini ve hatta bizi tinsel açıdan samimiyetsizlikle tehdit etmekte olduğunu, çoğu zaman görmüyor muyuz? Kendisini dinsel bir Rönesans olarak tanımlamayı seçen bu şey, ne ka-

dar büyük miktarda şişirilmiş ifade, boş duygusallık ve hoş giden kendini aldatma içerir! Bu yolda, Eski ile Yeni arasındaki ilişki tam olarak ne olduğuna dair açık bir anlayış geliştirmedikçe ve daha da önemlisi, insanın bireysel varoluşunun sınırlarını aşabilmesinin ve kendisini daha yüce bir yaşam düzeyine taşıyabilmesinin mümkün olup olmadığı veya hangi araçlarla mümkün olabileceği sorusuna açık bir yanıt veremedikçe, ilerlemek mümkün değildir.

Ayrıca, bugün dine yeniden daha fazla önem versek de, dinden tam olarak ne anladığımız konusunda hâlâ acınacak bir belirsizliğe sahip olduğumuz noktası da göz önüne alınmalıdır, ki zaten tam da bu noktada iki zıt gruptan birine dahil olduğumuz görülür. Bir yanda, dindeki spekülâtif ve estetik unsurları öne çıkaranlar durur: Onlar dinin bizleri, insanın önemsizliğinden ve sıradan varoluşun yoksulluğundan kurtarmasını, bizleri Sonsuz ve Evrensel Yaşam ile birlik olabilecek kadar yükseltmesini ve gizemli derinliğinin ve mümkünse de evrenin güzelliğinin bulanık ve duygusal önsezisiyle bizleri heyecanlandırmasını dilerler. Bir de dinin daha ahlakçı bir yorumunda ısrar edenler vardır. Bizlere, esas meselenin, insanın kendi ruhundaki o dayanılmaz ikilikten kurtarılması, onun sefalet ve suçluluktan azad edilmesi, ve ona yeni ve daha saf bir yaşamın kapılarının açılması olduğunu söylerler. Bu iki düşüncé çizgisi sürekli olarak birbirinin yolunda dolaşır ve çoğunlukla da birbirine ayırt edilmesi güç biçimde karışır. Böylesi bir karışımın Realizm gibi sistematik bir kültür karşısında üstün gelmesi ve yaşama, gereken desteği vermesi nasıl mümkün olabilir?

Böylece kendimizi acı verici bir şaşkınlık içinde buluruz. Tümüyle realist bir kültür, yaşamı bütün anlamından yoksun bırakır; yaşamın eski biçimlerine geri dön-

mek kadar, yaşamın anlam ve değerini bulma girişiminden vazgeçmemiz de olanaksızdır. Böylesi bir konumu sükunetle kabul etmenin çağımız için özellikle güç olduğu, bugün için geçerli olan koşullara göz attığımızda kolayca görülebilir.

BUGÜNKÜ DURUMA DAİR ZİHİN KARIŞIKLIKLARI

Söz konusu çelişkiler ve mantıksızlıklar, eğer yaşamın güçlü duygularından hiçbirini tadamadan, sessizce ve boşu boşuna geçen bir çağda yaşıyor olsaydık, bizi pek de rahatsız etmezdi: Sorunun kendisinin ilgi uyandırmadığı yerde, onu yanıtlamadaki başarısızlık hayal kırıklığına yol açamaz. Fakat çağımızın hiç de sessizce ve boşu boşuna geçtiğini söyleyemeyiz; bu çağın, en zor işlerin — ki, büyük kazanımlarla zenginleşmişlerdir — başarılmasına ilham kaynağı olan parlak bir canlılık taşıdığını biliyoruz. Bu çağ, derin bir biçimde tutkulu, yorulmak bilmez bir biçimde ilerlemeci ve özünde devrimci bir zihniyete sahiptir. Eğer uzmanlaşılan alanlarda kazanılmış olan tüm bireysel başarılar, insanlığın koşullarını bütünüyle etkileyen genel bir sonuca yol açmıyorsa, eğer büyük bir karmaşıklığa sahip olan varoluşumuzun özünde hiçbir şeyi barındırmadığı ortaya çıkıyorsa, durumdaki uyumsuzluğu sükunetle karşılanamayacak kadar ciddi demektir. İnsan, gerçekte, gücü bu zihin karışıklığının üstesinden gelmesine veya en azından bununla yüzleşmesine yetmeyecek bir kişiliğe sahip olabilir. Dolayısıyla, kimileri kendilerini bütün güçleriyle işe adar ve içsel yaşamlarının eksikliğinin tesellisini durmak bilmeyen bir etkinlikte ararlar. Fakat böylesi bir çözüm, olsa olsa geçicidir, çünkü, insan er ya da geç kendisini bir bütün olarak gerçek-

leştirmek, bir bütün gibi hissetmek ve bu bütüne yalnızca işin asla katamayacağı bir öz vermek isteyecektir. Bu nedenle, diğerleri de enerjilerini, insanın doğasının tümüyle tatmin olmasını sağlayabilecek, bütün umutların ve duyguların bağlı olduğu o özel eylem çizgisini bulmaya yöneltirler. Fakat bu yolda, kendi ilerleme fikirlerine sadık kalsalar dahi, onun kaynaklarına fazlaca yüklenmeden mesafe kaydedemeyeceklerdir. Gerçekte içerdiğinden çok daha fazlasını çekip alma ustalığını gösterecekler de sonuç, gereksiz ve parıltılı, içsel samimiyetten yoksun, insanı kendi içinde asla tatmin edemeyecek, sadece etmiş gibi görünebilecek bir yaşamdır.

Böylelikle de bir bütün olarak insanlık, daha da bölünmüş ve zihni karışmış bir hale gelir. Toplumsal yaşamın çeşitli taraflara yönelen akımları giderek birbirinden ayrılır ve sonunda da aralarındaki bağlantıyı hepten kaybederler. Çatışma halindeki bu hareketlerden her biri, kendi etkinlik alanına, kendi gerçeklik tanımına, kendi ölçütlerine ve değerlendirmelerine sahiptir ve yaşamın sorunlarına da kendi yöntemince saldırır. Tinsel değerlerin ortak bir ölçütü yoktur, çünkü bir insana altın gibi kıymetli gelen, diğeri için sıradan bir madenin ötesinde bir değer taşımaz. Bu çatışmalar, hem tarihe hem topluma iyice nüfuz eden tinsel atmosfer sayesinde, fark edilmeden yumuşatılmış olmasa, ortak bir dil kullanıyor olmamız farklılıklarımızın üzerini örtmese, her insanın içsel dünyasının yanındakinden bir hayli farklı olduğunu ve ayrılıklarımızın, yaşamımızı bir bütün haline getirmeye ve ona bir anlam vermeye çalıştıkça büyüyeceğini kabul etmek zorunda kalırdık. Fakat bu içsel bölünme, insanlık için, dostluğu ve ortak bir inancın bağlılığını gerektiren herhangi bir harekete girişildiğinde, bir zayıflık kaynağı oluşturur; deneyimlerimizi tüm kalbimizle paylaşmamızı

ya da dahillik düzeyinde bir yaratıcılığı ifade etmemizi engeller. Yine, yaşamın büyük sorunları söz konusu olduğunda, içi boş bir kuramlaştırmaya ve pervasız bir yadsı-maya ağırlık verir, hür inisiyatif kapasitesini ve bununla birlikte de insanlığın ahlaki gücünü zayıflatır. Bunu izleyen tinsel çözülme ve kaos, durumun gerçekte gerektir-diklerine tamamen zıt bir çözüm önerecektir. Dar görüşlü bir insan için ne büyük bir mutluluk, çünkü o, tinsel bir renk körlüğü içinde, sadece bireysel çabalarının oluştur-duklarını görebilecek, diğer tüm deneyim ve izlenimler —ki, kesinlikle onunki kadar etkileyici değildirler— ise görüş alanının dışında kalacaktır. Böylesi bir insan, tüm yetenek ve eğilimlerini özgürce sergilemesine olanak ta-nıyan bireyselliği, yüce ve soylu bir şeymiş gibi övecek, bugün öylesine yaygın ve zararlı bir hale gelmiş olan, sı-nırlanamaz bencillik ve hoşgörü eksikliğinin yayılmasını göz ardı edecektir. Her ne kadar modern duyumculuğun özellikleri bunun aşırı-uygarlaşmış yaşamın bir arınması olduğunu ifade etse de, o, duyuşsal itkilerin serbestçe ge-lişmesini saf ve su katılmamış bir doğaya dönüş olarak övmeye devam edebilir. Bu karmaşa içinde, her şeyin yü-zeyinde güvenli ve kaygısız bir biçimde ilerleyebilen ve fikirlerin, varsayımlarını ve sonuçlarını içerdiğini söyle-yecek yetiye sahip olmayan birey de ne mutludur. Siste-matik olmaktan bu denli uzak bir düşünme şekli, en zor-lu çelişkilerin dahi bir arada olmasına olanak tanıyabilir. Örneğin bilimsel çıkarlar uğruna insan, vasatlaştırılıp, mümkünse hayvanlarla birlikte sınıflandırılabilir; oysa günlük yaşamda, siyasette ve toplumda yüceliği ve onuru ile övünebilir ve bunu da kendisine yol gösterecek olan davranış ilkesi haline getirebilir. Böylesi koşullarda, hiç-bir tinsel sezgiye sahip olmayan ve kendisini salt soyutla-malarla tatmin edebilen insan da mutlu olacaktır. Akıl ve

özgürlük, ilerleme ve gelişme, özsellik ve monizm, vb. Kavramlar, onu heyecanlandırabilir, fakat bu soyutlamaları somut hale getirip onlara hayat vermeye, onların bu şekilde sunulma iddialarını desteklemeye de çalışmaz.

Ancak bireyler, böylesi sınırlamalardan yararlanabilseler de, bunlar insanlığın tamamı için açıkça bir felaket demektir ve insan ırkı da kendisini, onu yok etmekle tehdit eden bir uygulamaya güle oynaya terk edemez. Bu, özellikle de çıkarımız yeni ve koruyucu bir dönemeç aldığında, insanın evrende özel bir konuma ve özel bir görev ve sahip olup olmadığı, yaşamındaki sorunların kişisel mutluluk ve rahatlık fikrinin ötesine geçip geçmediği ve sürekli yadsıyamayacağı bir bireysel sorumluluk taşıyıp taşımadığı sorgulanmaya başlandığında, özellikle olanaksız olur. Böylesi sorular, evren ile ilgili büyük cehaletimizin ve kendi doğamıza ilişkin güçlükler ve çatışmaların acı bir biçimde bilincine varmamızı sağlar. Bu sorunların açığa çıkmasına bir kez izin verildiğinde, tıpkı bir çığ gibi, tek ve en güçlü ilgi alanı oluncaya, yaşamın huyunu suyunu ve eğilimini değiştirmeye kadar, birikip güç toplayabilirler. Modern çağımızın, dünyada fiili olarak yapılan işe özel bir önem atfederek, bizi bu yaşamsal sorunları bir kenara itmeye ve yok saymaya teşvik ettiği doğrudur. Emeğin kazandığı parlak zaferler, bütün diğer çıkarları geri plana itmiştir. Fakat şimdilerde, emeğin taleplerinin, ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, ruhu, kendine ait kimi haklara sahip olmaktan alıkoyamadığını, ruhta yeni karmaşalar belirirken dahi, onun yaşamın akışını değiştirmesinin, tinsel varoluşa yönelik mücadelesini, mevcut güçlüklerle yenilerini eklediği halde, derinleştirmesinin mümkün olacağını daha açık bir biçimde hissetmeye başlıyoruz. İnsanlığı, antik çağın bitimine doğru bu denli kışkırtan ve nihayet Hıristiyanlık'ta vücuda gelerek —ki bu vü-

cuda geliş, pek çok yönden çağın koşulları tarafından belirlenmiştir—büyük tinsel değişikliklere yol açan da işte böylesi bir harekettir. O zamanlar için büyük bir ilham kaynağı olan şeyleri, bugün mitoloji gibi görüyoruz. Bize öylesine uzak ve yabancı geliyorlar. Yine de, belirli bir devrin özgün ifadelerinin ardında, kalıcı bir sorunun — insanlığın sürekli olarak göz ardı edemeyeceği bir sorun— yatıp yatmadığı da hâlâ geçerliliğini koruyor. Daha sonra, bu soruya yaklaşımımızı daha açık bir biçimde belirtceğiz; fakat en azından, yaşam sorununun, dolaysız çevremizin, övündüğü tüm göz alıcı kazanımlarına rağmen yaşama herhangi bir anlam ve değer vermekten aciz olduğu görüldüğünde, çok daha ciddi boyutlar kazandığı artık kesindir; aslında, nihai bir çözüm için ona yönelen bir yaşam ciddi bir çelişkiye düşmekten ve sonuçta, umut ettiği her şey tarafından aldatılmaktan kaçamayacaktır. Şimdi, bu sonuç açıkça ortadayken, bize kalan tek seçenek, aklımızın aciz kaldığını kabul etmek veya yaşamımızı kökünden değiştirmektir. Meseleye daha geniş bakıldığında, tüm hafifletici ölçütler yararsızdır ve yüzde yüz realist kültürün yüce umutları nasıl acı verici biçimde düş kırıklığına uğratmış olduğunu açıkça fark ederiz.

OLUMLU BİR ÇÖZÜMÜN KEŞFİ

Buraya kadar, yaşamın, bugünkü sorularımıza getirdiği olumsuz yanıtları ele aldık. Fakat, bu olumsuz yaşamın her şey olmadığını, daha olumlu bir tavıra giden bir yol olduğunu, daha genel bir düzlemde dahi umut etmemizi sağlayacak bir donanıma sahibizdir. Tinsel sorunlar söz konusu olduğunda, her Hayır yanıtının ardında bir Evet gizlidir. Bu Evet daha az ortadadır ve çoğunlukla daha belirsizdir; fakat tüm eksikliklerine karşın o yine de bir

Evet'tir. Onlara yönelik bir arzu doğamızda var olmadıkça, asla gerçekten sağlanamamış bir tatmin uğruna çabalayıp mücadele etme tutkusunu duymadıkça, bazı iyi şeyler bizden esirgendiği için, içtenlikle üzüntü duyamayız. Zaten böylesi bir hareket ve tutku mevcut bulunmasaydı, hedefe ulaşmadaki başarısızlığımız bizi ne üzebilir ne de rahatsız edebilirdi. Örneğin Hindular, insanın bütün yaşamının, mantıklı hayal güçlerinin özellikle canlı ve yakın kıldığı evrenin ebediliği ve sonsuzluğu ile karşılaştırıldığında boş ve geçici olduğunu düşünüyor olsalardı, bu, sadece insan, geçiciliğini kabul etmeye yanaşmadığı, kısa ömürlü bir varlığa dönüşmeyi reddettiği ve düşünce gücüyle ebediliğe ulaşmakta ve ondan kendi payına düşeni talep etmekte ısrar ettiği için acı verirdi. İnsanın eksiklik duygusu da, kendi içinde, bir yüceliğe delalet etmez mi? Eğer salt zaman insanı tatmin etmeyi başaramıyorsa, bu, insanın içinde ebedi bir şey olduğu için değil midir? Bazen Hristiyanlık, insanın ahlaki yetersizlikleriyle —hatta bunun ötesinde, onun ahlaksızlığı ile— öylesine doludur ki, sonunda kasvetli ve umutsuz bir hal alır. Fakat, insan da ahlakçı bir yapının, özgürce faaliyette bulunma yeteneğinin var olduğunu kabul etmedikçe ve bu surette onu herhangi bir mekanik kuramın kapsamının ötesine taşımadıkça, böylesi bir ahlaki yargıya varılmasını nasıl kabul edebiliriz? Evet, Hayır'dan çok daha az belirgin olabilir, fakat Evet olmaksızın Hayır düşünülemez olurdu. Yaşamımızdaki ve işimizdeki anlam yoksunluğunun çok ciddi bir eksiklik ve insani ilişkilerimizde tanımlanamaz bir karışıklığın nedeni olduğunu bir kez daha görüyoruz. Fakat bunu, beraberinde getirdiği, böylesi bir anlamı bulma özlemimizin doğamızın derinliklerinde kök salmış olduğu, karşı konulmaz bir içsel itkinin bizi yaşamı denemeye, içeriden aydınlatmaya ve onu tümüyle kendimizin

kılmaya yönelttiği olgusunun bir kanıtı olarak gördüğümüz de bir gerçektir.

Öyleyse, gelin çağımızı bu denli yetersiz ve çelişkilerle dolu olduğu için hor görmekten vazgeçelim. Yetersizliği, büyük ölçüde, taleplerinin diğer devirlere kıyasla çok daha büyük olmasından kaynaklanmıyor mu? Üzerindeki çelişki yükü, büyük bir şevk ve enerjiyle geçmesi ve yaşamın tüm olasılıklarını bu şekilde tüketmesiyle açıklanamaz mı? Olasılıklar silsilesini böylesine mükemmel bir biçimde aşmış ve her bir olasılığa böylesine dostça bir inanç ve coşkulu bir çaba katmış başka hangi çağ vardır? Başka bir devir, hiçbir zaman yeni deneyimler doğurmakta bu denli verimli olamamış ve yaşam sorununu bu denli geniş bir ölçekte ve böylesine bir bilgi derinliğiyle ele alamamıştır. Bu nedenle de, salt sınırlama ve yadsıma gibi görünen şeylerin içinden, bizim için dahi olumlu olan bir çözümün eninde sonunda çıkacağına emin olabiliriz.

Öyleyse, bu sınırlamanın ve yadsımanın gerçek nedeni nedir? Bizi bu çıkmaza getirmiş olan bir dış güç değil, kendi yaşamımızdır. Karşıtlık dışarda değil, kendi içimizdedir ve dolayısıyla da bu, gücümüzün bir kanıtıdır. Bütün bu karşılanmamış talepler bize dışardan baskı yapmaz; kendi doğamızdan yükselir ve bize çabalarımızı ne tarafa yöneltmemiz gerektiğini gösterir. Önyargı taşımayan herhangi bir gözlemci, bütün bu mücadelelerin ve karmaşanın ardında, kendisini onların içinde gerçekleştirmek, onları güçle ve tutkuyla doldurmak için bekleyen daha yoğun, daha zengin bir yaşamın beklediğini gördüğünde, bundan etkilenmeden edemeyecektir; böyle olunca da, onlardan tatmin olmadan geri döndüğümüz itiraf edilmelidir. İçimizde bizi daha derinden kışkırtan, fakat henüz tam olarak da uyanmamış bir şeyler olduğu için bu

denli huzursuzluk ve zihin karışıklığına düşeriz. Farklı türden deneyimlerin bu kadar büyük bir enerjiyle birbirlerini yok etmeye çalışmaları da birliğe doğru yanılmaz bir hareketin olduğunu gösterir. Birbirinden bu denli farklı hareketleri inceleyip eleştirebilmemiz de, kendi içinde, belirgin bir üstünlüğün göstergesidir. Bir tarafı tutan, insanların belirli bir bölümüdür, fakat bir bütün olarak insanlık bundan daha fazlası olmalıdır. Dolayısıyla, bugün, olumlu ve olumsuz unsurların tuhaf bir biçimde birbirine girdiği, yadsınamayacak derecede istikrarsız bir durumdayız. Yeni bir yaşam biçimi gelişmektedir, fakat henüz kendini yeterli bir biçimde ortaya koyabilmiş değildir; bizi hayal ettiğimizden çok daha fazla etkilemektedir, fakat henüz tam olarak da bize ait değildir. Şüphesiz, sınırlamalarımız ve redlerimiz, ona karşı gelmek için ellerinden geleni yapacaklardır.

Buna rağmen, ana hatlarıyla belirtildiği şekliyle böylesi bir kavrayışın bize pek yararı olmaz. Eğer derdimiz bir ilerleme kaydetmek ise, belirli sorulara ve saldırılacak belirli noktalara sahip olmamız gerekir. Fakat bunlar da, yaşamın anlamının peşinden giderken edindiğimiz deneyimler tarafından yeterince sağlanır, çünkü zaten soruda önemli olan noktanın ne olduğunu ve çabamızı özellikle hangi yönde harcamamız gerektiğini bu deneyimler ışığında görürüz. Burada önemli noktaları belirlememiz, rotamızı çizmemize yetecektir. Bizler için yaşamın anlamının karanlıkta kalmasının başlıca sebebi, benimsememiz gereken bakış açısı söz konusu olduğunda bölünmüş olmamız ve her iki tarafın da kendi inancı için evrensel bir onayı sağlamayı başaramamasıdır. Gözle görünmeyen bir dünyaya duyulan sağlam inanç, dolaysız yakın çevreye gösterilen özel bir bağlılıkla kesinlikle uyusmaz görünür. Olanaklar açısından mümkün olduğun-

ca zengin olan görünür dünyanın, doğamızın bazı zorunlu gereksinimlerini karşılayamadığı ve hatta onun kaynaklarından sonuna kadar yararlanacak da, yaşama bir anlam veremediği, şimdi açıkça ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bu anlamı bulmakta ısrar ediyorsak, bunun nedeni, yaşamımızın, dolaysız yakın çevreden kazanmasının mümkün olamayacağı derinliklere sahip olması olmalıdır. Fakat görünmeyen bir dünya kavrayışı, bu noktada daha da önem kazanmışsa, bu, bize buraya kadar sunulduğu haliyle tatmin edicilikten uzak daha başka unsurların da olmasındandır. Eski temeller bizi artık memnun edememektedir. Onların üzerine kurulan yaşam çok sınırlı kalmış ve dolaysız çevremize, tarihin evriminin gerektirdiği önemi atfetmemiştir. Dolayısıyla, dayanak noktalarının ikiliğini anlaşılabilir kılan, görünmeyen dünyanın huzur ve istikrarını korurken, dolaysız deneyimlerimizin gerçek öneminden bir şey eksiltmeyecek bir yaşama yönelmemiz zorunlu görünecektir. Böylesi talepleri, gerçeklik kavrayışımızı genişletmeden, yaşamın farklı düzeylerini birbirinden ayırtırmadan ve aslında, bir tür değişim geçirmeden karşılayamayız. Geriye ise, bütün bunların mümkün olup olmadığını görmek kalır. Fakat bir şeyi aklımızdan çıkartmamalıyız —görünmeyen dünya kesin bir istikrara ve derinliğe sahip olacaksa, bu, bizim fani özlemlerimizden veya fani deneyimlerimizden büyük bir emek verilerek çıkartılmış bir sonucun salt nesnesi olamaz; o, bütünüyle bağımsız olmalı ve kendi hesabına varolmalıdır. Bu da ancak, onda, bize verili güçlerin kimi özel hatlar boyunca gelişimini değil, yaşamın ve varlığın başka herhangi bir şeyden türetilmemiş bütünlüğünü bulabildiğimizde mümkün olacaktır. O halde bu noktayı aklımızda tutmaya çaba gösterelim.

Yaşamın biçimlenmesi bağlamında, birbiriyle uzlaşmaya yanaşmayan iki karşıt eğilim olduğunu görmüştük: Bunlardan biri, yaşamı dünyanın içinde eritmeye, diğeri ise, insana yoğunlaşmaya çalışır. Her şeyin kozmik bir sürece indirgenmesi, insanın bireyliğini ve dolayısıyla da yaşamının tüm değerini yok eder. Doğanın mekanizması ve düşünce diyalektiği, bu noktada, aynı oranda yıkıcıdır. Fakat buna alternatif bir eğilim olarak insana yoğunlaşıp, özellikle onun koşullarıyla ilgilenmemiz, öylesine dar ve zavallı bir yaşam ortaya koyar, insan doğası içinde küçük ve değersiz olan şeyleri öylesine öne çıkartır ve dahası onun daha vasat parçalarıyla mücadele etmekte öylesine başarısızdır ki, bunu da nihai bir çözüm olarak benimsememiz imkansız olur. Bu nedenle, birbirinin karşıtı olarak ele alındığında, bu kavramlardan her biri yetersiz kalacak, dünya çok soğuk, insan çok bayağı ve her ikisi de benzer şekilde ruhsuz olacaksa, buradan çıkan tek sonuç, birbirini dışlayan alternatiflerimizden vazgeçmemiz ve onlar arasındaki karşıtlığı aşmaya çalışmamız olacaktır. İnsan dünyayı, o ya da bu biçimde, az ya da çok, özümsemeli ve onu dolaysız kişisel yaşamının parçası haline getirmelidir. Varlığının derinliklerinde, salt doğal varoluşunun kısıtlamalarından ve engelleyici darlığından tinsel bir çıkış bulmalıdır. Ancak insan ve dünya bu biçimde bir araya getirildiğinde, dolaysız bakış açıları, daha önce olduğundan çok farklı olacaktır. Aralarındaki ilişkinin derinleşmesi, aksi halde yaşamımızı bölen ve parçalayan, dünyaya atıfla doğa ve zeka, insana atıfla toplum ve birey arasındaki karşıtlığı aşmamızı sağlayabilecektir.

Buradaki asıl nokta —tartışmanın en önemli noktası— insanın içsel olarak dünyayı aşıp aşamayacağı ve bunu yaparak da gerçeklikle ilişkisini kökünden değiştirip değiştiremeyeceğidir. Günümüz uygarlığının yüzleşmek

zorunda olduğu o müthiş düğüm noktası da işte budur. Ufkumuzun sürekli genişlemesi, Emeğin gücünün büyük adımlarla ilerlemesi ve giderek büyüyen entelektüel aydınlanmamız, insanın bireyselliğini, giderek daha etkin bir biçimde bastırmakla tehdit etmekte ve daha önceki çağların görece basit fikrinde kendisine ait olan o eski üstünlük artık bizi geri dönmek üzere terk etmiş görünmektedir. Evrende Tanrı'nın oğlu ve Aklın bekçisi olarak oturtulmuş olduğu merkezi konumdan, yavaş yavaş daha ikincil öneme sahip bir yere taşınmıştır. Sadece 'okyanusta bir damla' olarak, gerçekliğin müthiş kaynaklarına tinsel olarak yakınlaşmak gibi bir umut dahi besleyemez. İnsanın dünyayı özümlemeye yönelik tüm çabaları, gelişen kültür açısından basit bir antropomorfizm olarak nitelendirilmiştir. İnsanın gerçek ile ilgili iddialar geliştirme girişimi başlı başına 'antropomorfik' olamaz mı? Din ve felsefe kadar, bilim de, bizim kendi düşünüşümüzün bir ifadesi değil midir? İnsan hiçbir zaman kendinden kaçamayacak gibi görünse de, kendi alanının monotonluğuna hapsedildiğinde, bir boşluk duygusu tarafından ezilir. Burada yegane olası çare, insanın kendine ilişkin kavrayışını radikal bir biçimde değiştirmesi, kendi içindeki sınırlı yaşamla daha geniş yaşamı, yani, kendini hiçbir zaman aşamayan, daraltılmış ve sonlu olan yaşam ile evrenin genişliği ve hakikati ile birleşmenin zevkine vardığı sonsuz bir yaşamı, ayırt etmesidir. İnsan bu tinsel düzeye ulaşabilir mi? Yaşama anlam ve değer kazandırmaya ilişkin tüm umutlarımız, bunu başarmasına bağlı görünüyor. Bugün, en azından, bunun bireyin dışında bir kaynaktan sağlanabileceğine ilişkin umudumuzun olmadığını biliyoruz.

Ayrıca, olayların bugünkü dolaysız taraflarının her düşünen zihinde yaratıyor olması gereken üzücü izlenim-

le, ancak insanın tinsel olasılıklarına duyulan bir inanç aracılığıyla mücadele edilebilecektir. Doğanın genişliği ve acımasızlığı, insanın bu ihtişam içerisinde çaresizliği, tutkulu heyecanları ve tinsel boşluğu ile toplumsal varoluşun vahşi döngüsü, bencilliğiyle insanın ahlaki küçüklüğü, görüntülerin kölesi oluşu, doğal içgüdülere denetleyemediği biçimde tabi olması; tüm bunlar her gözlemci için aşıkardır ve açıklanması da oldukça güçtür. Buna rağmen, bunun, varoluşun akılcılığına duyduğumuz tüm inançtan vazgeçerek kaçınılmaz kaderimiz olarak kabul etmemiz gereken bütün ve nihai hakikat mi olduğu, yoksa elimizde, çaresizlik tarafından dayatılanlarla savaşmamızı, hatta bu savaşı kazanmamızı sağlayacak bir şey olup olmadığı, hâlâ kayda değer bir soru olmaya devam eder. İkinci yolu seçen kişi, zorluklarla mücadele etmek zorunda olacak ve sürekli olarak tehlikelere maruz kalacaktır, fakat bu, insana tinsel açıdan kendini-koruma olanağını tanıyan yegane yoldur ve Goethe'nin ünlü, zorunluluk en iyi danışmandır sözü burada her zamankinden daha çok geçerlidir.

YENİDEN KURMA GİRİŞİMİ

TEMEL

ANA TEZ

İnsanın, buraya kadarki araştırmamızın ortaya koyduğundan daha fazlasına sahip olup olmadığı ve ondan, daha fazlasının çıkartılıp çıkartılamayacağı, ancak, onun kendi yaşamındaki bakış açısından ele alınabilecek bir sorudur. Yanıtımızı da, bu bakış açısında bulduklarımız belirleyecektir. Şimdilerde yaşamda, dışarıdaki dünya tarafından ruh üzerine düşürülen basit bir gölgeden, dışarıdan doldurulabilecek boş bir alandan çok daha fazlasını bulduğumuz doğrudur. Yinelerseniz o, sadece gerçekliğin bir tamamlayıcıya ihtiyaç gösteren taraflarından biri ya da öznenin, dışındaki dünyaya yanıt niteliğindeki tepkisinden ibaret değildir. Çünkü kendi yaşamımızın içinde biçimlenen bir dünyanın bilincine sahip değilizdir. Yaşamımızdan bir özelliği soyutlayıp önümüze bir nesne olarak koysak dahi, onu gerçekten de dışımıza koymuş değil, ona hala kendi yaşamımızın alanı dahilinde olacak şekilde bir sabitlik ve evrensellik vermiş oluruz. Birbiriyle karşılıklı etkileşim içinde olan özne ve nesnenin de dahil olduğu yaşam-sürecinin bu daha geniş anlamı içinden kaçmayı beceremeyiz, becermemiz hiçbir zaman da mümkün olmayacaktır. Koşullarımızı aşıp aşamayacağımız da bu daha büyük deneyimin doğasına bağlı olmalı-

dır. Salt teori ve fikir üretmenin bize burada yardımı olmaz.

Hatırlanamayacak denli eski çağlardan bugüne dek insanın ayırt edici özelliklerini kavrama, bir araya getirme ve insanın üstünlüğünü böylelikle güvenceye almaya yönelik çeşitli girişimler olmuştur. Bize söylendiğine göre, insan tinsel bir varlıktır ve tinsel düzende sahip olduğu yer kendisine oldukça eşsiz bir konum sağlar. Bireysel yaşamın kişisel ve tinsel bir düzeye yükseltilmesi kadar, uygarlığın şekillenmesinde de, sanat ve bilim gibi geniş yapıların kurulması kadar bireylerin toplum, devlet, ve nihayetinde insanlık gibi yüce tinsel yapılanmalar oluşturmada da, öylesine çok yeni ve ayırt edici unsur vardır ki, uzun süre bunların, kendi içinde, insana yükselen bir konum vereceği ve yaşamını dolu ve eksiksiz kılacağı düşünülmüştür.

Öyleyse, bu üstünlüğü neden sorgulamamız gerekiyordu? Bunun başlıca nedeni, doğanın ve kendi insanlığımızın kanunlarının bizi zincire bağlamasına ve koşullandırmasına ilişkin olarak geliştirdiğimiz içgörünün, bizi bu gelişmenin anlamı ve olasılıklarına ilişkin şüpheyeye düşürmesidir. Özellikle de, bunun önerdiği içerik ve bizim bunu gerçekleştirme şeklimiz arasında büyük bir çelişki olduğunun farkındayızdır. Tinsel yaşam, mutlak üstünlüğünü, krallığını kendi bakış açısından geliştirir; hakikiliğini ortaya koyarken, bunun, rastlantılar ve insanlık koşullarındaki değişimler, bireyler arasındaki farklar ve uyumsuzluklar tarafından etkilenmediğini söyler; hatta, bütün insani heves ve hayallerin çok üzerinde olduğunu, onlara hükmedebildiğini ve onları kontrol edebildiğini iddia eder. İnsani kazanımların değerlendirilmesi için başvuru olan ölçütü kendisi geliştirmiştir ve buna göre de insani kazanımlar genellikle eksikli ve hatta yozlaşmıştır.

Fakat bu hareketlerin ilk kendini ifade ettiği varlık da, kendi dolaysız varoluşu söz konusu olduğu sürece, çok sayıdaki türden sadece birisidir, binlerce yönden sınırlanmış ve koşullanmıştır ve kendisine aşamayacağı bazı sınırlar koyan doğasına mutlak bir biçimde tabidir. Asla kendi gücünden hareket ederek, kendi ötesine geçemez. Düşünce oyunları içinde, bir dünya tasarlayabilir ve kendisini bu hayali kuruluşun, cesur, yaratıcı uçuşlarına kaptrabilir, fakat bu türden hayali taslakların bir gerçeklik değerine nasıl sahip olabileceği, yeni hakikatlerin kapısını açıp, onların kurgulayıcısı olan insan üzerinde nasıl bir yüceltici etkiye sahip olabileceğini anlamak hiç de kolay değildir. İlk görünümüler açısından, kendi tasarlamış olduğu bir dünyaya bağımsızlık verme girişimi, meşru kabul haklı çıkarılamayacak bir antropomorfizmden başka bir şey değildir. Bu biçimde kurulan bir dünya, avantajları ne olursa olsun, herkesin ortak paylaşımına sunulamaz ve evrensel geçerlilik kazanamaz. Çünkü, sıradan varoluşumuz düzeyinde, insanlığın sadece tecrit edilmiş bölümlere ayrıştığını görürüz. Her biri, olayları kendine özgü bir bakış açısıyla değerlendirir ve bunu yapmaya da en az diğer insanlar kadar hakkı vardır. Dolayısıyla, birbirlerine teğet geçen ya da birbiriyle kesişen birçok hareket görülebilir, fakat, bireysel deneylerden bağımsız, tek bir ortak dünya ve bu durumda, her insan için ve her alanda geçerli bir hakikat, ortaya çıkamaz. Eğer bu böyleyse ve yaşamda gerçekten de dostluğun bir içsel bağı yoksa, nasıl olur da herhangi bir şekliyle bilim ve sanat, adalet ve ahlak, karşılıklı anlayış ve duygudaşlığa dayalı işbirliği ortaya çıkabilir? Bu tip şeyler, peşinden koştuğumuz nesneler dahi olamazdı. Bunlar hakkında çokça düşünemezdik dahi. Fakat bunlar hakkında düşünüyoruz, bunları elde etmeye çabalıyoruz; çabamız ne denli yetersiz olursa olsun,

insanın, sadece fikirlerinde değil, bütün dışsal ve içsel yaşamının görünüşünde, kendisinin salt bir parça yanılma olarak açıklanmasına izin verecek büyük değişiklikler getirecek kadar etkindir. Dolayısıyla, burada, çarpıcı ve içinden çıkılmaz bir çelişkiyle karşı karşıyayız: Bağımsız olduğunu iddia eden ve iddia etmesi de gereken bir dünya, oldukça farklı bir düzlemde biçimlenen, farklı biçimlerde sınırlanan ve doğal koşullara tabi olan bir yaşamın salt ürünü olarak ortaya çıkıyor. Eğer böylesine bağılı ise, hakikatini saf bir ifadeye nasıl kavuşturabilir ve kendi esaslarına, kalıcı bir biçimde dayandığı temele karşı nasıl üstünlük sağlayabilir? Öyleyse, bu bağıllık ilişkisini aşmanın ve genel anlamda, algıladığımız şekliyle dünyanın ötesine geçmenin herhangi bir yolu yoksa, o zaman, adına tinsel gelişme dediğimiz her şey, yaşamımız üzerinde tembel tembel gezinen bir gölgenin hareketinden ibaret demektir. Bu durumda tinsel olan hiçbir şey, olmaya gücünün yetmediği bir şey olma iddiasının içerdığı çelişik konumdan kaçamazdı ve her şey, geri dönüşü olmayan bir biçimde bir içsel samimiyetsizlik ve gerçek dışılık haline geçerdi.

Bu ölümcül çelişkiden kurtulmaya yönelik girişimler hiç az değildir, fakat hepsi de sonuçta aynı ikileme varır: Ya insandaki o ayırt edici özellik, çok yönlü etkinliği aracılığıyla insanın sonluluğuna ve tüm duyu-çevresinin iddialarına meydan okuyacak, yeni bir dünya kurma hedefini güdecektir -ya bütün bunlar salt insani üretimden ibarettir ve dolayısıyla aslı olmayan bir yanılmalıdır ya da bu, insanın bireysel doğasından daha derin bir kaynaktan ortaya çıkar ve bu tür bir kaynağın var olduğunun da kanıtıdır. O, eğer insandan bağımsız olacaksa, insani donanımın bir parçası olamaz. Aksine, insan burada evrensel yaşama katılmasını sağlayabilecek bir araç bulmalı-

dır; o, insana, doğanınakinin aksine, bize sadece insanda görünür olan, fakat onunla başlamadığı için, sınırlamalara tabi olmayan, yeni bir gerçeklik düzeyi sağlamalıdır. Diğer bir deyişle, insandaki tinsel yaşam bir yere varmaz ve bu yaşamla bütün ilgimiz de, eğer ardında gücünü ve tutarlılığını sağlayan bir tinsel dünya yoksa, hayalet kovalamaktan öteye gitmez. Tinselliğin, kendi yaşamımız içinde kendiliğinden var olan bir derinlik taşıdığının kabul edilmesinin, insana, dünyaya, ve yaşamımızın yüz yüze gelmek zorunda olduğu soruna bakış açımızı, nasıl kökünden değiştirdiğini —hatta bunun ötesinde, olayların mevcut düzeninin bütününde tam bir devrim yarattığını— ilerde ayrıntılı olarak göstereceğiz; böylelikle de, bu değişikliğin insanın düzeyini yükseltip yükseltmediği, —ki böylesi bir yükselme olmazsa, daha önce de söylediğimiz gibi, yaşam bütün anlamı ve değerini bir hata sonucu kaybeder— noktasını inceleyeceğiz.

Bu yeni iddia açıkça aksiyomatik bir yapıya sahiptir. Bir düşünce zincirinde sadece bir halkayı oluşturan bir önerme ile aynı şekilde kanıtlanamaz. Fakat bu, tüm aksiyomlarda olduğu biçimde, biri daha olumsuz, diğeri olumlu iki farklı çizgide savın birbirine yaklaştırılmasıyla doğrulanabilir. Mevcut sorunumuzu ele almaya yönelik tüm girişimlerin, ya bu dönüm noktasına ulaşması ya da aksi halde çökmesi ya da umutsuzca bir durma noktasına gelmesi gerektiği ve bu can alıcı inanışın kendisinin her türlü tinsel gelişme —hatta, bunun ötesinde, tinsel etkinliğin devamı— için gerekli ön şart olduğu, gösterilmelidir. Fakat ayrıca, bu aksiyomun tümüyle kabulü ve açıklamasının, yaşam üzerinde istilacı ve yükseltici bir etki uyguladığını, yaşamın çok yönlü etkinliklerinin böylelikle bu yeni başlangıç noktasına doğru gittiğini ve giderken de, ilk kez olarak açık, bağlantılı ve eksiksiz bir gelişmeyi

sağlayabilecek yetkinliğe sahip olduğunu belirtmek gerekir. Aynı noktaya ne kadar çok hareket varırsa, bir yanılsama içerisinde olmadığımızdan o kadar emin oluruz. Tartışmamızın önceki bölümleri daha eski ve daha olumsuz kanıt türleriyle ilgiliydi. Olumlu kanıt ise izleyen sayfalarda sunulacaktır.

Bu amaçla, tinsel yaşamı salt doğal olan her şeyin üzerinde tutmaya dahil olan, tinsel yaşama, dünyaya ve insan doğasına genel bakışta meydana gelen değişikliği hatırlamalıyız. Tinsel yaşam, kendini, aynı anda bağımsızlığını ve aslen evrensel olan doğasını ortaya koymadan, sonluluğumuzdan kurtaramaz. Böylesi bir evrenselliğe dahil olan talepler de, bu tinsel yaşam, kendisini, zaten mevcut olan bir gerçekliğin salt bir uzantısı olarak değil de, gerçekliğin kendi derinliklerinin, gerçekliği kendi dolaysızlığına kavuşturan ve doğal süreçlerin bütün çabalarıyla dahi anlaşılır kılınamayacak bir anlam derinliğini açığa çıkaran bir ifşaat olarak ifade etmedikçe, karşılanamaz. Bu biçimde dünyayı bir bütün olarak kavrayabiliriz ve doğanın imgesi de bizlere, onu sunmaya alışık olduğumuz üzere, birbiriyle çeşitli biçimlerde bağlantılı öğelerin salt bir toplamasını sunar. Aynı zamanda, temel yaşam düşüncesi de köklü bir değişimden geçer. Doğanın alanında, yaşam dışı yöneliktir ve temelde, değişen unsurların arasında görece uzun süreli konumların korunmasıyla ilgilidir; şimdi ise, kendi durumuyla ilgilenmesi ve eğer bu onu tatmin etmezse, kendini geliştirme ve kendi kültürüne yönelik bir görevi en üstün görev kabul etmesi mümkün hale gelir. Böylesi bir yaşam, sadece, dünyayı ruhun veya ruhu dünyanın içinde çoğaltmakla —aslında çok gereksiz bir ilerleme— geçirilemezdi; o, bu karşıtlığı aşacak ve bu iki dizinin ilerlemeci bir etkileşimi aracılığıyla yaşamın düzeyini yükseltecek ve durumun kendisi-

ni ilk ortaya koyduğu şeklinde mevcut olan eksiklik ve uyumsuzluğa bir son verecekti. Yaşam, ancak böylelikle kendi bilincine aktif bir biçimde varabilirdi, yani, ayırt edici bir içeriğe ancak bu yoldan olup biten her şeyi bir bütün olarak kendisi ile ilişkilendirerek sahip olabilirdi. Fakat eğer bu içerik hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak istersek, genelde göz önüne alınan şeylerden çok, yaşamın kendini, düşünce aracılığıyla düzenlenmiş ve aydınlanmış şekliyle ortaya koyuşuna bakmalıyız. Daha derin bir gerçekliğin kabulü, yaşamın bütün görüntüsünü değiştirirken, dünyanın gelişimine özel bir ışık da tutar. Deneyim bize, gerçekliğin sırasıyla, doğa ve tinsel yaşam biçimlerinde görünen iki alanının, zamanın geçişi sırasında değişmeden kalan bir ilişki içinde olmadıklarını gösterir; onlar zamandan soyutlanmış bir şimdi'de yan yana konmuş degillerdir; fakat tinsel yaşamın deneyimimizde kendini gösterebilmesi için, doğal yaşamın gelişiminde belirli bir zirveye ulaşması gerekiyormuş gibi görünür. Tinsel yaşam sonradan gelen bir gelişmeymiş, ve dünya, yavaş yavaş bir aşamadan diğerine ilerliyormuş gibi de görünecektir. Fakat bu ilerleyen hareket söz konusu olduğunda, asla sonraki aşamayı, salt öncekinin bir ürünü olarak da düşünmememiz gerekir. Bu nedenle de —yani, gerçeklik, kendi bilincine vardığında, tamamen yeni bir şeye dönüşür; öylesine yenidir ki, doğanın salt bir uzantısı, sadece ardı ardına gelişlerin, bir arada varoluşların bir dağılımından çıkış olarak anlaşılamaz. Fakat bu değişiklik eğer gerçekten de yeni ve özgün bir şeyin akışını gösteriyorsa, dünyanın ilerlemesi, sadece bir gelişme değil, bir kendi kendini geliştirmedir. Doğal ve tinsel aşamaların her ikisi de, kendi kendini geliştirme sürecinin amacı birinden diğerine yükselmek olan her şeyi-kapsayıcı bir yaşama dahil olur ve böylece de, kendi hareketinin itkisi ile bizim

evrenimiz içinde sonuna kadar gerçekleşme olanağı bulurlar. Bu, doğanın tinden, iki ayrı dünya oluşturacak biçimde kopması anlamına gelmez, fakat gayet içten bir biçimde, bunları birbirine paralel olarak varolan iki dünya gibi görmekten, ki bu, tinsel olanı doğal olana tabi kılmamızı —hatta bunun ötesinde, onu kurban etmemizi, veya her ikisini de küçülterek en soyutundan biçimsel kavrayışlar haline getirmemizi sağlayacaktır— sakınmak zorundayız demektir.

Bu iki aşamanın varlığını ve dünyanın hareketinin ilerleme özelliğini bir kez kabul ettiğimizde, insan yaşamının bunda oynadığı rolün ne kadar özel bir öneme sahip olduğunu görmeye başlarız. Çünkü o, iki aşamanın kesişiminde, tam da birinden diğerine geçiş noktasındadır. Ancak insan, salt oyunun sergilendiği bir sahneden ibaret değildir. Kendi eylemi bu hareket için esastır; o, bu oyunda gerçekten de belirleyici bir rol üstlenir. Fakat eğer gerçekliğin kendi dolaysızlığı, kendi eylemine bir anlamda ilham da veren niteliksiz haliyle insanın da gerçeği olmasaydı, onun bu dünyevi çatışmada işbirliği yapması ve kendinin bilincindeki gerçekliğe sadece ilişkilere dayanan düzen üzerinde bir öncelik vermesi mümkün olabilir mi? Daha uzağa gitmemize gerek kalmadan, şüphesiz ki insanın, kendisini, özel varoluş biçiminin sonluluğundan kurtarmaksızın ve tinsel yaşamı, gerçekliğin kendi dolaysızlığını, kendi doğasının özü kabul etmeksizin, doğanın üzerine çıkartamayacağını görebiliriz. Dolaysız yakın çevreye kapılmanın yaşama bir içerik kazandırmada başarısız olduğunu daha önce de belirtmiştik. Bize sunduğu varoluşun ardında her zaman, derin ve tatmin olmamış bir iştah olmuştur. Büyük duygusal yoğunluğa sahip bir yaşamdı, ama bir özü yoktur; eğer bu özü tinsel dünya sağlayacaksa, hakiki doğamızı aramamız gereken yer işte burasıdır.

Buraya atıfta bulunmak, çok da uzakta olan bir şeye ulaşmak için çabalamaktan çok, kişinin kendine dönüşünün, kendi doğasını elde etmesinin ifadesidir. Bu elde ediş, duyu-deneyiminin bakış açısından dahi zahmetli ve bitmek tükenmek bilmez gibi görünür ve Tinsel Yaşam'ın bağımsızlığının kabul edilmesiyle bu işin güclüğü daha da artar. Çünkü, bunu kabul etmek, kaçınılmaz biçimde yeni bir sorumluluk anlayışını da beraberinde getirir. Artık ilgimizi yaşamın o veya bu tarafıyla sınırlandırmayız onu, kendi varoluşumuzun bütünüyle yenilenmesine yöneltmeli ve bütün gücümüzle, günlük yaşamı, onun zihnini karıştıran ve cesaretini kıran her şeyden kurtarma görevine destek vermemiz gerekir. Fakat yüce bir ideal bu biçimde önümüzde dursa da, aslında bu ideal yine de kendi alanımızın içindedir, dışında değil. Yaşamımızın temel ilişkisinin, dışımızdaki herhangi bir varoluş şekliyle bağlantı halinde oluşmadığını, daha çok, özümüzle bir olan bir tinsel dünya ile birlik olduğunu fark ederiz. Bu inanışlardan, kaçınılmaz biçimde özel bir yaşam biçimi çıkar ve bu biçim de, daha sonra göreceğimiz gibi, daha önce sözünü ettiklerimizden açıkça ayrılır.

Yani, insanın kendisi büyük bir sorundur. Hiçbir kapalı devre onu doğası içine hapsetmeyi başaramaz. Onda tipik olan da budur; yani, özel bir sınırlı varoluş şeklinin —insanın içinde tamamen doğal olan— evrensel ve doğaüstü bir yaşamla temasa geçmesidir. Bu temasın sonucu ise, çarpışma ve bölünmelerin teşviki ve bütün yaşamın çatışan duygular içinde gerginliğe terk edilmesidir. Yaygın bir huzursuzluğun insan yaşamını, o doğadan bağımsız olarak mücadele etmeye başlar başlamaz nasıl ele geçirdiğini iyi biliriz.

Tinsel yaşamımızın gelişme şekli, farklı dünyaların deneyimimiz içindeki bu buluşmasını çok açık bir biçim-

de yansıtır. Tinsel hakikat, karşımıza bize yabancı bir şey gibi değil de kendimize ait olan bir şey olarak çıkmadıkça, bizim için çekici olamaz. Etkili bir çekicilikte olabilmesi için de, köklerinin bizim dünyamızda olması ve bu doğanın gelişimine hizmet etmesi gerekir. Fakat aynı zamanda o, bir karaltı gibi tüm insani zaafların üzerindedir ve bütün insani amaçlara hükmedecek, veya en azından hükmetmesine imkan verecek güce sahiptir. Başka hiçbir bakış açısından, görev düşüncesini ya da ayırt edici biçimde bütün tinsel çabalara —örneğin, düşüncemizin normları veya sanatsal yaratımın esasları— hayat veren idealleri açıklayamayız. Bu ölçütler saygı uyandırır ve üzerimizde kendi dışımızdan kaynaklanmayan, kökleri kendi doğamızda olan, bir zorlama uygular. Aynı zamanda, bu doğanın, doğal duygunun dolaysızlığından nedenli farklı olduğunu da gösterirler. Tinsel değerler benzer bir işlevi yerine getirir: Kendilerini salt zevke ve faydacılığa yönelik bütün inanışlardan yalıttılar. Onlar bizimdir ve hatta bizim olan şeylerden daha da fazla bizimdirler. Bizi, sadece insanın olandan farklı bir dünyaya yükseltirler, ve aynı zamanda bizler için, bir diğerinin olabileceğinden çok daha içsel ve gereklidirler.

İnsanın hem kendi deneyimini hem de tarihin daha geniş dünyasını ele alırken yaptığı özeleştirinin anlamına ilk ışık tutan da işte bu düşünce çizgisidir. Tarihin daha geniş dünyasına yöneltilen özeleştiriyeye, modern zamanlarda çok özel bir yer verilmiş ve ondan bol bol yararlanılmıştır. Onun araştırmacı denemelerinde başarılı olamamış olan her şey, yetersizliğe ve kanıtlanmamışlığa mahkum edilmiş ve tıpkı Kant'da olduğu gibi, bunu yaşamın en içteki yapısına uygulama eğilimi giderek artmıştır. Fakat eleştiri, salt öznel usamlamanın son derece muğlak konumunu nasıl aşabilir; eğer bütün o hevesleri ve fikir-

leri yöneten, çalışmamızı sınamamızı ve daha da geliştirmemizi sağlayabilecek olan o ölçütler, insanın doğasına ait değilse, yeni bir şeye nasıl hayat verebilir? Bu noktada yaşamın bir yol ayrımına geldiğini kabul etmemiz gerekir. Hala insani yaşamımızın alanında bulunmakta olan yüce bir hedef, yeni bir ideal, bir karaltı olarak yaşamın görünmektedir.

Böylelikle ortaya bölünme ve çok yönlü bir karmaşa çıkar. Fakat tam da bu bölünme, Bağımsız bir Tinselliğin sınırlarının çizilmesiyle birlikte, aksi halde tinsel üretkenliğe büyük bir engel oluşturabilecek olan, insan ile dünya arasındaki uçurumun aşılmasına olanak tanır. Ne insanın ne de dünyanın, tek tek ele alındığında, yaşam için istikrarlı ve nihai bir temel oluşturamayacağına ve bu ikisini bir araya getirmemiz gerektiğine zaten ikna olmuştuk. Fakat bunlar, dışarıdan bir bağlantıyla bir araya getirilemezler; birbirleriyle içsel olarak bağlantılı olmalıdırlar. Bu da, Tinsel Yaşamın bağımsızlığı ve bunun insanda tezahürü dışında mümkün değildir. Fakat bu bağımsızlığa ve tezahüre olanak tanınması, tinsel düzeye yüceltildiğimizde artık bize yabancı değil, bize ait olan bir evrensel yaşama yerleştirilmemiz sonucunu doğuracaktır. Böylece, tinsel dünyanın hakikatleri, kendi deneyimimizde vücuda gelebilecek; ondan aldığımız esinle doğrudan harekete geçebileceğiz demektir. Bu görece yüksek düzeyden kaynaklanan bütün faaliyetlerimiz, dünya için de doğrudan bir değer taşır, ve onun yapısını etkin bir biçimde değiştirir. Emeklerimiz ve mücadelelerimiz, kendi sonlu alanımızın ötesine ulaşan bir öneme sahiptir: Bütünün refahını etkilerler.

İnsanda bir tinsel dünyanın kabulünün, onu gerçekleştirmek için bizden talep edilenlerle birlikte, kendi ruhumuz ve yaptıkları hakkında oluşturduğumuz imge-

de önemli değişikliklere yol açması beklenir. Fakat burada ilgilendiğimiz, bu değişiklikleri takip etmek değildir. Sadece, bu kabulün yaşama o gerçek yüceltmeyi kazandırıp kazandırmadığını —ki bu olmaksızın, yaşam, ne bir anlama ne de bir değere sahip olabilir— ve ayrıca bunun yaşama yansıttığı yeni ışık ve serbest bıraktığı yeni güç kaynakları sayesinde doğrulanıp doğrulanamayacağını sormamız gerekir. Çünkü sadece ve sadece bu, bize, ana tezimiz için olumlu bir kanıt sunabilir.

GELİŞMELER

Önceki tartışmamızı yeniden düşünür ve onun bugünkü yaşamımızın kusurlu ve kafa karıştırıcı karakterine ilişkin sunduğu kanıtı göz önüne alırsak, üç nokta bize çok çarpıcı gelecektir, ki bunların daha da fazla irdelenmesi gerekir. Sağlam bir temele, bir tinsel limana ihtiyaç duyarız; aynı zamanda, girişim, icat etme ve yaratma yetisi de gereklidir ve son olarak, o sefil itkilerimizden kurtulmamız lazımdır: Yaşamımız, eğer bir anlamı ve değeri olacaksa, harika ve yüce gönüllü olmalıdır. Bakalım, kaynağını içimizdeki bağımsız tinsel dünyanın tanınmasında bulan bir yaşam, yaşamı sağlam, özgür ve destansı kılarak, bu gereklilikleri yerine getirebilecek ve yüreğimizdeki boşluğu, zengin ve tatmin edici bir içerikle doldurabilecek midir?

Yaşama Sağlam Bir Temel Sağlama Girişimi

Temel ve başlangıç-noktası hakkındaki önceki tartışmamız bizi, modern yaşamımızı parçalayan ayrımlara ve şüphelere aşına kılmıştır. Bir tarafın tartışmasız benimsediğini, diğer taraf, denk bir coşkunlukla mahkum etme-

ye çalışmaktadır. Görünmeyen dünyaya karşı duyulan, idealist veya dinsel inancın, itibardan düştüğünü belirtmiştik, aynı zamanda bize şimdi ve burada elle tutulur bir biçimde verilmiş olana duyduğumuz güven ise, bizi dünya ile insan arasında —ilk durumda doğa ile zeka, diğerinde ise birey ile toplum arasında bir tercih yapmak üzere— salınmaya terk etmiştir. Aynı zamanda, bu başlangıç-noktası sorunu hiç de salt biçimsel bir mesele değildir. Yapacağımız tercih, bütün çabamızın hedefini ve yönelimini —ayrıca, neyin birincil, neyin salt ikincil derecede önemli olduğunu da— belirleyecektir. Dünyayı insanı anlamak için başlangıç-noktası olarak alan eski düşünme yönteminin yerine, insanı bir dünyayı kurmakta başlangıç-noktası kabul eden yeni düşünme yöntemini koymak, yaşamın karakterini nasıl da derinlemesine değiştirmiştir! Duyulara ait zengin bir renkliliğe, bir senteze ulaşma itkisine ve sanatsal tasavvur ideallerine sahip bu daha ilkel yaşam ile, bizim gerçeği acımasızca teşhirimiz, keskin analitik tinimiz ve gerçeğin bütün yapısını emek verilmiş düşünceye dayandırma eğilimimiz arasında nasıl da bir tezat vardır! Öyleyse, gelin bu sorunun uçsuz bucaksız anlamına hakettiğinden düşük bir değer atfetmeyelim.

Günümüzün karışıklıkları, durumumuzun ne kadar zor olduğunun tamamen farkına varmamızı sağlamıştır. Kendimizi rastgele izlenimlerin merhametine terk etmeyi istemediğimiz sürece, tinsel temelimizin istikrarlı olmasına dikkat etmekten asla vazgeçmememiz gereklidir. Fakat burada, söz konusu istikrarlılığın katı ve atıl bir şeye dönüşmesi ve yaşamın etkinliklerini gereğinden fazla daraltması ve sınırlaması gibi bir tehlike yok mudur? Ayrıca, tarihin öğretisi, bu en belirgin iki seçeneği de aynı oranda olanaksız kılmamış mıdır? Modern düşüncenin, Özne'nin taleplerini bilinçli bir biçimde savunup, olanak-

larını enerjik bir biçimde geliştirirken, dünyayı başlangıç-noktası olarak alamaz; aynı zamanda yine Özne veya düşünce veya ahlaki eylem gibi, merkezi bir niteliğinden yola çıkma girişimi de, günlük yaşam içinde giderek daha az ikna edici hale gelmektedir. Eğer insanı, yaşamı sistematik hale getirmek ve gerçeğe dair düşüncelerimize biçim vermek için başlangıç ve nirengi noktası kabul edeceksek, insanın bizzat kendisinin varoluşun tartışmasız merkezi olması gerekir. Eğer o, merkez değilse, onu bir başlangıç-noktası olarak almak, bir küstahlıktır—ki, bu küstahlığın bedelini er ya da geç yaşamın yetersiz bir kavranışı ve kendi girişimlerimize güvensizlik ile ödemek zorunda kalırız. Böylelikle, sorunun alışılmış biçimde ele alınışı, bizi iki çözüm arasında sonuçsuz bir biçimde bocalamaya terk eder.

İnsanda Bağımsız bir Tinsel Yaşam'ın kabulü, yeni bir ele alış biçiminin önünü açar. Daha önce de gördüğümüz gibi, insan ve dünya arasındaki karşıtlık, burada, zaten prensipte aşılmıştır. Bu Tinsel Yaşam'ın hareketi, dünyanın ve insanın kendi kişisel deneyiminin ifşası olabilir. Yaşamın, zeminini şimdi belli başlı ruhsal etkinliklerin ötesinde bir yere kaydırmasının ve bu yeni alanda kendini bağımsız bir biçimde düzenlemesinin ve kendi içinde bir olgular evreni yaratmasının, daha büyük kazançları da vardır. Yaşamın böylelikle bir biçim alabileceği ve bu her şeyi içine alan etkinlik aracılığıyla özne ile nesne arasındaki karşıtlığı da içererek aşacağı noktası, çok büyük bir öneme sahiptir. Çünkü böylelikle, bağlantılarının, faaliyetlerinin ve amaçlarının gönül birliği içinde kendisine ait olduğu bir süreç elde ederiz: Bu, sadece herhangi bir insan becerisinden kaynaklanamayacak, fakat kendisini bizim sonluluğumuz karşısında daha üstün bir şey olarak dayatabilecek, bir geçerlilik zemini oluşturur. İncancımıza

ve mücadelemize bir başlangıç-noktası ve destek —daha önce de tanımladığımız gibi, kendi kendine yeten ve tamamıyla işlevsel bir yaşama ilişkin insani deneyimlerimiz içinde, bir tezahür— sağlayan vazgeçilmez unsur öncelikle budur. İnsanda görülen bütün biçimlerdeki tinsel etkinliğe de, bu yaşam temel teşkil eder. Bütün tinsel çabalar, gösteren kişi ister bunu bilsin ve arzulasın veya bilmesin ve arzulamasın, mevcut durumun değişmesini, ve destek noktasının da bu tinsel bakış açısına kaydırılmasını gerektirir. Materyalizm’de bulduğumuz şekliyle, bütün tinselliğin doğrudan inkarı dahi, geçerli olduğunu ispat için, bu bakış açısını benimser.[†]

Özgürlüğün ve Girişimin Büyümesi

Eğer yaşam bir anlama sahip olacaksa, özgürlük temel önemdedir. Etkinliğimize kişisel damgamızı vurabilmemiz ve özerk bir yaşama doğru hızla ilerleyebilmemiz mümkün olmalıdır. Aksi halde, yaşamımız bizim olmaktan çıkıp, bize doğa veya kaderimiz tarafından verilmiş, içimizde meydana gelen, ama hiçbir şekilde bizim tarafımızdan biçimlendirilmemiş bir şey olur. Böylesi bir yarı-yabancı deneyim, bize dışarıdan dayatılan böylesi bir rol, bizi bir şekilde kendi taleplerine karşı içsel olarak kayıtsız bırakır. Eğer karşısında soğuk ve kayıtsız kaldıklarımız bütün enerjimizi elde etmeyi başarır ve bizim için bir kişisel sorumluluk meselesi haline gelirlerse, bütün yaşamımız felç edici bir çelişki içinde işlemeye başlar.

Fakat bizi burada ilgilendiren anlamıyla özgürlük, modern zihinde pek az bir destek bulur. Her tarafta, bize, eski sorunun sonunda çözüme kavuştuğu, insanın koz-

[†] Eserin sonundaki Ek’e bakınız.

mik işleyişin salt bir parçası olmaktan öteye gitmediği ve ancak kusurlu bir zihnin bu mekanizmada özgürlük için bir kaçamak keşfedebileceği söylenir. Böylelikle de, özgürlük kesin olarak reddedilir, yaşam kendi kendine yeterliğini derhal kaybeder ve kolay anlaşılabilirlik ya ihmal edilir ya da sahip olduğu etkilerin önemine göre yetersiz bir ilgiye değer görülür.

Fakat, yaşamın kolay anlaşılabilirliğinde ısrar ettiğimiz için, özgürlükten kolayca vazgeçemeyiz ve bu yüzden de, Tinsel Yaşam'ın teklif ettiğimiz değerlendirme şeklinin özgürlük sorununu açıklığa kavuşturup kavuşturmadığını sormamız gerekir. Şimdi, bunu yapabildiğini biliyoruz, ve bunu da iki biçimde yapar—kısmen hakikati yeni bir temelde yeniden oluşturarak ve kısmen de, açığa çıkardığı hakikatin ayırt edici içeriği ile.

Özgürlüğün savunucularının bu denli umutsuz olmalarının nedeni, bilimin bize özgürlüğe yer olmayan bir dünya imgesi, bir gerçeklik taslağı sunmuş olmasıdır. Özelde, mekanik-nedensel doğa kavrayışı, insan yaşamına ve ruhun deneyimlerine de taşınmıştır. Böylesi bir kavrayışın özgürlüğe ve inisiyatife hiç yer bırakmadığından, ve girişimden de şüphe edilemez, fakat bunun doğrudan ruha dair şeylere de uygulanabilir olup olmadığı gerçekten de büyük şüphe götürür.

Aslında, yaşam-sürecinin gerçek önemi, dışarıdaki dünyaya dolambaçlı bir atıfta bulunularak aranmamalıdır. Belirleyici olan unsurlar, gerçekten, yansıttığı olgular ve kendi gelişimi süresince bulunduğu taleplerdir. Eğer, en azından en yüksek düzeylerinde, derinlere kök salmış bir kendiliğindenlik ve inisiyatif gücü sergilediğini görürsek, onu asli bir olgu olarak görmemiz ve ardından gelen, onun nedenler ve sonuçlar zincirine nasıl eklenebileceğine dair soruyu da ikinci sıraya düşürmemiz gerekecektir.

Birincil şeyler asla ikincil yerlerde olmamalıdır; kişisel yaşam deneyimleri asla bazı özel teorilerin taleplerine kurban edilmemelidir. Gerçekliğe ilişkin kuruntumuz daha az yumuşak ve daha az basit görüldüğünde, bunu sorun etmemize gerek yoktur. Dünyanın, tam olarak bizim insanı düşünme biçimimize en uygun düşecek şekilde oluşmuş olması gerektiğinden nasıl emin olabiliriz? Fakat, her kim dünyayı salt bir verili olgular zincirine indirger ve böylelikle onu kendiliğindenliğinden mahrum ederse, bütün egemenliğini ve bütün içselliğini de ondan çalacağı; en azından bu oldukça açıktır.

Yaşamın içeriği açısından bakıldığında, gerçekliğin temel olarak Bağımsız bir Tinsel Güç'ün olduğunu onaylarken, artık bu temeli, tüm etkinliğimizin atıl ve ulaşılmaz bir arkaplanı olarak değil, kendi kendini içeren, ve kendi kendini geliştiren, her birimizin bir parçasına ortak olabileceği ve böylelikle de yaşamımızı, kendi kendisini başlatan, hür bir etkinlik düzeyine çıkartabileceğimiz bir yaşam olarak kavırıyoruz. Tinsel Yaşam'ı bağımsız kabul etmenin sonucunda, onu şimdiki fiili durumundaki insandan uzaklaştırıp, insana, ulaşılması zor bir hedef olarak sunarız; fakat aynı zamanda, insan da daha güçlü bir biçimde çabalar, onunla karşılaştırıldığında daha fazla şeye ulaşır, ve hakikaten tinsel olan tüm etkinliklerin tinsel dünyanın bir kabulünü ve benimsenmesini içerdiği, ve böylelikle bir kişisel karar eylemi de olduğu açığa çıkar. Bu karar, amaçlı bir düşünmenin rastlantısal bir sonucu değildir: Tinsel dünyanın herhangi bir parçası yerine, onun bütünü ile ilgilenir. Böylelikle de, bütün yaşamımızı egemenliği altında tutar ve etkiler. Deneyimlediğimiz tinsel gücün her bir özgün ifadesine, bu kabul, bu benimseme ve dolayısıyla bu karar dahildir. Buna, tinsel yaşamın korunması ve desteklenip geliştirilmesi için tarih boyunca

insanın üzerine zorunlu olarak düşen düşen şiddetli mücadelede daha iyi tanıklık edebilecek bir şey yoktur. Bu mücadele bugün de verilmeye devam edilmekte ve bireyin yaşamını dahi işgal edebilmektedir. Her yerde, sadece dışsal bir süs olan bir tinsellik ile, yaşamımızın ta kendisi olan bir diğeri arasında açık bir ayırım çizgisi olduğunu görürüz. Fakat, bizim kendi eylemlerimizin ve kararlarımızın, Tinsel Yaşam ile bütünlüğümüzün, bundan dolayı da doğamızın bütün özsaygıya sahip dürtülerinin erdeme sahip olan da, ancak kendi yaşamımız olabilir.

Ruhta içsel bir kesinliği ilk uyandıran da, insanlığı ilerleten ve bütünüyle değiştiren bütün büyük yaratıcı eserler için vazgeçilmez olan kusursuz özgürlüğü ve kendi kendini ifade etmenin kendiliğindenliğini mümkün kılan da, Tinsel Yaşam'ın benimsenmesidir—buna kişiselleştirme de diyebiliriz. Bu türden bir ilerleme, gündelik deneyimlerimizden aşına olduğumuz, sezgisel, geleneksel, sınırlı bir tinsel etkinlikten sağlanamaz. Sözünü ettiğimiz gibi bir özgürlük ya da kendiliğindenlik, bir anda kazanılabilecek, diğerleriyle paylaşılabilecek ve sonraki nesiller için saklanabilecek bir şey değildir. Her birey, bütün yaşamı boyunca onu, yeniymiş gibi benimsemek, ve bütün sistematik ilişkilerinde ifade etmek için uğraşmalıdır. Yaşamı, salt geçici anlar dizisi olmanın üzerine çıkartan da, böyle bir çabadır. Çünkü doğada olduğu gibi tinsel dünyada da, bir kez varolanın, dışarıdan gelen bir değişime maruz kalmadıkça varolmaya devam edeceği doğru değildir. İnsanın ruhu ondan alındığında, ya dibe çöker ya da aşağılara düşer ve her zamanki yenileme ve yeniden ilham verme görevinden de vazgeçer. Çünkü her ne kadar dışsal biçimi sürekliliğini korusa da, bundan böyle salt mekanik bir alışkanlığa, içi boş, gönülsüz bir rutine dönüşmekten kendini alamaz. Yani, bütün özgün tinsel-

likler bir kazanım içerir—bütün yaşamı kapsayan bir kazanım. Bu bakış açısından da yaşam, salt bir ipliğin makaradan çözülmesi değil, sürekli olarak yeni malzemelelerin dahil edilmesi ve bitmeyen bir yaratım sürecidir.

İnsanlığın ve bireyin gelişen yaşamını doğru bir biçimde anlamamıza ilk kez olanak veren, işte bu hakikattir. Böylesi bir yaşam, salt daha sonraki olayın kesinlikle ve kaçınılmaz olarak bir öncekinden doğması anlamında, bir evrim değildir. Tam aksine, geçmişin kazanımları ve bugüne katkıları, tinsel açıdan bakıldığında, fiiliyata geçmek için bizim kendi kararımızı ve girişimimizi bekleyen olasılıklardan başka bir şey değildir. Aksi halde, gerçek bir şimdi olamazdı.

İnsanın Tinsel Yaşam'ı hür bir iradeyle benimsemişi ve onunla içsel olarak bütünlük halinde olmasının diğer kanıtları da, içimizdeki gelişmesinin insanın kendi çalışmasına bağlı olduğu olgusunda aşikar bir biçimde mevcuttur. Bu emeğin gerektirdiği zorluk ve ilgi, acı ve fedakarlıktan başka hiçbir şey, onu bu yaşama daha bağlı kılamaz, onu bu yaşamda kendi benliğini bulmaya itmez. İnsanın çalışmasının temelini tinsel bir Öte-yaşam'ın sınırları içinde olması gerektiği ne kadar kesin olursa olsun, bunun tam olarak hangi şekli alacağı kendi mücadelesiyle belirlenmek zorundadır. Çabası, verili bir temel üzerinde yükselen piramit gibi bir şey değildir; gösterilen yönden asla şaşmadan, rahat rahat yükselmez. Çünkü şüphe bu temellere tekrar tekrar saldırarak ve en temel ilişkileri dahi karıştıracaktır. Öyleyse, yaşamımızın tinsel karakterini sürekli olarak yeniden ve yeniden olumlamlıyız: Bugün kendimizi içinde bulduğumuz konum da bunu çok açık bir biçimde göstermektedir.

Bu durum, bireyin yaşamı için de aynen geçerlidir. Sadece Natüralizm bireyselliği, bütün ilişkileri dışsal olan

sabit ve verili bir birim olarak ele alabilir. Doğrusunu söylemek gerekirse, tinsel bir bireyselliğe ulaşılması da, ancak büyük bir çabayla ve genellikle büyük bir kendi kendini yenileme ve özdisiplin ile ulaşılabilecek yüce bir hedeftir. Hiç kimse, böyle bir çalışmaya, kendi tinsel doğasının ayırt edici niteliğinin farkına varmadan ve bunu tamamen anlamadan girişemez. Sözü edilen farkına varış da, salt entelektüel bir onayın ötesinde bir kararı içerir—hatta daha da fazlası, kişiliğin bütünüünün işlevsellik kazandığı bir eylem olarak bir kendi kendini olumlamadır.

Bütün bu hareketler, aslında sıradan gözlemciye pek sokulmazlar, fakat yine de içsel olarak mevcut ve aktiftirler. Dahası, Tinsel Yaşam'ın bağımsızlığının kabulü, bu yöndeki bütün çabaları birleştirir ve güçlendirir. Çünkü bu kabul ile, yaşamımızın her alanını etkileyen büyük bir karşıtlık bir gölge gibi kendini belli eder. Evren insan da kendini bölünmüş ve sınıflandırılmış olarak gösterir. Yaşamının ağırlık merkezini yukarı kaydırması ve böylelikle de evrenin kurulmasında işbirliği yapabilmesi, en-önemli hale gelir. İnsanın katılımı ve kararı olmaksızın, hareket, tam da bu noktada daha ileriye gidemez. Tinsel bir özgürlük düzeyine, kendisini sağlamlaştırma pahasına ona gerçekliğin bütünüünün ürünlerini ve gelişmesini paylaşma şansı veren bir yaşama yükseltme olanağından başka ne insan yaşamına anlam ve değer vermek için bu kadar iyi hesaplanmış olabilirdi?

Doğal İnsanın Boyun Eğişi

Tinsel Yaşam'ın insanla doğrudan bir temas içerisindedir olması ve onun yeteneklerine ve duygularına doğrudan seslenmesi gerektiği, eski ve zorlayıcı bir taleptir.

Şimdi, eğer bu yaşam bizim insanı kavrayışımızın ötesinde bir şey içermiyor olsaydı, bizim de, bütün içsel büyüme şansından mahrum kalmamız gerekirdi. Tinsel faydalar ve tinsel hedefler, bizi, ancak maddi refahımıza katkıda bulundukları ölçüde etkileyebilir ve böyle olmakla da fiilen yok olurlardı. Bundan dolayı, salt doğal bakış açısının sınırlarının ve yetersizliklerinin bilincinin oluştuğu bütün zamanlarda ve her yerde, aynı zamanda bu sınırlılıklardan kaçmaya ve onları aşan bir yaşama ulaşmaya yönelik coşkulu bir çaba olmuştur. Bu çabanın en açık ifadesi, dinlerin mistik taraflarında bulunabilir. Mistiklere göre, eğer bir kez olsun insan düzeninin basmakalıplığı kendisini İlahi Yaşam'ın eritici dalgasına kaptırırsa, sonsuz bir kutsanmışlık alanı kapılarını açverecektir. Fakat modern araştırma alanı dahi, benzer bir eğilim gösterebilir. En önde gelen düşünürler bile, yaşamı, hakikatin, insandan bağımsız ve ona rağmen geçerli olacağı ileri bir noktaya taşıma peşinde olmuşlardır. Kimileri bu doruk noktasını, düşüncede, ilerlemesinin kaynağı ve itici gücü kendisi olan bir düşüncenin zorunlu kendi kendisini geliştirmesinde aramıştır. Diğer yanda Kant, bunun, özel insanı sınırlılıklardan muaf olan ve aynı zamanda bütün rasyonel varlıklar için ortak olan bir ahlaki eylemde bulunabileceğine inanır. Bundan dolayı da, salt doğal bakış açısını aşmaya yönelik böylesi bir çaba, derhal doğamızın bir ihtiyacına tanıklık eder ve belirli tarihsel hareketlerde kendini gösterir.

Fakat bu yöndeki bütün çabalar, sıra salt doğal olan ile doğaüstü olma iddiasındaki şeyleri ayıracak bir çizgi çekmeye geldiğinde, aşılmaz güçlüklerle karşılaşmıştır. Özlemimizin bu yüksek hedefi yeteri kadar açık bir biçimde belirlenmemiştir ve daha yüksek olan ile daha düşük olanı birbirine karıştırmamamızı sağlayacak önlemler

de yeteri kadar alınmamıştır. Doğal olanı gerçekten aşmamak ve herhangi bir içsel dönüşüme ivme vermeden sadece onun sınırlarını tanımsız bir biçimde genişletmek riski ile karşı karşıya kalmışızdır. Şimdi, bu tehlikeyle başa çıkmak için, iki şey esastır: Öncelikle, tinsel, farklı bir yaşam düzeninin, ne kadar yüce olursa olsun, niteliklerinden biri değil, kendine ait, kendi kendine yeten bir yaşamın sahibi olmalıdır. İkinci olarak da, bu yeni yaşam, insanın varlığının ve yaşamının içinde dolaysız olarak, bir biçimde mevcut bulunmalıdır. Aksi halde, insan için, yabancı bir amaca yönelik bir araçtan daha fazlası olamaz.

Asıl çabamızın başarıya ulaşmasını tek başına dahi sağlayabilecek olan bu gereklilikler, şimdi, Bağımsız bir Tinsel Yaşam'ın, ve onun kendini insanda açığa çıkarmasının kabulü aracılığıyla karşılanır. Öyleyse, bizi ilgilendiren şeyin, sadece ifade biçiminin değiştirilmesi değil, meselenin özünün değişmiş olması olduğunu göstermemiz gerekir.

Öncelikle, yaşama yeni bir dolaysızlık merkezi sunabilmeyi ve bu yolla gerçekliğe dair temel fikrimizi bütününüyle değiştirmeyi, sadece bu türden bir kabul aracılığıyla becerebiliriz. Çünkü, Tinsel Yaşam'ın insanda böyle doğrudan ortaya çıkışı, ona, kaçınılmaz bir biçimde, en öncelikli ve dolaysız şey olarak, yaşamın en hakiki temeli damgasını vurur. Buraya kadar, duyu dünyası veya toplumsal dünya gibi, en dolaysız kabul edilenler dahi, artık ikincil bir yere itilirler, ve tinsel mahkemenin önünde, iddialarını sağlamlaştırmak zorunda bırakılırlar. Bir diğer deyişle, süregiden kavrayışların, bir duyu-dünyasına atıfla kanıtlanması ve doğrulanması gereken bir Öte olarak değerlendirdiği şey, artık, kendi kendine varolan, dışarıdaki herhangi bir kaynaktan türetilmeyi istemeyen, veya buna rıza göstermeyen, yegane hakiki ve özgün dünya-

dır. Tinsel olanın kendi tarzında ortaya çıkışının ardından, daima böylesi bir devrim gelir, tinsel olan, duyu-dünyasının bir arada bulunduklarından çok daha yüce bir kaynaktan çıkar, ve bir materyalist dahi, eğer bakış açısını mantıklı bir biçime kavuşturmaya girişirse —ki, bütün bunlar hiçbir güçlkle karşılaşılmadan gösterilebilirdi— bu yüksek düzeyi benimsemek zorundadır. Bu, önceki tartışmalarımızın ışığında, nadiren gerekli olur ve insani düzen içerisinde tinsel yaşamın gelişmesinin, değerlerin bütünüyle değişmesini içerdiğinde ısrar ederek kendimizi memnun edebiliriz. Tarihsel gelişmenin yönü de, bize, duyu-dolaysızlığının üstünlüğünü sürekli olarak ve artan oranda terk ettiğini gösterir; dışarıdaki yaşam, içeridekinin bakış açısından görülmekte, ve sürdürülmektedir, aksi değil. Batlamyusçu merkezin yerini Kopernik'in merkezi almıştır.

Fakat aynı zamanda —ki bu yaşamın biçimlendirilmesi için en-önemlidir— hakikaten tinsel olan ile salt doğal olanı birbirinden ayırmak, ve böylelikle de belirsiz, genel bir itkiyi, belirli, üretken bir işe dönüştürmek artık mümkün hale gelir. Salt doğal kişi, tinsel meselelerle ilgilenirse dahi, özne ve dünya, ruhsal durum ve onun nesnel çevresi arasındaki zıtlıktan kaçamazken ve bu yüzden de, bu sınırlılıklar içinde hiçbir hakiki ilerleme kaydetmeden bir ileri bir geri dolaşırken, diğer yanda Tinsel Yaşam, bu zıtlığı çevreler ve bütün yaratıcı gücünü kullanarak, yaşamı, kendisini düşüncenin, duygunun ve iradenin ruhsal işlevleri içinde ve bunlar aracılığıyla ortaya koyan, fakat kaynağı hiçbir şekilde bu işlevler de olamayan bir içerikle zenginleştirebilir. Bu tinsel içeriği, yaşam-sürecindeki bu yeni gelişmeyi, kendi başına varolan hakikatin ifşasını, bulduğumuz yerde, salt doğanın sınırlarının ötesine geçerez ve Tinsel Yaşam'ın temel unsurları, insana ait olabilme

imkanına kavuşur. İlhamını hakikatin özünden ve tinsel dünyanın bütününden alan yaratıcı güç, şimdi kendini doğrudan insanda ifade edebilir ve onun yaşamını ölçsüz yükseklikteki bir düzleme taşıyabilir. Tinsel Yaşam'ın içerdiği bütün hareketlere, mücadelelere, deneyimlere, yakın bir ilgi duyar; elbette ki bu, ancak kendisini vasatlık düzeyinin üzerine çıkartabilecek bir üstünlüğe sahip olduğu zaman doğrudur.

Böylelikle olası hale gelen bu değişim, her ne kadar bu olasılık gerçekleşmemiş olarak kalsa da, en açık şekliyle dinin alanında fark edilebilir. Çünkü burada, salt hümanist bir din ile Tinsel Yaşam'ın dini, doğasında esaslı bir değişikliği gerektirmeden insana daimi bir mutluluk vaat eden bir din ile, Tinsel Yaşam'ın tek bir ifşasını sunan, yeni unsurlar ve değerler getiren, ve insanda köklü bir değişime ivme veren din arasında kesin bir ayırım vardır. Hümanistlikle sınırlı bir din, sonlu ilişkiler alanının tamamını kapsasa da, adına pek de layık değildir. Dinin sahip olduğu böylesi öğeler, amacı, en derindeki ve en nihai olanı gerileterek Tinsel Yaşam'ın korunmasını ve zaferini sağlamak olan gerçek dinin hazırlık aşaması veya sonucudur. Din, bağımsız bir yere ve yaşamın içsel düzeyini yükseltme gücüne ancak böyle sahip olurken, bu dinsel temelin terk edilmesi, onu daima ayırt edici içeriğini ve kendi başına varolma iddiasını kaybetme noktasına getirir. Diğer yandan da din, bu temele sıkı sıkıya bağlı kalarak, insanı dar ve sonlu görünüşü içinde desteklemekten uzak, yaşamına, İlahi Yaşam'ın ebedi ve sonsuz mükemmelliği ile sızar, ve onu ölçsüz yükseklikteki bir düzeye çıkartarak, doğasını derinden ve tamamen değiştirir.

Bu, tinsel emeğin diğer alanları için de aynen geçerlidir. Onların, Bağımsız bir Tinsel Yaşam içinde bütünleş-

meleri, sadece onları belirli bir yönde geliştirmeyi sağlamadan önce, onları bağımsız oluşumlar olarak kurmaya yarar. Örneğin, adalet, salt insanın refahını güvence altına almanın bir aracı olarak görüldüğünde ve ona böyle muamele edildiğinde — bireylerin refahı veya toplumun bütünü'nün refahı olması arasında asli bir fark yoktur— bütün tipik özelliklerini kaybeder. Bundan sonra da, bizi, yaşamı onun bakış açısından görmeye zorlayamaz; mevcut koşulları değiştiremez; gönlümüzü ilkel bir tutkunun gücüyle çelemez, ve doğurduğu sonuçların bütün bedellerine karşı konulmaz bir tinsel zorlama ile karşı gelemeyiz. Bunun yerine, yozlaşarak, faydacılığın hatırşinas hizmetkarına dönüşür; kendisini onun taleplerine uyumlu bir hale getirir, ve bunu yaparken de içsel bir mahvoluşa girer. Kendisini, sadece, bizim insani dünyamız içindeki Tinsel Yaşam'ın tek ifşası, bütün kişisel menfaat ifadelerini aşan yüce bir Varlık olarak sürdürebilir. Daha önce değil, işte ancak o zaman o, onu kendisinin kılan insanı tinsel olarak ulvileştirebilir.

Emeğin bireysel alanları için doğru olan, bir bütün olarak ele alındığında, uygarlığın işlemesi için de geçerlidir. Nesnelerin verili Düzen'i karşısında, inanç ve umut için zaten varolan yeni bir Düzen'in gerekliliğinde ısrar etmedikçe, ve çağı içinde bulunduğu uyuşukluktan kurtarmaya yönelmedikçe, hiçbir uygarlık gerçekten yeni bir öğreti vaaz edemez, ve insan ruhunun bütün bağlılığını kazanamaz. Her uygar yaşam biçimi, üyelerinden, kendi kendini belirleyen bir etkinlik göstermesini talep eder, fakat böylesi bir kendi kendini belirleme, bizim insani çabalarımız, yeni bir yaşamın derinliklerinde, taze bir ilham kaynağı bulmadıkça mümkün olamaz. Bundan dolayı da, uygarlıkları, birbirlerinden, tinsel veya doğal değerlerin egemenliğinde olmalarına göre ayırmamız gereklidir. Uy-

garlık, sadece Tinsel Yaşam'ın tipik bir ifadesi olarak bir içsel uygunluğa, açık bir anlama ve denetleyen bir amaca sahiptir olabilir ve insanı gerçekten de yenileyebilir, ve insan kültürünün bütün gelişme aşamalarında yapışmaya eğilimli olan, insana dair bütün alçaklıkları ve sapkınlıkları önlemeye çalışabilir. Bundan dolayı da, özellikle modern olan uygarlığımız, sonsuz, orijinal, bağımsız bir Yaşam talep eder. Fakat insani ilişkilerimiz, bize böylesi bir Yaşam'ı nerede gösterir? Elbette ki, ancak aşkın tinsel gerçekliğe duyulan inanç ve bu gerekliliğin parlak içsel gerçekleşmesi, bu taleplerin doğurmuş olduğu muazzam hareketi üretebilirdi. Şimdi bizi, sadece yükselmeyi hak eden yeni bir Güç, iddiasını doğrulayamayan eski bir rakibiyle çarpıştığı zaman ortaya çıkan dayanılmaz çelişkilerin bir bölümünden kurtarmadıkça, hiçbir hareket bizi hiçbir dirençle karşılaşmaksızın peşinden sürükleyemez. Yani, ihtiyacımız olan, Yeni'nin boyun eğdirici, zorlayıcı bir güç —doğaya ait insandan asla elde edemeyeceği bir güç— göstermesidir. Bu otoriter Yaşam-ötesi'nin kabulü, toplumsal düzenin tinsel düzeyini de yükseltir: Kozmik bir yaşamla bağlantımızı hissetmemizi, onu kendimizin kılmanızı ve böylelikle de başlangıçtaki düzeyimizin alçaklığını çok gerilerde bırakmamızı mümkün hale getirir.

Bireysel yaşama ayırt edici özelliğini veren de, benzer bir yarılma, ikiliğe düşme ve aşkınlıktır. Görece yüksek itkilerle daha alçak olanlar arasındaki karmakarışıklık devam ettiği, kişilik ve bireysellik gibi unsurlar doğal güdülerini desteklemek ve güçlendirmek dışında özel bir şey ifade etmediği sürece, gerçekten de yeni ve yüce bir şey mevcut olmaz, ve hareket bütün yenileyici gücünden yoksundur. Böyle bir güce de ancak, tinsel dünya ile bağlantı halinde kazanılabilecek, benzersiz ve ayırt edici bir içeriğe sahip olunduğunda ulaşılabilir. Bu bağlantı üze-

rinde bir etki bulunduğu sürece, bu dünya insan içinde —hatta, yaşamının ta kendisinde— mevcut olur. Burada, en azından, eski düzey, şüphe götürmez bir şekilde aşılmıştır.

Bu düşünce çizgisi, bütün kurtuluş umudunu huzurlu bir ilerlemeye, yavaş yavaş ilerleyen bir gelişmeye bağlayan diğeri ile tam bir karşıtlığı ifade eder. Burada bizi ilgilendiren, bu kademeli gelişme fikrinin dünyanın-doğuşu teorilerimiz veya hatta insan yaşamının bazı bölgelerinde sahip oldukları bağlantı değildir. Fakat, bir bütün olarak yaşamla, ve onun ilerlemesinin ana hatlarıyla ilgilendiğimiz her yerde, bu fikir, sorunu sadece belirsizleştirerek ve konuların keskinliğini yumuşatarak tembelliğin harika bir bahanesi haline geldiği için, şiddetle reddedilmelidir. Çünkü o, insanın, kendini içinde bulduğu özel koşullara yakışmaz. İnsan, muhtelif gerçeklik aşamalarının buluşma noktasıdır: En yüce emeli, dışarıdan, fazlasıyla cansız ve belirsiz görünür. Eğer bu emel, daha büyük bir şiddete ve kesinliğe ulaşacaksa, işe, kendisini açık bir biçimde tanımlayarak ve güçlü ve yoğun bir hale geleerek başlamalıdır, çünkü Tinsel Yaşam'ın bulunduğu yerden uzak düşemez. Yaşamın çevresinde aktif bir etki uygulaması, ilgili bir malzemeyi kendine çekebilmesi, dağınık unsurları bir araya getirebilmesi, daha alçakta olanı olduğu gibi görüp, karşıt güçleri cesurca kucaklayabilmesi için önce, çekirdeği iyice gelişmiş olmalıdır. Sadece böylesi hizipleşmeler ve karşıt tepkiler yaşamı güçlü ve ve içsel olarak diri tutar, onu sonsuza kadar salt doğal değil tinsel de kılar ve onu tamamen bizim mülkiyetimize bırakır. Yine de, bu şiddetli ayırt etme süreci, her zaman Tinsel Yaşam'ın bağımsızlığının kabulünü içerir. Bu olmaksızın, insanın kendi tinsel çabaları yalıtılmış tek başı-

na kalır ve ona asla Tinsel Yaşam'ın bütün o olanaklarını ve deneyimlerini bünyesine katma imkanı veremezdi.

Şimdi, tinselin doğal olandan böyle ayrılması, sadece bir bütün olarak yaşam için değil, onun her bir bölümü için de sonu gelmez bir görev oluşturur. Bu yolda, yaşam-sürecini etkin bir biçimde genişleten ve derinleştiren özgün bir idealist kültür ile, her şeyi insanın refahına ve rahatına indirgeyen, ve böylelikle de, kaçınılmaz olarak içsel bir boşluğun pençesine düşen salt hümanist bir kültür arasında şiddetli bir mücadele gelişir. İnsanlığın erişebileceği böylesine özgün bir tinsellik dahi, sadece fiili varoluşundan dolayı, kalıcı olmayabilir; yeniden yaratmanın bittiği noktada düşüşe geçer, ve özelde, karışma ve şekilsizleşmeden çekeceği doğal çıkarlarımızın alanına dahil olma yükümlülüğü altına girer. Önceki etkinliklerinin kimi izlerinin, aksi halde mümkün olmayacak bir yeniden başlamayı kolaylaştırmak için kaldıkları söylenebilse de, Tinsel Yaşam, sakın ve güvence altına alınmış bir edinim değildir; sürekli bir yenilenme ve kesintisiz bir emeğe ihtiyaç gösterir. Fakat, insanı doğal egosunun dar sınırlarından, onu Sonsuz'a heba etmeden kurtarıp özgürleştirdiği sürece, bunu kazanmak için karşılaşılan güçlüklerle ve çekilen zahmete değer. İnsan, yaşamının etkinlikleri, tinsel dünyadan gerçekliğin kendi dolaysızlığından payına düşeni alarak, giderek daha olumlu bir yön kazandıkları halde, kendisi sonsuz bir benliğin tahakkümü altına girer. Kendi alanı içinde kalarak, doğrudan, kısmen kurucusu olduğunu hissettiği bir dünyanın sahibi olur. Mistisizm için salt bir hissetme meselesi olan ve bu nedenle de yaşamın özünde yeterince derine yerleştirelemeyen Sonsuz, şimdi, emeğin itici gücü haline gelmiştir ve devrimci etkinliğini her yönde yayabilir.

Yaşamın en içteki yapısına sızarak onu nasıl dönüştürdüğünü daha iyi anlayabilmek için, kısaca ahlak örneğini ele alalım. Tinsel Yaşam, insanın gerçek benliği sayılmadığı sürece, onun davranışlarına getirdiği düzenlemeler de, daha üstün bir Güç'ten kaynaklanan yasalar —saygı göstereceğimiz, fakat yürekte bir sevgi beslemeyeceğimiz, ve kendimizi tamamen adayamayacağımız yasalar— olarak görülecektir. Ancak içsel bir kıvılcımın olmadığı yerde, eylemimiz, en yüce hedefine ulaşmakta yetersiz kalacaktır. Böylesi bir ahlak, üretici olmaktan çok düzenleyicidir. Meydan okuma geldiğinde, göreve hazır olabilir, fakat yeni görevler aramakla, Bilinmeyen'e doğru gitmekle, ve tinsel bir krallığın çıkarlarını büyütme için elinden geleni yapmakla gayretli bir biçimde ilgilenmeyecektir. Böylesine ileriye yönelik bir faaliyet, ancak bu çıkarları kendi meselemiz olarak gördüğümüzde, bu yasalar kendi yaşamımızın ifadesi haline geldiğinde ve eylemin kendisi, kendini koruma sürecini simgeleyen güvene ve hoşnutluğa sahip olduğunda mümkündür. Sadece ve sadece o zaman, sevgi, saygıyla, onun otoritesine zarar vermeden bir araya gelebilir. Çünkü, bu yeni benlik, sadece insanın eseri olmadığı, ve sonsuz bir yaşamın sürdürülmesiyle bağlantılı olduğu için, daima kendimizden daha üstün bir şeyle karşı karşıya bırakılmış oluruz.

İnsan yaşamına daha geniş ve daha soylu bir bakış, boylu boyunca açılmaktadır. Önümüzde sayısız görev ve zahmet vardır. Çok çeşitli olsalar da, birbirleriyle yakın ilişki içerisinde dirler, ve emekçiye de kesin bir ödül sunarlar. Yine de, böylesi ümitlere kapılmadan önce, hesaba katmamız gereken bir şüpheye sahibizdir, ve bu şüphe, dayandığı her şey göz önünde bulundurulduğunda, bu raya kadar varmış olduğumuz bütün sonucu bir kez daha sorgulamaya açar. Eğer, hakiki bir tinsellik, salt doğal o-

lan her şeyden böylesine üstünse, bize, içindeki en ilkel yana kadar, sıradan insan yaşamının, insani küçüklükten kurtulma özlemiyle peşinde olduğu bakış açısının, tamamen yetersiz gördüğü için reddetmiş olduğu bir konuma duygusuzca bağlanmasından, her zamankinden aha çok etkilenmez miyiz? Zorunlu olarak üstesinden geleceğimiz şey, eski karşı koyulmaz otoritesini korumayacak ve yüce emellerimizi, salt muğlak bir umut ve özleme indirgemekle tehdit etmeyecek midir?

Tinsel Yaşam fikrinin bizden istedikleri ile sonlu varlıklar olarak bizim sunabileceklerimiz arasında köklü bir karşıtlık varmış gibi görünür. Tinsel Yaşam, özne ve dünya, içsel duygu ve dışsal olgu arasındaki karşıtlığı aşan, bütünsel ve kapsamlı bir etkinlik talep eder. Buna karşılık, bizim salt ruhsal yaşamımız, bu karşıtlığın merhametine terk edilmiştir. Tinsel Yaşam, her şeyi kucaklayan bir bütün oluştururken, insanlık, yalıtılmış birimlere bölünmüştür; kendini koruma gereklilikleri, en az toplumsal ilişkinin zorunlulukları kadar, bizi bu yalıtılmışlığı sürdürmeye ve vurgulamaya zorlar. Tinsel Yaşam, içe riğinin hakikatinin zamandan bağımsız bir geçerliliğe sahip olduğunu duyururken, insanın meslek yaşamı zaman içinde başlar ve biter. Yaşamı ve bu yaşamın ondan istedikleri sürekli olarak değişir. Temeller üzerindeki bu zulaşmazlık yaşamın bütün alanlarını etkiler, ve bunun en rahatsız edici yanı da, sözü edilen temelleri yeniden oluşturmayı artık umut edemiyor oluşumuzdur.

Bu karşıtlıkları ortadan kaldırmakta başarılı olamamamız da, onlara karşı gelebilmemizin bir yolu olabilir. İnsanlığın ortak deneyimlerine bir göz atmak dahi, böylesi bir karşı geliş sürecinin, insan varoluşunun her alanında, ve insanın bilgisinin ve iradesinin çok ötesinde işlediğini göstermeye yetecektir. Her yerde, yaşamın tinsel yükse-

lişine tanık oluruz. Başlangıçta, ihtiyaç karşısında veya kendini korumaya yönelik doğal itki sayesinde başarılan şey, yaşam ilerledikçe, dönüşür ve soyluluk kazanır. Sadece yan yana durmakla yetinenler organik bağlantıya geçer. İlk başta salt araç olan, kendi içinde bir değer kazanır. Geçmiş, yeni bir ışık altında, yeniden değerlendirilir. İnsan ilişkilerinin bütün tatmin edicilikten uzaklığı içinde, Tinsel Yaşam güçlenir ve bütün muhalefete rağmen, kendi amaçlarını ilerletme olanağına kavuşur.

Yine bütün bu insani ilişkilerimiz boyunca, yaşamın, başlangıçta bütün etkinliklerine hükmeden doğal bir bencillikten kademeli olarak kurtuluşunun izini sürebiliriz: Bu özgürleştirici hareketin en belirgin örnekleri, sevgi ve iştir. İlki, hemcinsimiz insanlara; ikincisi, nesnelerin dünyasına karşı tavrımızı nasıl değiştirdiğini gösterir. Sevginin köklerinin doğal güdüde olduğunu kim reddedebilir ya da böylesi bir güdünün kalıcı önemini kim azımsayabilir? Ancak sevilen nesne kendine ait bir değer taşımaya, sevdiğimizizin refahı için duyduğumuz arzu, mücadelemize doğrudan ilham verebilmeye başladığında, bu güdü bütünyle dönüşür ve sıra kendini teslim etme çağrısına gelmeden, doğal bencilliğimiz devre dışı kalır. Aristotle'da dahi, insanın en alt türünde bile, onu kendi ötesine taşıyacak ilahi bir şeyin işbaşında olduğunun tasvirini bulabiliriz. Aynısı iş için de geçerlidir. Çalışmaya ilk başta kendini korumanın çıkarı için başlarız, ve bunun için de çalışmamızın verimliliğinin karşılığı olan bir ücret talep edersek, hiç kimse bizi suçlayamaz. Fakat hepimizin bildiği gibi, mesele burada bitmez. Yavaş yavaş, işin kendisi bizim için değerli bir hal alır: Çalışanın heves ve kaprislerine direnen, bazı tinsel bağlantılar kurar; bizi büyük zahmetler çekmeye ve fedakarlıklarda bulunmaya muktedir kılar; içimizde ilerlemeye yönelik bir güç halini

alır. Sevgide de, işte de, elimizde, içsel bir ilişkiye dönüşen salt dışsal bir temas ve aynı zamanda da salt zevkin daha yüce tinsel çıkarılara boyun eğdirilmesi ve bunların hizmetine sunulması vardır.

İtki ve enerjinin doğal düzleminden tinsel olana aktarılması, insan yaşamının bütünü için geçerlidir. Bunu, bir bireyselliğin oluşumuna giden bütün deneyimlerde ve olaylarda görebiliriz. Burada bazı tinsel öğeler içeren, fakat henüz hakiki bir tinsel özelliğe sahip olmayan bir bireysel doğadan çıkarız. Bu bireysel doğayı sürdürmek ve geliştirmek, kendini korumaya yönelik doğal itkimizle uyum içindedir. O, duygularımıza hitap eden ve enerjilerimizi harekete geçiren bir görevdir. Fakat bu hareket, bir kez başladıktan sonra, bizi çıkış noktasının çok ötesine götürmeye eğilim gösterir. Dağılmış olan o tinsel unsurlar, bir araya toplanmaya ve ortak bir etki göstermeye başlarlar. Emelimiz, böylelikle kendisini dar bir bireyciliğin çıkarlarından kopartabilir—hatta, ona karşı dahi durabilir. Düzenlenmiş bir tinsel alan, kendini daha açık bir biçimde tanımlar ve gayretli bir çalışma ve fedakarlık ruhuna ilham verecek duruma gelir.

Ayrıca, aşağı düzeylerden yukarıya olanlara doğru bu hareketin izlerine sadece bireyde değil, insanlığın bütününde de rastlanabilir—örneğin, insanlar arası ilişkilerin gelişmesinde. İlk bakışta bu, dışsal bir temastır ve insanları küçük veya büyük gruplar halinde bir araya getiren, varoluş mücadelesinin baskısıdır. Ortak deneyim — ortak mücadeleler, başarılar ve üzüntüler— bireye istikrar kazandırırken, bencilliğini de kontrol altına alacak ortak bir iyi ölçütünü, ortak bir hedefi ve ortak bir çıkar alanını oluşturur. Böylelikle, burada da daha soylu ve daha yüce şeylere doğru bir ilerlemenin, şaşmaz kanıtını görürüz.

Tanımlamakta olduğumuz gibi bir hareket, tinsel bir tarihin biçimlenmesinde dikkate değer ve özel bir öneme sahip bir ifade bulur. Burada, geçici ile ebedi arasında, aksi halde varolmaya devam edecek, keskin zıtlığın aşılması söz konusudur. Tinsel Yaşam'ın hakikati, onun zamana üstün gelmesini gerektirirken, insanın zamanın içinde ve sürekli değişime tabi olarak varolduğunu görürüz. Ancak şimdi, yeni ve ayırt edici özelliğe sahip bir tarih, kendini insanın deneyimlerinde ifade eder, ve onun salt doğal varlıklardan farkını belirler. Olayların dalgasının onu yutmasına hiçbir direnme göstermeden izin vermek zorunda değildir; bir karşı-güç uygulayabilir; geçici olanı kalıcıdan, tinseli salt doğal olandan ayırabilir, ve geçici değil de ebedi olan üzerinde daha büyük bir hak iddia edebilir. Elbette ki, özellikle insani kazanımların yükseldiği noktaları oluşturan dönemlerde, insani ve geçici olan her şey aşılarak, kalıcı bir hakikate ulaşma girişimi başarılı olmuştur. Adına klasik dönem denen çağların geçici olmadığını azimle ne kadar söylersek söyleyelim, aynı zamanda bu çağların ortaya koyduğu ayrımı, her dönemde sadece o çağın bir ürünü olan ile, yaşama zaman tarafından zarara uğratılmamış bir içerik sunarak, dünya tarihinin bütün çağlarında etkin olmaya devam edebilecek olan arasında benzer bir ayrımın izini sürerek, evrenselletirmeye çalışırız. Tarih de bu yoldan, dolaysız koşulların direnmesine rağmen, önümüze canlılıkla koyduğu bir tinsel dünyanın ifşaatı haline gelir. Ayrıca, yaşamın düzeyinin böylelikle yükselmesi de, çoğunlukla insanın kendi iradesine ve aklına karşı gelmesiyle kazanılır. Çünkü insanın çabası başlangıçta, zaman içinde üretime ve bugün için mutluluk ve başarı kazanmaya yöneliktir. Fakat işi, aynı zamanda Tinsel Yaşam'ın derinliklerine ulaşamazsa, ve onlara yeni bir hız veremezse, ilerlemesini sürdüre-

mez. Böylelikle de, özel bir devrin sınırlarından taşan ve kendisi sürekliliğini sağlayabilen bir şey oluşur. Zamana meydan okuyan, böylesi bir ögenin sadece daima bir izi, bir kanıtı yoktur, o, bir bütün olarak dahi yaşamda daima yeniden parlayabilir ve gerçekten etkin kılınabilir. Bu, özellikle de yaşamın tüm akışını kökünden değiştirmeyi başarmış olan bir hareket için mümkündür. Böylesi bir hareketin, bir kez yaygın bir etki kazanmasına izin verildiğinde, onun dışında kalan her şeye gerici damgası vurulur. Örneğin, dünyayı insandan keskin bir biçimde ayıran, analiz ve eleştiride ısrarcı olan modern bilimsel düşünme biçiminden vazgeçmeye nasıl cüret edebiliriz? Kendi zamanımızın tinsel işlerinin, daha öncekilerden çok daha bağımsız olan karmaşık yapılar meydana getirmekle sonuçlandığı olgusunu görmezlikten gelmemiz mümkün müdür? Bu yapıları üretirken, tinsel işlerin kendisinin ruhsal yaşamın dolaysızlıklarından daha çok koptuğu da doğru değil midir? Ayırt edici biçimde bilimsel olan bir tavrın gelişmesine, tarihsel ve sosyolojik yöntemlerin yaygınlık kazanmasına itiraz edebilir miyiz? Bu etkilere kaçabilir miyiz? Böylesi hareketler içinde, bireysel düşünürlerin kaprisinin, geçen anın dalgalanmalarının çok üzerine yükseldiğimize şüphe yoktur. Burada tanık olduğumuz, en azından Tinsel Yaşam'ın, kendisini çağlar boyunca tamamladığı bir evrimidir—samimi bir biçimde bizim de olabilecek bir evrim. Bütün zamanları kapsadığı ve insani kazanımlarda sürekli bir değer taşıyan her şeyi bünyesinde barındıran, anlık bir şimdiye karşı gelebilmemizi sağlayan da bu evrimdir. Böylelikle gelinen konum, bütün zaman-değerlendirmeleri için gereken ölçütü sunar ve bu konumla çelişen veya onu görmezlikten gelen herhangi bir şey de, derin ve daimi bir etki gösterme şansına sahip değildir. Böylesi bir konumun bağlılığımızı

zorlayamayacağı ne kadar doğru olursa olsun, en azından, tüm tinsel Gerçeklikler gibi, kabul görmeyi ve kişinin onu kendisine mal etmesini talep eder. Ezoterik bir tarihin, zaman-sürecinin tam içinde görünmesinin, zamanın aşılması olanağının kapılarını açtığını reddetmek olanaksızdır. Bu tinsel tarih, salt insani varoluşumuzu belirleyen geçici ile, Tinsel Yaşam'ın talep ettiği ebedi şimdinin bir arabulucusu haline gelir.

Öyleyse, sonuç olarak, Tinsel Yaşam'ın insan ilişkileri alanında dahi aktif olduğunu ve insan yaşamının her alanı üzerinde verimliliği artırıcı bir etki uyguladığını söyleyebiliriz. Hemcinsimiz insanlarla bütün ilişkilerimiz, bireyin veya insanlığın bütününün tüm yaratıcı faaliyetleri, Tinsel Yaşam'ın bu yükselmesine duyulan güvene işaret eder. Bu hareketin, bütün engellerin ortasında, asla gevşemeden ya da umutsuzluğa düşmeden, ısrarlı bir biçimde varolmaya devam ettiği olgusunun kendisi, burada, bütün insani kaprislerden bağımsız olarak faaliyet gösteren bir Güç ile karşı karşıya olduğumuzun kesin bir kanıtıdır.

O halde, yani Yunan düşünürlerinin, aşağı olanın içinde yüksekte olana duyulan bir özlemin, evrende sevginin yukarıya doğru yükselen bir hareketi olduğunu öne sürmelerinde bir haklılık payı vardır. Fakat Tinsel Yaşam'ın kendine has karakterinin bütünüyle kabul edildiği her yerde bu hareket, salt doğal ve verili olanın bir ürünü —ki bu anlamda evrim yoktur— olarak değil, daha yüce bir tinsel gücün etkin çalışması olarak anlaşılmalıdır. Doğanın canlılığı ve devamlılığı derinlerde yatan bir gerçeklik tarafından sağlanmadan, bugüne dek erişmiş olduklarına erişebilmesi mümkün olamazdı.

Hatta, bunun ötesinde, ikisi arasında arabuluculuk yapan bağlantılar, doğal ve tinselin her ikisinin de, son

kertede, tek ve aynı dünyaya ait olduğunu ve bütün farklılıkları, hatta bütün karşıtlıkları aşan bir Bütün'ün varolduğunu gösterir. Fakat, karşıtlığın yumuşaması bizi, Tinsel Yaşam'ın ancak gerçekten kendisine uyum sağlamış olmayan bir varoluş biçiminde ortaya çıkabileceği ve bu yüzden de burada çelişkilerden azade bir duruma asla gelemeyeceği olgusuna gözümüzü kapalı tutmamızı sağlamamalıdır.

Burada, tinsel dünya kendisini, bizi de içinde tutan bir yabancı çevrede göstermeye zorlanır; sonuçta ondan kaçamayız. Bütün tinsel kazanımlarımız, bu ölçüye göre, tamamlanmamış durumdadır: Tinsel Yaşam'ı ifade ediş biçimimizde daima simgesel bir yan vardır. Bu, tinsel karakteri ilk kabulünü bizim insani deneyimlerimizde gören anlaşılmaz sonsuz, kendini, dünyevi varoluşumuzun sınırlılıkları içinde asla özgürce ve tamamen ifade edemez. Fakat Tinsel Yaşam'ın özü ile varoluş biçimi arasındaki bu çelişki, bize, insani yaşamımızın ne kadar tuhaf, ne kadar çeşitli biçimlerde koşullanmış, ne kadar açık bir şekilde eksikli olduğunu gösterse de, yaşamı salt muğlak bir umut ve beyhude bir özleme dönüştürmez. Çünkü, bu öz ancak belirli bir mesafeden tapınabileceğimiz kadar bize yabancı bir şey değildir: Daha çok onda, hakiki benliğimizi, yaşamımızın en içerideki özünü bulabiliriz; kusurluluğun bütün biçimlerine savaş açtığımızda, bize bir başlangıç-noktası sağlayan odur.

Sadece mücadeleye katılmakla kalmaz, onu yüksekte bir noktadan inceleriz; ve üstünlük sahamızın büyük bir bölümünü oluşturarak da, yaşama içsel bir güvenlik ve sevinç verebiliriz. İnsanlığı, onu küçülten her şeyin üzerine yükseltme çabamızda, kendimizden emin bir biçimde, herhangi bir engel tarafından caydırılmadan ilerleriz.

ŞÜPHELERE VE ZORLUKLARA DAİR TARTIŞMA

Önceki tartışmamızın temel hedefi, Tinsel Yaşam'ın iddialarını savunmak, ve onun, kendi alanında karşılaştığı her zorluğu yenme kapasitesinde olduğunu göstermektir. Fakat, buraya kadar, onun, insan deneyimi sorunuyla ilişkili olarak, nasıl bir duruşa sahip olduğunu ele almadık. Tinsel Yaşam için ileri sürülen iddiaların geçerliliğine, ve bu iddialara bağlı olarak, Tin'in Yaşamı'nın sürdürülmeye değer olduğuna dair inanışın doğruluğuna yönelik, kökleri derinlerde olan şüpheleri doğuran, tam da bu ilişkidir. İnsanlar, üstün bularak aziz tuttukları, kendilerini en derinden adama hallerinden, emeğin ve kendini feda etmenin en tamamlanmış ölçüsünü çıkaran o Güç'ün kendisinin, açık bir biçimde, dünyanın hareketini yönetemeyecek kadar güçsüz olduğunu keşfetmişlerdir ve hatırlanamayacak denli uzun zamanlardır kaygılarını ve umutsuzluklarını uyandırmış ve onları sıklıkla çaresizliğe sürüklemiş olan da, işte bu basit algılayıştır. Doğanın, bütün tinsel özlemleri çiğneyip geçtiği, ve Kader'in kendisinin iyi ile kötü arasında ayırım yapmadığı görülür: Bakarız, fakat Adalet Düzeni'nin veya Sevgi Krallığı'nın herhangi bir izine rastlayamayız. Tamamen insani olan alanda dahi, Tinsel Yaşam'ın hiçbir sağlam zemini veya emin olunan bir üstünlüğü yoktur, aksine, utanç verici bir biçimde kötüye kullanılır, ve özel veya bir gruba ait çıkarların bir organı olarak, ikincil bir rol oynar. Daha da kötüsü, Tinsel Yaşam'ın kendisinin, çok sayıda, birbiriyle savaşan parçaya bölündüğünü, ve kendisine karşı, gösterdiği her ortak çabanın, kaynağında boğulacak kadar ağır bir biçimde parçalandığını görürüz. Şimdi, Tinsel'in bütün bu ifadeleri, kendini, dünyanın evriminin bir yan ürünü olarak bulur; ve biz de bunun yaşamımızı nasıl kontrol e-

debileceğini ve ona nasıl gerçek bir anlam verebileceğini sorarız.

Dünyanın üzerimizde iz bırakan güçlükleri işte bunlardır. Onların gücünü inkar etmeye, veya onları ichmal edilebilir rastlantılar olarak yok saymaya hazır mıyız? Bunu nasıl yapabiliriz? Tinsel Yaşam'ın gerçekliğin yepyeni derinliklerinin kapısını açan ve gerçekliği kendini gerçekleştirme noktasına getiren kozmik bir güç olduğu olgusunu bir kez fark ettiğimizde, doğal olarak, böyle-sine evrensel bir sürecin, geçişinde, diğer bütün hareketler karşısında üstünlüğünü göstermesini, onları kendi hizmetine koşmasını, kendine özgü, iyi tanımlanmış hatlar boyunca ilerlemesini, insani veya maddi, bütün engelleri kolayca aşmasını, ve bu arada da, şeylerin çok yönlü ayrılıklarını kontrol etmesini ve onları ortak bir hedefe yönlütmesini bekleriz—dahası, bunu talep ederiz. Böylelikle, kendi felsefi bakış açımızdan görünen haliyle bu yap-boz, daha önce hiç olmadığı kadar karmaşık ve aldatıcı bir hal alır: Bırakın bu gizemi çözmüş olmayı, onu ancak daha derin bir kasvete büründürmüşüzdür.

Fakat bu inanış, sonuçta nereye varır? Eğer bizi, daha önceki araştırmamızın ortaya koyduğu Tinsel Yaşam karşısında bu sonuçları yok saymaya, yani bizi, gerçekliğin derinliklerinin bu Yaşam içerisinde bulunabileceğine dair sözümüzden dönmeye zorlasaydı, sonuç yıkıcı ve yok edici olurdu. Fakat, bunu yapamaz. Sadece tek bir koşulda, bizim yargılarımız üzerinde böylesi bir güce kavuşabilirdi; bu koşulda, adını koymak gerekirse, Tinsel Yaşam'ın insani deneyim dünyası içerisindeki zenginliklerinin, nihai doğası ve kendini ifade ediş biçimine göre belirleyici olduğu kanıtlanır, elimizde, deneyimlerimizden gelen izlenimlerle karşılaşabileceğimiz bir ilksel veya nihai olgular dünyası kalmaz ve bu yüzden de, içsel yaşa-

mın kesinliklerini, dışımızdaki dünyanın tanıklığına dayandırmaya zorlarız. Kendimizi sadece dünyanın bizi yansıttığı biçimde görmemiz ve yaşamımıza dünyanın onaylayabileceğinden daha fazla değer vermememiz durumunda, kuşku galip çıkar: Oldukları şekliyle nesnelerin hükmü, sahip olduğumuz bütün yaşamsal itkilerden daha yıkıcı olduğunu kanıtlamak zorunda kalır. Fakat bu incelemeye egemen olan fikri de unutmamamız gerekir—bu fikir, sadece bu modern günlerin değil, bütün uygarlık hareketinin de en derin eğilimini dile getirir— bu bakış açısı, adını koymak gerekirse, yaşamın dışarıdan içeriye doğru değil, içeriden dışarıya doğru büyümesi gerektiğini, ve hepsinden daha asli olan, geri kalan her şeye hükmeden, hakiki fiiliyatın ölçütünü oluşturan olguların, bize çevremizden gelmediğini, bunun yerine, kendi deneyimimiz içinde filizlendiğini söyler. Bütün bireysel yaşamların deneyimi öncesinde, içinde kendi varoluşlarının temellendiği ve sürdürüldüğü bu yaşamsal hareket vardır. Dünya ile öznenin karşı karşıya gelmesi dahi, duyarlılığımızın bölünmüş izlenimlerini tutarlı bir bütün halinde düzenleme ve bunları tümüyle öznel deneyimin akışı karşısında, bir nesneler dünyası olarak kurma gücünün tek sahibi olan bu her şeyi-kapsayıcı yaşam-süreci içinde bir çatlaktır.

Şimdi, bu yaşam-sürecinin temel unsurlarına daha yakından bakıldığında, onun kendi özünde olan benzersiz bir hareketin açığa çıktığı, ve bu hareketin etkinliği aracılığıyla da, doğal olayların birbirini izlemesiyle oluşandan daha farklı, yeni bir yaşamın oluştuğu görülür. Biz de, bu hareketi, bir dizi birbirinden kopuk oluşum olarak değil, düzgün biçimde tek bir yönde giden, nesnelerin çok yanlılığını, tek bir tipik bütün içerisinde toplamaya çalışan bir eğilim olarak kavrarız. Bu, gerçek yaşamda

gördüğümüz, gerisindeki daha gerçek bir dünyanın ipuçları, anlık görüntüleri veya gölge-resimleri değildir: Tanık olduğumuz, kendini gerçekleştirme çalışması, gerçeğin ta kendisidir; gerçeklik, kendi kendini keşfetme çalışması içerisinde, ve bu yolla, kendine ait inanç temellerini oluşturmuştur. Yaşam burada, bilgiye bağlı değildir. Tam aksine, bilgi, kendi ayırt edici biçimini, kendisine, yaşamı birleştirirken tipik özelliğini veren sentez prensibinden almıştır. Bu asli olgu —Bağımsız bir Tinsel Yaşam'ın bizim içimizden çıktığı olgusu— dayanıklı bir dünyanın yolları gösterilerek, bu yollar ne kadar korkunç olurlarsa olsunlar, reddedilemez. Bu yollar, bizi, dünyanın durumunun Tinsel Yaşam'ın gerekliliklerine yanıt vermediğine ikna edebilir, ve dünyanın durumunu ve insanlığın halini, hiç de uygun olmayan bir ışık altında yargılamaya zorlayabilir. Dikkatimize yeni görevler de sunabilir, fakat, sözünü ettiğimiz olgu üzerine asla bir şüphenin gölgesini düşüremez; bu olgunun daha keskin bir biçimde kurtulmasını sağlayabilir, ve ortaya çıkarttığı çelişkilerle, onu daha da açık bir biçimde tanımlayabilirler. Ayrıca, biz, bu temel olgunun evrenselliğini ve dönüştürülemez kesinliğini sıkı sıkı koruduğumuz, onun salt öznel bir zevk meselesine indirgenmesini engellediğimiz sürece, onun, bir bireyi veya bir çağı etkileme gücünün ancak açık bir bilinçle, ve kendi tinsel güçlerini zorlukla açığa çıkartarak mümkün olduğunu varsayabiliriz. Böylesi bir tinsel içeriğin bulunmadığı, içsel olarak ikiye ayrılmış yaşamın, dünyanın dirençli güçlerine karşı duracak temel bir kuvveti artık taşıyamadığı her yerde, dünya galip gelir, şüphe ve inançsızlık yenilmez olur, ve yaşamın anlamından bahsetmek de artık beyhudedir.

Eğer tarihin tanıklığına başvurursak, inancın dünyevilik üzerindeki gücünün, tinsel içgörüsünün sarsıl-

mazlığı ile ölçülebildiğini görürüz. Örneğin, ilk Hıristiyanlar, karanlık ve düşman bir dünyanın bütün kuvvetleri ile karşılaşmışlardı ve bu dünya onlar karşısında güçsüz kalmıştı; çünkü, onların inancı, her kötülük karşısında manevra yapabilmelerini sağlayan içsel bir inanışla destekleniyordu. Diğer yandan, ırkımızın hikayesi açısından ünlü devirler —olağandışı bir canlılık ve güç devirleri— de vardır, fakat bunlar da kaderlerini bir bütün olarak kavramayı, ve içlerindeki ebediye ulaşmayı asla başaramadıkları için, septisizm ile sonlanmışlardır. Şüphenin karşısında zafer, sadece derin düşünceyle değil, yaşamın kendisinin içsel olarak biçimlendirilmesiyle kazanılır. Yaşamımız bu kadar zayıf ve bu kadar boş olmasa, kuşkulamız da bizi şimdiki kadar bunaltmazdı. Sadece tek bir şey bizi onların bugünkü gücünden kurtarabilir—bu da, içsel yaşamın yeniden gençleştirilmesidir.

Fakat, dünyanın düşmanca baskısına hiçbir noktada teslim olmayacak da olsak, bunu bir kenara bırakıp, yolumuza, hiçbir şey sorunlu değilmiş gibi devam edemeyiz. Çünkü, anladığımız ve savunduğumuz şekliyle Tinsel Yaşam, varlığımızın salt bir bölümü, gürültüden ve zahmet çekmekten yorulduğumuzda, kendimizi güvenlik içerisinde kapatabileceğimiz, sığınacak bir liman değildir; aksine bütün gerçekliğin efendisi olma iddiası, onun doğasında vardır, bu iddiadan veya bunu direnişe rağmen sürdürme hakkından da, hayatiyetini kaybetmeden ve çok daha dar ve öznel bir hale gelmeden vazgeçemez. Fakat eğer bu iddia ve onu sürdürme hakkı korunursa, yaşamın anlamı değişecek, ve sorunu da yeni bir biçimlendirmeye ihtiyaç gösterecektir. Aklın, kendi doğasındaki gerekliliklerden dolayı, kendi yoluyla galip gelmesi gerektiği, ve bizim dünyamızın da bu zaferin kazanılabileceği sahne olmadığı bir kez fark edildiğinde, dünyamızın

gerçekliğin bütünü değil de, sadece bir kısmı olduğu ve onun, Aklın savaşını verebileceğimiz, onun galip gelmesini bekleyebileceğimiz bir zemin oluşturmadığı da açıklığa kavuşur. Bizim insani çıkarlarımızın sonlu olduğuna inandırıldığımız oranda, bu dünyada olup bitenlerin hakkı doğasına dair yargılarımız da istendiğinden daha ılımlı bir ifade bulacaktır. Eğer bu, dünyaya-koşullandırılmış varoluşumuzun bütünü, daha büyük bir Düzen'in salt bir parçasından ibaretse, onun bütün yap-bozları tamamlayarak gerçeğin bütününe sergileyebileceğini beklemek aptalca olurdu; geriye, şimdi bize anlamsız görünen şeylerin ancak daha geniş bir çerçevede anlaşılabilmesi olası kalır. Ayrıca, bu şimdiki yaşamın sınırları dahilinde dahi, ilk bakışta engel gibi görünmüş olanın, sonradan bir yardım olduğunun anlaşıldığı, hiç de az rastlanır bir deneyim değildir. Yaşamın açık bir biçimde inkarı, genellikle, yanlış bir yargılama ölçütü kullanmamızdan kaynaklanır. Yaşamdan bütün beklediğimiz, bizi mutluluk etmesidir, ve mutlu bir yaşamın temel ölçütü olarak da, başarıyı ve rahatlığı alırız. Sonunda çaresiz kalmamıza şaşmamak gerek, çünkü, ne istediğimizi bildiğimiz söylemez. Eğer böylesi bir mutluluk en üstün amaç değilse, ve bize tamamen bahşedildiğinde dahi, ruhumuzu tatmin edemeyecekse, eğer gerçekten de esas olan, içsel istikrar ve ilerleme, kişiliğin derinleşmesi ise, yaşamın getirebileceğini sandığımız şeyler, onun getirdiklerinden farklı olabilir ve önceleri sadece amaçsız bir çelişki veya alçaltıcı bir sefalet olarak gördüğümüz şeylere, değer verir hale gelebiliriz.

Yaşamın konuları öylesine karmaşıktır ki, salt olasılıklar, bizi ancak çok az miktarda ileriye götürebilir: Gerçekliğin kendisinin ilhamı ve desteği dışında, bu olasılıklar bize yardımcı olma gücüne sahip değildir. Böylesi bir

destek de, sadece, keder ve mücadelenin, ruhun salt koruyucuları olmaktan vazgeçerek, saldırgan bir biçimde ona daha büyük bir iyilik sağlamak için çalışmaya başladı. O zaman mevcuttur. Öyleyse, gelin, söylenildiği gibi daha büyük bir iyiliğin varolup olmadığına, ve eğer varsa da bize neden sonra bahş edildiğine bakalım.

Direnme halinde bir dünyanın sunabileceği, başe-dilmez inadı ihmal etmek nafile olurdu, yukarı doğru at-tığımız her adımı kuşatan risklere de gözümüzü kapata-mayız, görünüşte akılcı olanın nasıl bir anda aksi yöne döndüğünün ve bu yöndeki her başarının da bizi hâlâ en-dişe ve belirsizlik içinde bıraktığının farkında değilmiş gi-bi de davranamayız. Ve yine de, her şey bu şekilde dü-zenlenmiş olmasa, yaşam da anlamını kaybedecekti. Yap-tıklarımız, ancak bunları yaparken içsel yaşamımız da güçlenirse, deneyimden ve çelişkilerin geriliminden bir şeyler öğrenirse ve yeni bir bakış açısına doğru yol alırsa, anlamlı hale gelir. Tinsel Yaşam'ın, insanların arasında varolduğu şekliyle, esas doğasını gerçekleştirmekten ve asıl ilerleme çizgisini güvenle saptamaktan çok, merkezi-nin, tinsel gelişmenin geleceği açısından erişilemez olan zorlu sorunlar tarafından kuşatıldığını fark ettiğimizde, tinsel deneyimin düzeyinin yükseltilmesinde ısrar etmek daha da zorunlu bir hal alır. Bu bağlantıyla, tarihin bizim için Yunan ve Hristiyan adları altında topladığı iki ya-şam biçimi arasında bir ayırım yapabiliriz. Tinsel, Yunan kültürünün anladığı şekliyle, insan doğasında kök salmış gibi görünür: İnsanın deneyimi içinde, elle tutulabilen, görece yüksek bir donanım türüdür. Yaşamın da, insanın içinde yetişen bu ilahi yeteneği güçlü bir biçimde geliştir-mekten, onu her saldırıya karşı korumaktan ve gün ışığı-na çıkartmaktan başka bir görevi yoktur. Bu bakış açısın-da, içsel yaşamın bütün hareketi, ve bununla birlikte de,

kelimenin özgün anlamıyla, tarih olasılığı, ortadan kalkar. Ayrıca, böylesine kendiliğinden bir ifşaat, yeterli kaynağa sahip olmadığından, uzun vadede, dünyaya ilham vermeyi başaramamıştır. Hristiyan Kilisesi'nin izin verdiği alanı fazlasıyla aşan, Hristiyan yaşam şekli, içsel yaşamın sorunlarından ve özelde de, ahlaki bilince dair akıl karışıklıklarından yola çıkar. Bu bakış açısından, insanın yaşamına hakiki değerini veren, Tinsel dünyanın insan yaşamının hareketindeki varlığıdır; çünkü o, daha derin bir ifşaatı da beraberinde getirir, insanı bunun hizmetine verir, ve varlığın bu yeni derinliğine katılması sayesinde de insanı akıl karışıklıklarından güvenli bir biçimde kurtarır. Bireyin ve ırkın yaşamına hakiki tarihsel anlamını, hedefini ve buna ulaşma tutkusunu veren de budur. Böylesi bir yenilenme beraberinde, zorluk ve kedere karşı değişik bir tavır getirir. Artık bunlardan, her ne pahasına olursa olsun korunmak, bunları mümkün olan en uzak mesafede tutmak için bir arzu duyulmaz: Yaşam onları tinsel kollarına alır ve derinlikleri karıştığında, yeni itkiyi yönetecek ve sırrını su yüzüne çıkartacak olan da onlardır.

Yaşamımızın içinde böylesine uzak derinlikler olması, ve bunların bize kendilerini göstermeleri hiçbir biçimde aşık bir olgu değildir: Kanıtları deneyim sağlamalıdır. Bu kanıt da, bize aslında, insanlığın kolektif yaşamında ve bireysel ruhun gizli köşelerinde geliştiği şekliyle, dünyanın kendi hikayesince sunulur. Din, ahlak ve bütün bir yaşam kültürü, yaşamın temellerini atan veya atma mücadelesi veren bir Tinsellik'ten ayrılan bir Tinsel Güç'ün zafere giden ilerlemesine tanıklık eder. Din, Bağmsız bir Tinsel Güç'ün varlığını ve böylesi bir tinselliğin gelişmesine yönelik itkinin, Bütün'ün gücünden kaynaklanması ve onun ölümsüz hayatiyetinin bir bölümüne ortak olması gerektiğini kabul eden yaşamın yapısına ve

özüne, en dışarıdan dahil olur. Fakat dinin, bunun ötesine geçen ve daha özel bir ifadesi de vardır. Çünkü onun işlevi, sadece, yaşamın işleyişine Bütün'ün anlamını katmak değil, bütün atıfları bir aracı olarak işe yönlendirerek, Bütün'ü doğrudan bir birleşme ile idrak etmek, ve böylelikle de, daha derinlerdeki bir yaşamın kaynaklarını açığa çıkarmaktır. Öyleyse, öncelikle ayırt edici ya da karakteristik bir din, ve bununla birlikte, dünyanın, yaşamın saf içselliğinde ortaya çıkan aşkınlığı; ve onunla birlikte de, insan doğasındaki Mutlak'ta, sonlu varoluş düzeyinde kalması gereken her şeyi canlandıran bir hızlanma gelir. Böylesi bir varlık düzeyi, hakikatini yaşamımızda giderek daha büyük bir inançla, düşünceden çok sanat aracılığıyla kabullensek bile, tümüyle ulaşmak için fazlasıyla yücedir. Fakat, en azından, bu ayırt edici biçimde dinsel olan düzeyde, bize, yaşamın salt bireyin kaynaklarını fazlasıyla aşan, yeni bir zenginliğinin kendini gösterdiği açıktır.

Din için gerçek olan, ahlak için daha az gerçek değildir. Burada da, bireysel kaprislerden bağımsız olarak, yaşamın içsel düzeyinin yükselmesinin keyfi sürülür—elbette ki bu, diğer alanlardaki hareketten bağımsız değildir, çünkü ahlak, öncelikle bizim insani yaşamımızı enine boyuna etkilemelidir. Çıkarımızda, bizi, tinsel olanı kendi yaşamımızla bir kılarak ve onu bütün varlığımızın çevresinde döneceği bir merkez olarak kabul ederek ahlakileştirme gerekliliğinden kurtarabilecek bir özelleşme yoktur. Kesin bir Ya - Ya da, aslında, bütün yaşam labirentinde yolunu bulur ve yolun her köşesinde ısrarla karşımıza çıkar. Fakat yaşamın güçlükleri daha açık bir hal aldıkça, ve sadece daha dıştaki olasılıkları değil, ruhun içsel inanışlarını da bulandırmaya başladıkça ahlak, bir durma noktasına gelmemek için, kendini bu duruma yeniden

uydurmak zorunda kalacaktır. O, ruha ulaşmak ve onun içsel yaşamının güçlendirilmesinde, bir bütün olarak hareketinin devam ettirilmesinde ve desteklenmesinde, onu günlük-çalışma dünyasının en kötü karışıklıkları içinden geçirirken, yeni bir görev bulmak zorundadır. Başka hiçbir şekilde, böylesi bir tinsel eğilime atfettiğimiz, ve kolay kolay da reddedemeyeceğimiz kişisel değeri onaylamamız ve doğrulamamız mümkün değildir. Çünkü, Tinsel Yaşam'ın gayesi, ruh, yabancı veya en azından tatmin edici olmayan bir dünyeviliğin hak iddialarına karşı, onun tarafını sadık bir biçimde tutmadıkça, insanın eğilimi, sadece edilgen bir tavırdan veya çalışma için sadece bir hazırlık olmaktan çıkıp, tamamlanmış bir eylem ve hatta böyle bir eylemin ruhunun ta kendisi haline gelir. Bu şekilde yönlendirilen ahlak, ona, bir bütün olarak yaşam taslağı içinde özel bir işlev yükleyen o saf içselliği, her şeyin ötesine geçen yüceliği ve sonuçları o biçimde hor görme niteliğini elde eder.

Böylelikle, çatışma ve çatışmanın geçtiği Tinsel Yaşam'ın zafer dolu gerçekleştirmeleri sayesinde, tinin bütün yaşamı derinleşir ve yenilenir. Yaşamın bu türden bir derinleşmesi olmaksızın, tin için ölümlü süresinin mevcut koşulları altında, doğal özgünlüğünü ve bağımsızlığını koruması mümkün değildir. Bu derinleşmiş canlılıkla, engeller ve kederler, farklı bir ışık altında görünür. Elbette ki, böylesi bir engelin, engellenen kişiden gelen bir yardım olduğunu, veya bu kederin, bizim yardımımızı çok az bir miktarda alarak, kendi içinde bir tinsel ilerleme yaratabileceğini zannetmemeliyiz—fakat, bu hata öyle çok yapılır ki! Engellerin ve kederlerin hiçbir hakiki değeri yoktur. Açığa çıkarttıkları enerji dışında —ki, yaşamı dönüştürme ve yükseltme gücüne de yalnızca bunlar sahiptir— bunların bize sağladığı hiçbir tinsel kazanç söz ko-

nusu değildir. Kedere, sadece keder olduğu için duygusal bir değer atfedilmesi, genellikle yardımdan çok engel getirmiştir.

Ayrıca, muzaffer tinselliği savaşı tinsellikten veya bunlardan birini, temel bir önkabul içeren tinsellikten ayırmaktan ve yalıtılmaktan kaçınılmalıdır. Bu bağlantıların kopartılması, muzaffer inancımızı, dünyayı istediği gibi biçimlendirme gücünden mahrum edecek, ve ona baskı uygulayarak, öznel bir duygudan ibaret bir konumuna getirecektir. Ayrıca, böylesine bağlantılı bir sistem içinde, muzaffer unsur zorunludur, çünkü Tinsel Yaşam'ın kendini ifade etmesi için gerekli bağımsızlığı ve kendi kendine yeterliği sadece o sağlayabilir. Yerine getirmek için yaşadığımız işin boşuna olmadığına ilişkin en hakiki garantimiz, salt insani etkinliklerimiz değil, sahici şekilde Tinsel Yaşam'a dahil olanlardır.

Süregiden inanışların, evreni bir bütün olarak kavrayışımız üzerindeki etkisini tartışmaya devam edemeyiz; fakat toplumsal yaşamın biçimlenmesine yöneldikleri ölçüde, üzerinde durmadan edemeyeceğimiz bir talebi de ortaya atarlar. İnsan ilişkilerine ayırt edici karakterini veren, tinsel kapasitemizdir: Medeni ve toplumsal yaşamımız, bu kapasitenin açığa çıkması ve ifade edilmesinden ibarettir. Kavrığımız kadarıyla, böylesi bir yaşam, insanların bütün türlerini ve bütün koşullarını kapsamalıdır: İnsanların, oldukları şekillerdeki, yaşamı olmalıdır. Bu yaşamın gerçeklerine adil davranmaya, aklın ihtiyaçla uzlaşması ve tinsel olanın salt doğal öğelerle karışması gerekliliğinden memnun olmaya hazır olmalıyız. Bundan dolayı da, Tinsel Yaşam'ın bağımsızlığı ve salt doğal bir Düzen'den aşkınlığınlığında ısrar ettiğimiz sürece, zaruret baskısından kurtulmuş, bağımsız bir tinselliği temsil edecek ve yüceltecek yeni bir toplum tipini yaşama geçir-

meye de uğraşmalıyız. Bu şekilde kavranan bir toplum, salt zamanın eğilimlerinin muhalefetine rağmen, ebedi hedeflere yönelecek; salt kişisel çıkarın taleplerine rağmen, hakiki ve tinsel olarak da zorunlu olana tutunacak ve salt doğal olan çıkarlar yerine, Tinsel Yaşam'ın kaynaklarını temsil edecektir: İşlevi, tek kelimeyle, Tinsel Özgürlük sahasını, en iyi biçimde insanın gözleri önünde tutmak, onun ideallerini ve değer ölçütlerini savunmak ve buna uygun bir tinsel atmosfer yaratmak olacaktır. Eğer insani güçler ile böylesi bir düzeni kurmak isteyen bakış açısı arasında bu türden bir işbirliği yoksa, Tinsel Yaşam'ın bağımsızlığı gerilemek ve sonunda da yok olmak zorunda kalır. Geride kalan ise, insani alaşıma karışmış tinsel bir unsur olacak ve bu da, eğer bütün yaşam sorununa nihai bir çözüm olarak kabul edilirse, bu şekilde anladığı bir yaşamı sonuna dek değersizleştirecek ve ondan bütün anlamını çalacaktır.

Şimdiki zamanın tatmin edilmemiş huzursuzluğu, bütün o parlak kazanımlara rağmen kısmen, özgür tinsel dostluğun bağlarının sıkılaşmasına veya gevşemesine atfedilebilir. Hristiyan Kiliseleri, bir zamanlar böylesi bir dostluğu desteklemiş olsalar dahi, bugün gördüğümüz şekilleriyle, artık tinsel durumun değişen gerekliliklerine yanıt verememektedirler. Öncelikle, Hristiyanlık'ın iki ana kolunun da, bugünün dinsel bilincinin ayırt edici ihtiyaçlarına cevap verebildikleri söylenemez. Katoliklik, kendini daha erken bir tarihsel konuma, Orta Çağ'daki yerine döndürmüştür: Otoritesi giderek daha baskıcı bir hal almaktadır, etkisi yaşamımızın kaslarını giderek daha fazla sertleştirmekle tehdit ederken, kendisi de daha sıkıntılı ve dar bir görünüme ihtiyaç duymaktadır. Protestanlık ise, bir bakış açısı olarak Özgürlük'ün, bir yaşama zemini olarak da Kişilik'in çok değerli avantajını taşır, fa-

kat tek bir Tinsel Yaşam'ın düzenlenmesi ve Tinsel bir Dünya'nın kendini göstermesiyle pek de ilgilenmemiştir. Böylelikle de, kaçınılmaz olarak, salt öznel bir bireyselliğin bir uyarıcısına dönüşerek, kısır ve yavan bir hale gelme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ayrıca, unutmamak gerekir ki, Orta Çağ'a doğru, yaşam bakış açısının öylesine genişlediği zaman dahi, insanlar, dinin kendisinin sunabileceğinden daha ileri bir temel aramışlardır. Çünkü dinin, yaşamın en samimi kaynağı olduğu doğru olsa da, bu şekli ancak her şeyi-kapsayıcı ve özlü bir bağımsızlığa sahip olan bir tinin derinliklerinde alabilir, ve dinsel kardeşlik de böylesi bir temele dayanmalıdır. Öyleyse, bugünün Kiliselerinin böylesine genişlemesi ve tinsel olarak yenilenmesi için mücadele etmeli, ve onların her birini, köklerini Tinsel Yaşam'ın içine salmış bir halde bırakmalıyız.

Bu proje, gerçekten de geniş kapsamlıdır ve yaşama geçirilmesi de zordur. Tinsel Yaşam'ın, nesnelerin karmaşıklığından ayrılması ve insan bilinci üzerinde etkisinin açıkça görülmesi, her şeyden daha önemlidir. Böylesi bir düzenlemenin yaşama geçirilmesini çevreleyen bütün güçlükler üzerinde duramayız: Sadece bizi şimdi daha ileriye götürecek olan noktaya işaret edebiliriz. Buna yaklaştığımız oranda, kendi kendine dengede duran bir tinsel dünyanın görüntüsü, içgörümüz için daha elle tutulur bir hal alır, derdi ve üzüntüyü alt etmekte ve onların yaşamımızdan anlamını çalmalarını önlemekte daha donanımlı oluruz.

ÖZET

İncelememizi öncelikle yönlendiren, yaşamın anlamı ve değerine dair soruydu ve sonuçlarımızı özetlemeye

gayret etmeye de, bu soruya geri dönerek başlamalıyız. Çalışma rotamızda, bütün farklılıklardan daha derin ve kendisine atıfta bulunularak bütün çıkarlarımıza ayırt edici bir damga vurabilmeyi olanaklı kılan, her dönemeçte tipik sorunlar ve görevlerin kapısını açan yüce bir birlik keşfedebildik mi? Ve, elde ettiğimiz sonuçlardan tatmin olup bir kenara çekilebilir miyiz?

Hakkında çok az şey bildiğimiz dışsal dünyadan yola çıktığımız ve spekülasyonun kanatlarıyla özgürce uçtuğumuz sürece, bu sorulara yanıt vermenin olanaksız olduğunu gördük. Yanıtın, ancak insan yaşamımızın kendi kaynaklarına yönelik araştırmacı bir inceleme yapmadıkça, verilemeyeceğinde karar kıldık. Aydınlık, dışarıdan değil, ancak yaşamın kendi öğretisinden ve deneyiminden gelebilir. Olumlu bir sonuca varan tek bir olgu vardır, bu da, yaşamımız içinde, safi doğal bir varlık olarak insana ait olamayacak yeni bir gerçeklik derinliğinin bulunduğudur. Tinsel Yaşam'ın özgürleşmesinin kabulüyle, evrenin tinsel kendini gerçekleştirmesinin bir sezgisini, bütün yaşamı sürdüren ve ona kişisel özelliğini veren, derinlerde yatan bir temelin kavrayışını kazandık. Böylesi bir ilerleme, varoluşun verili olan düzeninin salt bir genişlemesi, onun bazı özel yönlerde ilerlemesi değildir. O daha çok, verili Düzen'in karşısına yeni, tinsel dolaysızlığa ulaşarak, ilk önce bütün gerçekliğin hakiki kaynağını ve ölçütünü keşfeden bir yaşamla çıkar.

Bu yeni ve özgün gerçekliğin gizliliğinin bozulmasıyla çok yakından bağlantılı olan bir hakikat daha vardır. Bu gerçekliğin, insani alanımız içerisinde, kademeli olarak açığa çıkması, huzurlu, güvenilebilir bir gelişme değildir. Zahmetli bir birikimi, verili Düzen'den açıkça bir kopuşu gerektirir: Kökten bir değişimi talep eder. Daha eski Düzen'in içerdiği böylesi tinsellik öğeleri, belirlilik-

ten ve gayretten yoksundur ve yabancı unsurlarla da birbirine karışmıştır. Tinsel Yaşam, kendisini gerçekleştirme-yi ve aynı zamanda da bir tinsel dünya ile dayanışması-nın bilincine varmayı, ancak, bu yabancı karışımından kurtulmayı başardığı, buna karşı doğrudan karşıt bir tavır göstermek istediği ve sahip olduğu bağımsızlık konu-mundan, kendisine ayırt edici bir kendini ifade biçimi ge-liştirdiğinde başarabilir. Bu dönüşümün bir kez gerçek-leşmesi onu kalıcı kılmayacağı için, bunun daima tekrar edilmesi gerekir, ve yaşamın esasının da, rahatlık ve zevk almaktan çok, bu sürekli etkinlik olması gerektiği açıktır. İnsani koşullar altında sürdürülen bütün tinsel yaşamda, bir mücadele ögesinin daima altının çizilmesi gerekir.

Fakat bu kopuş ve karşıtlık sonucu, yaşam yoksul-laşmayacak mıdır? Verdiği kaybı, bir şekilde telafi edebi-lir mi? Elbette ki, bundan çok daha fazlasını da yapabilir. Ortaya bir tinsel içerik koyar, bunu geliştirir ve bunu ya-parak da bize, kişisel yaşamın kendi-dolaysızlığına geri dönmekle, sadece biçimsel bir tavır değişikliği gösterme-diğimizi, fakat derin bir gerçeklik kaynağını akıtarak, dünyanın genel imgesinin esas kısımlarını da değiştirdi-ğimizi, açıkça gösterir. Gördüğümüz gibi, tinsel bir içerik, özne olan insandan, onun karşısında yer alan dünyadan veya bu ikisinin herhangi bir karşılıklı etkileşiminden doğamaz; dünyanın ve öznenin, her ikisinin de, kapsayıcı bir yaşam içinde çevrelenmesini talep eder. Bu daha geniş yaşam, deneyimlerimiz içerisinde aktif olmadıkça, kendi-sini burada gerçekleştirmedikçe, kendi gelişmesinin araç-larını burada bulmadıkça, yaşam da, kendisi için, özlü bir içerik kazanamaz. Aksine, yaşam bir içeriğe sahip olduk-ça da, Bütün'den türeyen bir yaşamın, dışarıda gelişen bir kozmik yaşamın kanıtlarını buluruz. İnsani yaşamımız dahi, bu tinsel kaynaklardan payına düşeni alabilir ve

bunlardan farklı bir ilham türetebilir. İnsan çabasının her alanında —İyi'nin, Hakiki'nin, Güzel'in alanlarında— tinsel içerikte bir büyüme mevcuttur. Bunu, yaşamın bütün bölümlerinde, tinsel yaratımın her biçiminde bulabiliriz. Fakat, olguları bir araya getirmek yerine, onları teker teker ele almak gibi bir adetimiz vardır, bu yüzden de, onları doğru ışıktaki göremeyiz. Eğer onları, Tinsel Yaşam'ın bağımsızlığını kabulün bize olanak tanıdığı gibi, bir arada ele alırsak, Gerçeklik'in, özel niteliğini de onlarda açığa çıkarttığını görürüz; tutarlı bir tinsel dünyanın kendisini kademeli olarak inşa etmesinin izlerini buluruz. Bu, yine de, Bütün'ün öneminin esaslı bir biçimde artmasını sağlar, ve bütün kısımlarıyla yaşama şaşırtıcı bir görev verir. İçerikteki tüm ayrılıklar, şimdilik, Bütün'ün verdiği anlaşılan ışık altında görülmelidir; içsel, yaşamsal ve tutarlı kılınmalıdır. Yaşamın biçiminin değişerek tinsel bir öz sahalarına taşınmasına, özelliğin biçimsizliğe ikame edildiği her yerde, mevcut biçimleyici bir prensibin de dahil olduğunu şimdi açıkça görürüz.

Bir Bütün'e tekrar atıfta bulunmadan da, belirli çizgiler boyunca son derece aktif oluruz. Tek başlarına ele alındıklarında, yaşamın çeşitli bölümleri, biçime dair bazı düzenleyici yasalara uyarlar. Yani, nedensellik çerçevesinde ve mantık yasalarına göre düşünürüz. Fakat hiçbir mantık ve nedensellik biçimi, bilgiye, bütünlüğü için zorunlu olan o yaşamsal özelliğini veremez. Bu daha olgunlaşmış düşüncenin oluşması, ancak, hakikat arayışı, onu belirli ve tanımlı bir yöne gitmeye zorlayan, yaşayan bir tinsel bütün içinde sürdürülürse mümkündür. Yani, Yunan düşüncesi ve modern düşünce de, bu yüzden, salt biçimsel ve soyut bir düşünme şeklinden çok daha fazlasıdır. Her biri, kendi ayırt edici niteliğini, içinden büyüyecek çıktığı yaşamın özel bir birlikteliğine borçludur.

Birincil tinsel çıkarları, içinden çıktıkları kendi kendini belirlemiş bir yaşama, böylelikle geri döndürmenin kaçınılmaz sonucu nedir? Sonuç, bu tinsel çıkarların kendilerini daha açık ve net bir biçimde tanımlamaları, kendilerini, onları aksi taktirde biçimsizleştirecek ve düzeylerini düşürecek safi doğal unsurlardan şiddetli bir biçimde kopartmaları, ve birbirlerini ortak bir amaç doğrultusunda beraber çalışacakları ortaklar olarak bilmeyi ve kabul etmeyi öğrenmeleri olmalıdır. Dini, safi doğal bir olgu veya Tinsel Yaşam'ın bir ifadesi olarak görmenin nasıl büyük bir fark yarattığını görmüştük. Yani, bu çıkarları, bir bütün olarak Tinsel Yaşam içerisindeki kaynağından geliştirmek, kendi insani mücadelemiz için bir ideale işaret etmek, çabalarımızı bu ideale yaklaşıp yaklaşmadığımızla ölçmek ve sınamak, bunu yorulmak bilmeyen dikkatli bir çalışma ile zorlamak ve teşvik etmek, ve bunun gerektirdiği her faaliyeti başlatmak gibi bir zorunluluğa ihtiyaç gösterir. Fakat bütün bunlarda da, insana kendisine yabancı olan bir şeyi dayatmıyoruz. Daha çok, ona, hakiki yaşamının nerede bulunduğunu gösteriyoruz. Ancak Tinsel Yaşam'ı kendisinin kıldığında, olabildiğince sonsuz bir içsel sahanın aslında kendi benliği olduğunun farkına varır.

Böylelikle yaşamın, hem dünyada, hem de kendisinde, daha özelde de, bir yandan soğuk ve yabancı bir dünya, diğer yandan sınırlı ve yozlaşmış bir toplumla ilişkilendirilmiş olmanın getirdiği karşıtlığı aştığını bulma ve kabul etme mücadelesinde, çıkarı vardır. Yaşama ait olan içerik benliğe de ait olduğu zaman, boş bir öznellik ile ruhsuz bir nesnellik arasındaki karşıtlık da aşılır. Evreni içsel olarak bu biçimde özümseyen yaşam, çoğu yanları ve bölümlerinde, içerdiği bütün insan ilişkilerinde farklı bölümlere ayrılmayı gerektiren bir olgunlaşma göstere-

cektir. Gerçekten de tinsel olan bir yaşam için, ahlakın bağımsızlığını kabul etmeden, kendi kendisini belirleme gücünü tamamen ifade etmenin ne kadar zor olacağını; onun dinsiz yapamayacağını da görmüştük. Sadece din, onun sonlu yaşamın sonsuzdan türettiği desteğin, ve bu bağımlılığın ürünü olan bütün zıtlıkların üstesinden gelebilme gücünün bilgisine yeterince varabilmesini mümkün kılar. Tinsel Yaşam'ın bilim ve sanatın—bilimin, çünkü tinsel, sadece kapalı bir usa vurmanın ayıklayıcı ve açıklayıcı çalışması sayesinde kendisini varoluşun gündelik düzeyinden kalıcı olarak farklılaştırabilir; sanatın, çünkü, dinsel deneyimin kendisinin de gösterdiği gibi, yeni bir ideal, sadece hayal gücü ve sanatsal biçimin yardımı ile yeteri kadar canlı hale gelebilir ve yaşamı bilgilendirmekte ve etkilemekte ısrar edebilir—hizmetlerine ihtiyacı da bundan daha az değildir. Fakat bu, yaşamın, ayrı alanların salt bir toplaması olduğu, veya olabileceği anlamına gelmez. Bunların gelişmesine de yardım eden ve arkalarında duran, Bütün'ün asıl yaşamıdır, ki o olmaksızın, tinsel içeriklerini bir hata sonucu hemen kaybetme ve daima fırsat kollayan dünyeviliğin tinine av olma eğilimi gösterirler. Bu eğilimin etkin olduğunu gördüğümüz çok sayıda tarihsel örnek vardır.

Meselenin özü de tam burada yatar—yani, hakiki bir tinselliğin ifşasının, dünyanın, nesnelerin kendisine ait ve onların içine yakın bir Özne tarafından yerleştirilmemiş olan içselliklerinin ifşası anlamına geldiğinde. Yaşama, içsel bir neşe ile ilham vererek, istikrar, kendiliğindenlik ve yücelik katan da, evrenin bu içsel yaşamını doğrudan paylaşma olasılığıdır. Böyle bir olasılık varken de, yaşamın anlamı ve değerinden şüphe edilemez.

Bu hüküm, bir bütün olarak insanlık için olduğu kadar, onu oluşturan bireyler için de geçerlidir. Her ikisi-

nin de önemi, içlerinde olan —veya, herhangi bir şekilde olabilecek— hareketteki gibi, dolaysız varoluşun olgularında yatmaz. Burada, alçaklığın kabulü, yüceliğe giden bir yoldur. Duyu-yaşamının dolaysızlığında sadece rahatı bulmak ve kendini sadece buna kaptırmak, yaşamı, ne birey ne de insanlık için sürdürülmeye değer kılabılır. İnsanlığın mutluluğu, eğer mutluluktan tatmin olmayı kastediyorsak, bütün çalışmalarımıza rağmen daha yakınımaza gelmez. Hatta, daha da uzakta gibi görünür. Bu, kendisini, biçim değiştirerek Akıl'ın düzenli sahasına taşımaya çalışan varoluşumuzun karmaşık ağı için de, olsa olsa vahşi, ütopyacı bir rüyadır. Aynı zamanda, insani yaşamımız içinde, sadece maddi bir zenginliğinkinden çok daha fazlasını vaad eden bir hareket sürer. Yeni bir dünyaya açılmaktadır—zamanın sınırlarını aşan, kendi kendisini başlatan bir yaşam. İnsan, evrenin hareketine katılabilir ve onu kendi özel alanının gerekliliklerine uydurabilir. Gününün genelgeçer ahlakına karşı, tutarlı ve özgürce gelişmiş bir tinsel yaşam belirtisi göstererek, kendi yaşamına bir içerik katabilir, kendisi ile kozmos arasındaki görünmez bağlantıları biçimlendirebilir. Böylesi bir yaşama ait olan, böylesi bir çabanın ürünü olan hiçbir şey kaybolmaz. Yok olmuş gibi görünebilir, fakat ebedi Düzen'in bir parçası olarak, asla gerçekten ölmez.

Bireye de sadece bir yan ürün olarak bakılmamalı ve kendisini bütünüyle o Mutlak Yaşam ile birleştirmesi istenmemelidir. Çünkü, türetilmemiş, kendi kendine yeterli bir yaşam, ilk ifadesini onunla bulur. Ancak Bütün'ün yaşamına dolaysız olarak katıldığında kendisini bir kişi olarak görme hakkına sahip olur. Tinsel bireyselliğin itibarına, ancak evrenin yaşamına bir noktadan odaklanarak, bunu kendi özel çizgisinde geliştirerek kavuşur. Böylesi görevlere —tinsel bir bağın bir arada tuttuğu görev-

ler— kapılmış bir yaşam, sakince-düzenlenmiş bir ilerleme değil, kadersel bir atılım yapma ihtiyacı gösterir. Dışsal ilerlemesi ne kadar huzurlu olsa da, büyük bir karar, bir anda değil de, yaşam boyunca yapılacak bir tercih içerir. Aynı zamanda da, içsel yaşam, zaptedilemez bir biçimde güvenli ve kendi kendine yeterli hale gelir. Hiçbir dışsal engel, hiçbir kötü talih, tinsel doğamızdan yüce görevini —aklın dünyasını, kendi durumumuzda, elimizden geldiğince koruma ve ilerletme görevi— çalamaz. Burada her insanın yapabileceği bir şey vardır, ve kimse de bunu onun elinden alamaz. Duyu dünyasının karşısına getirebileceği başka bir dünya olduğu için, çevre ona karşı gelebilir, ama onu ezemez. Ayrıca, tinsel olana bu dönüşü, beraberinde olan içsel dönüşüm ihtiyacı ile birlikte ona bir olasılık —ya kabul, ya da reddedilcek bir olasılık— gibi görünmedikçe, büyük bir kriz, yaşamı boyunca onu bekler. Daha yüce bir bakış açısından, bunu reddeden bir yaşama, kayıp gözüyle bakmalıyız; böylesi bir yaşamın ne anlamı ne de değeri vardır. Tinsel idrak, doğal donanımımızın bir parçası değildir; kazanılması gerekir, ama kazanıldığını kabul de eder.

Böylesi ölçütlere göre, genellike gördüğümüz şekliyle insan yaşamı, tinsel içerik açısından acı verici bir biçimde yarım ve yoksuldur. Ondandır çok az bir şey kazanmak da, bu, hakikatin ve özün dünyasına bir kabul anlamına geleceği için, geçerli anlayışın bizi inandırdığından çok daha fazladır. Eğer birisi çıkıp da bu tamamlanmamışlığa itiraz ederse, ona, insani varoluşumuzun hangi zeminde tamam olması gerektiğini sormamız gerekir. Bütün o sorunlu şeylerin arasında, en azından bu çok açıktır—yaşamımız salt boş bir yüzeysel eğlence değildir: ardında, önemli belirginliği olan bir şey, bizimle ilgili olan, ancak yönünü saptamamızın mümkün olduğu bir hare-

ket sürer. Bu bize yetebilir, yetmelidir de. Eğer yaşamı birkaç kelimeyle özetleyecek olsaydık, Luther'in tanımına pek az şey ekleyebilirdik: "Tamamlanmış bir kazanım yoktur; her şey oluş aşamasındadır. Sonu değil, sadece yolu görürüz. Büyük ihtişama ulaşılmamıştır, fakat saf-laştırma çalışması sürmektedir."

MODERN YAŞAMA UYGULAMALAR

Bu eser boyunca, yaşamın anlamı ve değeri sorunu, günümüz ihtiyaçlarıyla yakın bir ilişki içinde ele alınmıştır. Öyleyse, sonuçta, önermiş olduğumuz yanıt, bizim özel olarak modern gereksinimlerimi karşılayabilir mi, yoksa daha girişim aşamasında sarsılır mı diye sorabiliriz.

Bizim savunduğumuz hakikatin modern yaşama uygulanabilirliği, üç ana hat izlenerek kanıtlanabilir. Öncelikle o, vasat bir yaşamdan duyduğumuz hoşnutsuzluğu artırmalıdır; sonra, toplumsal yaşamımızın karışıklıklarına, açık, tanımlayıcı çizgiler çekmemize yardımcı olmalıdır; üçüncü olarak da, bize, üzerinde güçlerimizi harekete geçirmeye çalışacağımız bir zemin sunmalıdır. Gelin, onları daha yakından incelediğimizde, bu ayrımların nasıl işlediğini görelim.

Öncelikle, yaşamımızın, ancak daha geniş ve kozmik bir yaşamın kendini ifade edebileceği —özgün tinsel bir kültür ile saf hümanist bir kültürün kesintisiz savaşına duyulan ihtiyaç hissi— bir zemine sahip oldukça, bir anlam ve değer kazanabileceği inancı, bu hümanist kültüre günümüz düşüncesinde verilen ağırlıklı yerden memnun kalmamızı olanaksız kılar. Bütün farklı yönleri, karışıklığın etkisi altında birbirine daha da yakınlaşır, ve aynı zamanda da bütünüyle hükümsüz oldukları açığa çıkar. Çünkü, ne görürüz? Dönüp duran bir karmaşıklık,

huzursuz bir telaş ve koşturma, benliğin tutkuyla yüceltilmesi ve isteklerini diğerlerine kibirli bir biçimde dayatması; yaşamın, kendininkiler yerine yabancı çıkarlar tarafından istila edilmesi; içsel sorun ya da içsel güdülerin yokluğu; saf coşku ve sahici sevgide azalma; benliğin daha baskın hale gelişinin, palavracı bir uğraşa ve bir miktar da gerçekten dürüst bir çalışmaya rağmen teşvik edilmesi ve kolaylaştırılması; insanın, sevdikleri ve sevmedikleriyle, iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın nihai hakemi haline gelmesi ve çabalarının asıl yöneldiği tarafın toplumsal iltimas sağlamak ve görüntülere saygı göstermek olması. Bütün bunlar, her ne kadar ideal duygularla yönlendirilerek, ideal hedeflerin peşinden koşmayı iş edinseler de, her bir parçalarında içsel bir samimiyetsizliği, nefret uyandırıcı bir gerçekdışılığı, tinsel bir evcilliği ve içi boşluğu yansıtırlar.

Bu içi boşluk, dikkatimiz ve çabalarımız bireye yöneldiği sürece gözümüzden kaçır, ve bir noktadaki eksikliğin telafisini bir başka noktada arayabiliriz. Bu görece sınırlı bakış açısını benimsediğimiz sürece, bütün bu uygarlık komedisinin ötesinde, bir yerde ve bir şekilde, gerçek yaşamın aktif varlığı ve işleyişi olduğunu umarız. Yine de, yaşama tinsel bir temel vermekten vazgeçerek, safi hümanist kültürün, alanın bütününde tartışmasız üstünlüğüne izin verdiğimizizi, ve bu kültürün, varoluşun içi boşluğu ve yarulsamalarıyla mücadele etmesinin hiçbir etkin yolu olmadığını da göstererek, bu soruya evrensel bir ifade verdiğimizde, bütün düşünen insanlara o muhteşem seçenek, Ya -Ya da, kendini gösterir. Ya bu salt hümanist kültürden daha farklı ve daha yüce bir şey vardır ya da yaşam, herhangi bir anlam ve değere sahip olmayı bırakır. Sorun bir kez evrensel olarak ortaya konduğunda, zaten üçüncü bir seçenek kalmaz.

İnsani alan içinde, geçip giden ana hükmeden güçlerin bulunduğu inancımızı paylaşan herkes, olumsuz sonuçlara asla razı olmayacak, veya çağı basitçe, hümanist kültürün vücuda gelişi olarak görmeyecektir. Buna rağmen, aramızda faaliyette olan böylesine özgün bir tinselliğin, bu kültürle hazin bir şekilde iç içe geçtiğini fark edecek, ve tinseli bu alışımdan kurtarmak için bilgiden çok güçlü bir dürtü türetecek, onun için çok doğal olan bu bağımsızlığa, şimdi ve burada bile, etkin bir ifade kazandıracaktır. Bu bakış açısından, yaratıcı tinsel yaşam için zorunlu görevlerden biri, modern koşullar tarafından kendisine sunulan yeni zemin üzerinde bütün güçlerini bir araya getirmektir. Başka hiçbir yoldan, sıradan yaşamın etkinliklerini uyumlu hale getiremez ve kontrol altına alamaz, ve onun düzleştirici etkilerine karşı duramaz.

Tinsel kültürün, insanlığın bu vasat yaşamı ile ilişkisi, farklı devirlerde farklı biçimler alır. Bu, bazen keskin bir karşıtlık ve nefret, bazen de dostça bir anlayış ve işbirliği ilişkisidir. İlk ilişki biçimi, vasat koşulların yetersizliğinin, belirsizliğinin ve karışıklığının çok açıkça bilincinde olduğunda geçerlidir. Böylesi zamanlarda, Tinsel Yaşam —tatmin edici bir biçimde gelişebilmesi için— bu koşullardan kopmalı ve kendine ait olan daha güçlü bir konuma geçmelidir. Geç Antik Çağ, Stoacılığın yükselişinde, bu türden bir harekete tanık olmuş; ilkel Hıristiyanlık, benzer bir hareketi, daha yoğun bir biçimde tamamlamıştır. Ve modern dönemin başlarında, Aydınlanma da benzer hedeflere, bilinçli ve amaçlı bir çaba ile ulaşmaya çalışmıştır. Böyle dönemlerde, kendini gösterdiği bütün formlarda yaşam bir sorun haline gelir. Her şey sınıanır ve ayıklanır. Bu kadar gayretli bir yoğunlaşma, beraberinde, kendi sınırlamaları ile dar ve dışlayıcı bir suretin tehlikesini getirir. Fakat, bütün bu tehlikelere rağmen,

bu kritik dönemlerin, uyandırıcı, ayıklayıcı ve sağlamlaştırıcı süreçlerine zorunlu bir ihtiyaç vardır. Bir çağın, kendi temel tinsel inanışlarından ne zaman emin olduğu, çok başka bir meseledir. Öyleyse, asıl görevi, bu inanışları geliştirmek ve gerçekleştirmek, onları uyumlu olan her şeyi kabul etmek ve desteklemek, aynı zamanda da, yaşamın yayılmasını birliğe kaynaştırmaktan oluşmak zorundadır. Böylesi dönemlerin dostane bir görünüşü vardır. Akıl, gerçekliğe baskın çıkmış, yaşam daha düzenli bir biçimde yükseliyormuş, karşıtlıklar her şeyi kapsayan birlik içinde tamamen aşılmış gibi görünür. Bu, erken Rönesans'la ve dolayısıyla da kendi Klasik Hümanizm dönemimizle birlikte zirveye çıkmıştır.

Bu birleştirici dönemlerin avantajları ve tinsel etkinlik yükleri ne olursa olsun, onları istediğimiz zaman geri çağıramayız. Onlara duyduğumuz takdir, bize onlar üzerinde herhangi bir mülkiyet hakkı vermez. Her şeyi, olduğu gibi kabul etmek zorundayız. Bu anlamda, içine doğduğumuz çağ, kaderimizdir. O halde şimdiki durumda —her tarafta bir tinsel kaos varken, ve sağlam bir tinsel temelin yokluğu altında— Tinsel Yaşam'ın kendi içine çekilmesi gerekli hale gelmektedir. Eleştirel bir düşünce ve çalışma yöntemine ihtiyacımız vardır; bu yöntem, Aydınlanma'dan birçok açıdan farklı olsa da, onunla, klasik dönemimizin Hümanizmi'nden çok daha fazla ortak noktası olacaktır. Şimdi, bu yöntemi geliştirmenin en emin yolu, gerçek ve bağımsız bir tinselliğin kabulüdür. Çünkü bizim, ilk olarak, tinsel içeriklerin ve değerlerin sahasını, salt insani varoluşumuzdan ayırmamızı, birini diğerinin zıttı haline getirmemizi, ve bundan sonra da, ulaşılan bakış açısından, mevcut koşulları, bir yandan ayıklayan ve reddeden, diğer yandan da teşvik eden ve sağlamlaştıran güçlü bir araştırmayı gerçekleştirmemizi, tam da bu sağ-

lar. Aydınlanma'nın, her şeyi, açıklık ve ayrıklık gereklerini ne kadar yerine getirdiğini sorarak, akla uygunluğun sınavından geçirmesi gibi, şimdi esas soru, mevcut durumun nereye kadar bir tinsel içeriğe sahip olduğu, tinsel dünyanın ne kadarını oluşturduğu ve tinsel yaşamın derinleşmesini ne kadar etkilediğidir. Bu eleştirel çalışma, herhangi bir bölümle sınırlı değildir: Bütün kollarıyla yaşamın bütününe nüfuz etmek zorundadır. Fakat bir bütün olarak yaşamla doğrudan ilişkili olan bölümlere — felsefe ve din, eğitim ve sanat— daha özel olarak bir biçimde uyarlanmıştı. Bu alanların her birinde, ortak görev, kendini uygun özelleşmiş bir biçimde gösterir.

Şimdi, birincil ihtiyacımızın, tanımlamış olduğumuz temel karşıtlığı detaylı bir biçimde ele almak ve daha genel olarak, karışıklığın karşımıza çıktığı her yere açık tanımlayıcı çizgiler çekmek olduğunu kabul ettiğimizde, karşıtlıkları yumuşatmak için gösterilen her çabaya, sıradan bir karardan daha fazlasıyla direnmek, emin bir temel sağlanmadan önce başarılı bir biçimde mücadele edilemeyecek sorunlara, dolaysız bir uzlaşma aramak zorunda kalırız. Böylelikle, birliği, öncesinde herhangi bir ayırtırmaya ihtiyaç duymadan sağlayabileceğini düşünen her türlü monizmi gönülden reddederiz. Muğlak duygusallığı, büyük karşıtlıkları aşmaktan çok üzerlerini örtmeye yarayan bütün modern panteist eğilimleri reddederiz. Yaşamı düşsel bir tasavvur, edilgen bir kendinden vazgeçmeye dönüştürerek, manevi enerjisini düşüren, ve ulaşmayı düşünmüş olduğu tinsel yükseklikler yerine, incelmüş bir duyarlılığa varmaya eğilim gösteren bir Roman-tizm'i de reddederiz. Ve son olarak, kişiliği, bir slogan hafifliğinde ve zamanın bütün kötülüklerine karşı hazır reçete gibi kullanma eğilimini de reddederiz, çünkü kişiliğe

önce bir içerik ve kozmik bir çerçeve verilmelidir; zaten en ciddi karışıklıklar da burada ortaya çıkar.

Kültür alanı içinde, sınırları keskin hatlarla belirlenmiş ayrımlar üzerinde ısrar etmekteyiz. İnsanlar arasında da bir ayrıma gitmek, ve onları, bağımsız tinsel dünyanın varlığını, onunla insanın organik bağınu kabul edenler ve etmeyenler şeklindeki iki gruptan birine koyarak sınıflandırmak konusunda da daha az ısrarcı değiliz. Eğer böyle bir dünya yoksa, birey de, kendi bağımsız değerine sahip bütün bir içsel yaşamdan mahrumdur. Onunla herhangi bir sorunumuz veya görevimiz olamaz. Salt çevrenin bir ürünüdür, ve eğer böyle bir bağlantı içinde, 'kişilik' ve 'bireysellik' gibi sözcükler hâlâ kullanılıyorsa, bunlar sadece boş laftan ibarettir. Burada Evet ile Hayır arasında bir uzlaşma yolu yoktur. Evet üzerinde anlaştığımız zaman, ve ancak o zaman, geriye kalan farklılıkları da düzeltmeye girişebiliriz. Bu, insanlar kadar fikirler için de geçerlidir: Prensip sorunlarına ilişkin uzlaşmaz bölünme, yaşamın sağlıklı gelişmesi için temel bir önkoşuldur.

Ancak bölünme de, karşıtı gibi, bir birliğe sahip olmalıdır: Salt hümanist kültürün yetersizliğini kabul eden, ve ötesindeki keşfedilmemiş hedeflere yönelen unsurlardan oluşan bir birliğe. Her şeyin ötesinde, yaşam, ona ancak çok sayıdaki yönlerinin bir sentezini yaparak verebileceğimiz, olumlu bir içeriğe ve karaktere sahip olmalıdır. Yaşam öylesine hızlı genişlemiştir ki, geleneksel sentezler yetersiz kalmıştır. Kimi bireylerin görüşlerinde geçerliliklerini korusalar da, artık tinsel emeğin yol gösterici gücü değildirler. İçsel birlik, burada, doğadan, tarihten ve toplumdan gelen yeni bir olgunun yükselmesiyle parçalanmıştır; birbirinden en farklı etkiler, tinsel çabamızı kontrol etmek için mücadele eder. Belki de, geçmişin sunabilmiş olduğu gibi basit ve kısa bir sentez, bir daha asla

mümkün olamayacaktır. Öyleyse, tatminimizi ve memnuniyetimizi, yaşamın tam kalbinde, daha sonra yaşamın işleyişinin içinde ve onun aracılığıyla çevreyle uzlaşması gereken bir sentez keşfetmemiz gerekir. Böylesi bir sentez, yaşamımızı bir arada tutmak istiyorsak, kaçınılmazdır. Buna da, Bağımsız bir Tinsel Yaşam dışında bir bakış açısından nasıl ulaşacağımızı görebilmek güçtür. Yaratıcı üretimin ilkel ve kendiliğinden bir kaynağını başka bir yerde bulmamız mümkün değildir; böylesi bir kaynak olmaksızın, herhangi bir sentez, nasıl yeteri kadar yaşamsal ve ilham verici olabilir?

Çağımızın bütün çılgılığı, sıkıcı bir her şeyi-olduğu-gibi-kabul-etme anlamında değil, tinsel bir kendiliğindenlik anlamında, daha büyük bir yalınlık ve sadelik içindir. Bu talep, hem kültürümüzün doğasından, hem de insan deneyimimizden gelir. Toplama ve derleme, araştırma ve yeniden kurma sayesinde kültürümüz, fazlasıyla ayrıntılı ve karmaşık bir hal almıştır: Büyük ile küçük, canlı ile ölü kaotik bir biçimde birbirine karıştırır; geçici ile ebediyi birbirinden ayırmakta başarısız olur; tarihsel mirasımızın sonsuz çeşitliliği arasında, çabalarımızı sarılmaz bir hedefe yöneltecek basit yol gösterici hatlar keşfedemez olur.

Sadeleştirme, insanlık açısından da gereklidir. Toplumsal yaşamın eski aristokratik yapısından vazgeçilmediyse de, o, yavaş yavaş göz ardı edilme yolundadır. Kültürümüzü, insanlığın geri kalanına da buradan dikkatle dağıtılmak üzere, kapalı bir çevre içinde büyütüp olgunlaştırmaktan artık memnun değiliz. Modern çağımızın üstün gelen eğilimi, 'insan suretindeki her şeyin', tinsel çalışma ve tinsel servete doğrudan ve bütünüyle katılmalarını talep etmektir. Geleceğin daha geniş deneyimlerinin bunun olanaksızlığını mu göstereceği ve toplumu başka

bir zeminde mi kuracağı, daha ileri bir sorudur. Biz, şimdilik, bu demokratik eğilimi kabul etmek durumundayız. Bunun içerisinde de çok açık bir tehlike gizlidir—tarihsel hareketten çok az etkilenen başkaldıran insan kitleleri, sık bir olumsuzlamanın avı olmasın, kültürün koşullarını, onu tamamen reddebilecek şekilde, içeriden değil, dışarıdan yargılamasın diye ortaya çıkan bir tehlike. Elbette ki bu bakış açısından, dayanışma duygularımızı yenileyecek ve yaşamın sorunlarını, bunlar hepimiz için geçerliymiş gibi ele almamızı mümkün kılacak basit yol gösterici hatlar bulmamız zorunlu bir ihtiyaç haline gelir.

Fakat, bu sözünü ettiğimiz basitlik, dünyada verili şekliyle bulunamaz. Onu, verili olanı içsel olarak aşarak ve bağımsız bir tinselliğin bakış açısını benimseyerek kazanabiliriz. Çünkü ancak böylelikle, basit olan aynı zamanda da muhteşem olabilir; ancak böylelikle o, aynı zamanda da evrende yeni bir derinliğin inandırıcı bir ifadesi olabilir ve bize buna göre bir tinsel güvence verir. Erken Hıristiyanlık, bu türden bir basit hakikatle dünyayı heyecanlandırmış ve yeniden gençleştirmiştir ve biz de ancak bu türden bir basit hakikatle tinsel liman edinebilir ve akıldışı ve kaotik olan karşısında zafer kazanabiliriz.

Yani, bizim kendi çağımız, büyük sorunlarla dolar taşar. Bunları ne kadar bir araya getirirsek —her geçen gün, böylesi bir gruplandırma giderek daha zorunlu bir ihtiyaç haline gelir— onların çözümünde yol almak istiyorsak, ısrar ettiğimiz gibi, bağımsız bir tinselliğe, kendi dünyasını şekillendiren bir Tinsel Yaşam'a başvurmak zorunda olduğumuz da o kadar açık hale gelir. Bunun ötesinde bir tarıklığa ihtiyaç varsa, ancak çağımızın özel koşullarına işaret edebiliriz. Bu, büyük meselelere öylesine kapılmış bir çağdır ki, önemi güçlkle yadsınabilir; aynı zamanda, yaşamdan bir anlam ve bir değer çıkartmaya

uğraşanlara sağladığı olanaklar açısından da muhteşem bir çağdır.

.

EK

[‘Sinn und Wert des Lebens’ın orijinal metninde s. 100 satır 4 ile s. 107 arasında yer alan aşağıdaki bölüm, yazarın rızası ve onayıyla, metnin İngilizce çevirisine dahil edilmemiştir. Orijinal metnin akışını izlemek isteyen okur, s. 101’deki yıldız işaretine geldikten sonra, bu Ek ile devam etmelidir.]

Böylesi bir yaşam-sürecinin gerçekleştirilmesi, deneyimimize daha büyük bir derinlik verme ihtiyacına sahip olmak zorundadır; bakış açısının bu derinleşmesi ve içsel olarak kayması ile, tinsel olgunun bağımsız dünyası açığa çıkar, ki bu da, bütünsellik özelliğiyle, bizi, sağduyunun bakış açısını benimseyerek, çevreyle ilişkimizden kaynaklanan belirli sonuçları olgu kabul edeceğimiz duruma göre, çok daha tamamlanmamış bir sorunla karşı karşıya bırakır. Fakat, evrensel yönüyle yaşam-süreci, her ne kadar asli bir olgu olsa da, ayrıntılandırılması, hâlâ, insanlığın ölçülemeyen görevidir. Bu ayrıntılandırma da, tarihsel geçmişin desteği ve onun öğretisinin bütün eğilimi açıkça anlaşılmadan mümkün olmaz. Sadece böylesi bir incelemenin sonucu, bizim için, geri kalan verilerimizin nasıl ele alınıp yorumlanacağını belirleyebilir, ve ilk kez eylemimize belirli bir hedef gösterebilir. Böylelikle, adına yaşam demeyi adet edindiğimiz şeyin ardında, daha derin ve kapsayıcı bir yaşam, yaşamın ruhunun ta kendisi yatar. Bu temel yaşam, bize sadece en önemli görevleri

vermekle kalmaz: bize en önemli olguları da gösterir. Bu olgular ne kadar çok geliştirilirse, o kadar samimi bir şekilde birleşerek birbirlerini destekleyebileceklerdir, ve kendi kendisini destekleyen bu yaşamın ilkesine sahip olarak kazandığımız güvence de, varoluşumuzun her alanına, o kadar çok yayılarak, kendi istikrarını sağlayabilmektedir.

Bu sorunları ele almanın alışıldık yolu, felsefi zihine, ham ve kaba görünmek zorundadır; çünkü, o, bütün olup bitende sadece Ne ile ilgilenir: Nasıl, zamanın geçişinden etkilenmediği için, açıklama gerektirmeyen bir şeydir; buna karşılık, gerçekte Nasıl, her şeyden önemlidir, yaşamın genel karakterinin, ve haliyle de Ne'nin belirleyicisidir. Örneğin, önümüzde uzun bir tarihsel geçit resmi yapan düşünceleri ele alalım. İnsanların ilgilendikleri ve mahkum ettikleri, onların incelemelerinin sonuçları—verdikleri yanıtlar—dır ve soruyu sorma biçimlerinin bireysel farklılıklar —hatta daha da fazlası, temel farklılıklar— gösterdiği genellikle unutulur; soruyu sorma biçimleri, çalışmalarının bütün eğilimini belirlediği için de, soru bir kez böyle sorulduğunda, yanıtı kaçınılmazdır. Sorunun öneminin bu kabulü, spekülasyonun kendisinin sonuçlarının, felsefi spekülasyonun sonuçlarından daha önemli olduğunu açıkça gösterecektir, ki bunun da, yaşam-sürecinin içinde felsefenin yeriyle dolaysız bir ilişkisi vardır. Bu, felsefi sorunun ortaya konmasının kendisinin, belirli bazı olguları ima ettiğini ve yaşamın belirli bir biçimde kurulmuş olduğunu işaret ettiğini gösterir. O bizi, yaşamda esas olan şeye götürür ve bizi, böylesi bir temeli oluşturmaın en önemli olgu olduğuna ikna eder.

Şimdi, tarihin gösterdiği gibi, insan ırkının ilerlemesi, bize, bu temelin keşfine dair çok önemli ipuçları sunar. Burada, elimizde belirli hareketler vardır—tamamlanmış

olgular değil, hareketler. Fakat bu hareketler ancak en azından salt öznel çabayı ve varsayımı aştıklarında, olgunun tüm dolaysızlığına sahip birer olgudurlar. Çünkü bize, Tinsel Yaşam'ın ayırt edici bir gücünü gösterirler, bunu giderek artan bir açıklıkla öne çıkartırlar, ve geçici şeylerin içselliğinin bu ifşaâtı ile de, yaşamımızı daha geniş ve daha güvenilir bir zemine oturturlar. Böylece, insanları, tarihe ait yeni bir fikri yaşama geçirme mücadelesi verirken, onu, sonraki dönemlerinin öncekilerin etkisi altında şekillendiği bir olaylar dizisinden ibaret olarak görmeyip, geçmeye ve kaybolmaya başlamış gibi duran içsel özünü kavrar ve korur; gözden kaybolduklarında onları yeniden arayıp bulur; bütün bir resim oluşturabilmeleri için ayrı devirleri bir araya getirir; birbirini izleyen dönemlerin dalgalanmalarında, yaşamda yeniden canlandırabilecekleri, kalıcı değere sahip bir şey keşfederek, böylelikle kendi yaşamlarını zamandan arındırılmış bir bugünün içine yerleştirmeye çalışırken buluruz. Ne denli yetersiz olursa olsun böylesi bir girişim—tarihi bu anlamda yorumlayabilmeye dair zayıf bir olasılık dahi, alışıldandan çok daha açık ve büyük bir gelişme gösterebilmesi gereken belirli ve özel bir tinsel kapasiteye tanıklık etmez mi? Yaşamın tüm özgül alanları —din ve ahlak, sanat ve bilim— büyüme koşullarının da gösterebileceği gibi, tinsel yaşamın böylesi bir kanıtı için, daha yakından incelenmelidir. Her bir alan, kendi tarzında öne çıkmaya çalışırken, bir bütün olarak Tinsel Yaşam'ın kendisi, araştırmalarının ortaya çıkartabileceği özel olgulardan daha temel bir olgudur. Örneğin, farklı dinlerin daha yakından incelenmesi, görünüşe dair pek çok ayrılığı ortaya çıkartır; yine de, bütün dinsel ayrılıklardan daha temel ve önemli olan, din olgusunun kendisidir. Din yaşamımıza, daha yüce bir doğa ile daha alçak bir doğa arasında yapılan bir ayırımın

bilincini getirir; bize, bir yandan yüceltme ile korkunun, diğer yandan lütuf ve sevginin gelişimini gösterir; kökleri yaşamımızın derinlerinde olan ikilikleri açığa çıkartırken, aynı zamanda da bunu aşmamıza yardım eder. Ayrıca, dinin anlamı tipik bir gelişme gösterecekse, kendimizi saygıyla adadığımız nesneyi bir dizi bağlantısız ifadeye bölmemeli, onu, yakın bir ilişki içine girebileceğimiz, böylelikle de yeni bir yaşamın kaynaklarını bulabileceğimiz bir birlik olarak kavramalıyız. Şimdi, ayırt edici biçimde dinsel olan bu kaynakların geliştirilmesinde de olduğu gibi, yaşamımızın dokusu belli bir karakteristik nitelik kazanır; Tinsel Yaşam'ın diğer alanları için gerekli değişme -*mutatis mutandis*- de budur.

Ancak Tinsel Yaşam'ın açığa çıkması, yine de, salt ayrı alanların bir düzenlenmesinden ibaret olamaz. Bu alanların kendileri, ancak yaşam-sürecinin bütünlüğü onları bir arada tutan bir sentez sunar, ve bunu her birinde etkin hale getirmeye çalışırsa, kendi gerçek karakteristik gelişmelerini sağlayabilirler. Bu sentez, dışsal bir bağlantı biçimine de işaret etmez. O, daha çok, Tinsel Yaşam'ın, kendi içine kapalılığın aşıldığı ve bütün etkinliğimize duygudaş bir zeminin sağlandığı, bir kendi kendine yoğunlaşmasıdır. Bu sentezin aldığı özel biçim, büyük tarihsel devrin özgül kültürünü de belirler. Yani, Yunan dünyası, Form'u merkezi ve egemen düşüncesi kılarak, yaşamını plastik-sanatsal bir örüntüyle biçimlemiştir. Buna karşılık Aydınlanma, hareketsizliğin yerine akışı ve hareketi koyarak, dinamik bir sentezi benimsemiştir. Her sentezin kendi sınırlarının olduğu doğrudur, ve yaşam da tek bir kanala sokuşturulamayacak kadar geniştir. Fakat, bu sınırları düşünmeden önce, böylesi yoğunlaşma girişimlerinin, yaşam alanının içinde yapılmış olduğu olgusuna hakkını vermek gerekir, ancak bundan sonra, her bi-

rinin, tinsel yaşamın ne derecede bir ifşası olduğu soruşturulabilir. Bu bağlantı içinde, yaşam, biri belirli, diğeri görece belirsiz iki gelişme hattı izlemiş, ve sürekli olarak da birinden diğerine geçmiş gibi görünecektir. Burada elimizde olan, yaşamın içeriden gelen ilerlemeci hareketi, bununla birlikte de, tinsel bir alanın doğuşu ve bir gerçekliğin biçimlenmesi gibidir. Her bir sentez, insan yaşamının anlamı karşısında, fazla özenli bir biçimde kavranmış bir hipotez gibi görünür —ki bu hipotez de kendini, ancak karşısındaki direnci kırmayı ve yaşamı tamamen kendi hakimiyeti altına almayı başardığı oranda doğrulayabilir.

Şimdi, bütün bu tarihsel gelişme, ilk izlenimlerin bir derinleşmesini içerir; en basit görünen şeyde karmaşıklığı, hareketsiz görünen şeyde yaşamı ve hareketi açığa çıkartır. Katı varsayımları kırar ve onları canlı bir etkinliğe teşvik eder. Bu etkinlik ne kadar gelişirse, deneyimimiz de o kadar başkalaşmış ve içsel olarak bağlantılı hale gelmiş olur; bir bütün olarak yaşam kurulduğu oranda derinleşir, derinleştiği oranda da kurulmuş olur. Her şey, insanda, bütün öznel kaprislerden bağımsız olan ve bireyin çabalarına istikrarlı bir destek veren bir yaşam-sürecinin belirmesine tarık olduğumuza dair inanışı, hep bir ağızdan destekleme eğilimindedir.

Yaşam-sorununun bu derinleşmesi, evrenin birliğine inanışımızı, klasik entelektüel bakışın sağlayabileceğinden çok daha geniş ve sağlam bir zemine oturtur. Bu hipoteze göre, yaşamın her alanı, kendisinin de özel bir ifadesi olduğu evrensel sürece atıfta bulundukça, her birindeki emek de, evrene dair bir tür inanış ifade eder. Bir kozmosa inancın itirafını açık bir biçimde ifade etmeyen bir alanda, büyük bir şey üretilemez. Ona eşlik eden gerçeklik görüşü ile birlikte, böylesi bir inanış, her farklı a-

landa, doğal olarak, farklı olacaktır. Dinin, yaşamın kalbinde keskin bir karşıtlığı nasıl açığa çıkarttığını, daha önce görmüştük, fakat bu, dünyada da buna tekabül eden bir ayrılığı, ve mevcut ayrılıkların daha da derinleşmesini gerektirir. Sanatın asıl-deneyimi çok farklıdır; tekrar edersek, eğitiminkinden de farklıdır. Sanatın, içsel ile dışsal arasında dostça bir karşılıklılık, ve ilişki olmaksızın, yaşam-süreci onların arasındaki karşıtlığı aşma yönünde bir etkide bulunmaksızın varolması olanaksızdır. Bundan dolayı da, sanatsal yaratım, evrenin uyumunun farkında olmayı gerektirir. Tekrar etmek gerekirse, eğiticinin işi, gerçeğin, şiddetli ve uzlaşmaz araçlarıyla din için mümkün veya meşru olandan, çok daha dostça bir okumasını yapmaktır. Çünkü; çalışanlar, insan ruhunda uyuklayan ve uyanabilecek olan bir hakikat ve iyilik unsuru olduğuna inanmadan, eğitimin işlemesi nasıl başarılabilir, ve o, çalışanlarının tamamen kendilerini adamalarını nasıl isteyebilir? Sadece bu dahi, kendi içinde, Kilise'nin okul üzerinde otorite sahibi olmasını reddetmek için yeterli nedendir. Katı bir mantık bizi, bu iki bakış açısının birbirinden temelde farklı olduğunu kabule zorlar. Ahlak ile bilim arasındaki benzer bir fark da, yaşamın ve dünyanın farklı yorumlarını yapmalarına neden olur.

Bu farklı anlatımlar, yan yana varolur, ve her biri, kendi özel deneyim biçimi için benzersiz bir önem talep etme eğilimi gösterdiklerinde, çarpışmadan kaçınmaları olanaksız hale gelir. Yaşam, her şeyi kuşatan bir Varlığın Bütünü'nün bütün özel gelişmeleri karşısında üstünlüğünü sağlamayı, ve böylelikle de onların birbiriyle çelişen isteklerini uzlaştırmayı umut edebileceği bir bakış açısına sahip olmayı başaramadıkça, kendisini bozulma tehtidi altında görür. Aynı zamanda, bireyin de kendi özel isteklerine uyan bir özel anlatım seçmesi gerektiğini anlamak

zor değildir. Yine de, bu mücadelenin ve tamamlanmamışlığın kendisinin, yaşamın zenginliğinin, ve insani deneyimlerimizin içinde mevcut olan farklı türlerde ve düzeylerde gelişmenin kanıtı olduğunu da unutmamamız gerekir. Böylesi karışıklıkların ortaya çıkarttığı karışıklık tutkusunun kendisi de, bizim, yaşamımızın her ayrıntısına egemen olacak tek bir ilke getirmeye çalışma enerjimize tanıklık eder. Burada da, salt entelektüel bakış açısının dışına taşmış oluruz.

Böylelikle yaşamın, kendisi için dışsal bir Varlık biçimine atıfla, hiçbir şekilde kesinlik ve güvenlik kazanamayacağını artık açık bir biçimde görürüz. İlk ve son kez o, bunu dışarıdan edinemez, kendi içinde araması gerekir; bunu da bir noktanın aksiyomatik olduğunda ısrar ederek değil, kendisini bir bütün olarak birleştirerek, daha üst ve daha alt düzeylere doğru genişleterek, kendi içinden gerçek bir dünya çıkararak ve bütün bu ifade zenginliği aracılığıyla, kendisine sağlam bir biçimde sahip olmaya devam ederek yapabilir. Yine de, bütün bunlardan, içten içe, insanın zahmeti ve çabasının Bağımsız bir Tinsel Yaşam'ın desteği üzerinde sürdüğü anlaşılır. Aksi halde, bütün hareket anlaşılmaz bir bulmacadan ibaret kalır, ve ne bütün inancımızı kazanabilir, ne de kendimizi tamamen adamamızı talep edebilir.

Bütün bir yaşam zinciri için doğru olan, ayrı ayrı parçaları için de aynı oranda doğrudur. Uygarlıklar, topluluklar, bireyler, inancın gücünü ve eylemin kucaklayıcı coşkularını ancak yaşamın tinsel anlamda bütünleştirilmesiyle kazanabilirler. Ancak bu tüm şüpheleri kovar, ve gidilecek yolu ancak bu gösterir. Bu aksiyomatik gereklilik, bu sağlam kendini inandırma ve özgüven başarıyla sağlanamazsa, en büyük lütuflar dahi bizi tereddütten ve verimsizlikten korumakta güçsüz kalır. Görece basit do-

ğaların daha üstün olanlar karşısında sahip oldukları en önemli avantaj da işte buradadır. Böylelikle, yaşamın, güvenliğini, kendi içinde, kendi bütünleşmiş etkinlikleri yardımıyla ve böylesi bir güvenliğin önkoşulunun Tinsel Yaşam'ın bağımsızlığı olduğunu hep akılda tutarak araması gerektiğini ifade eden yaşamsal önemdeki gerçeğe, daima geri döneriz.

SON

Yaşamın Anlamı ve Değeri

Rudolf Eucken

Eucken'in felsefesi "Yeni İdealizm" ya da "Dinsel" veya "Tinsel" İdealizm olarak, çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Merkezi teması tinsel varoluş mücadelesi ve özünü oluşturan inanç da, böylesi bir mücadeleye bağımsız tinsel yaşamdan yoksun hiçbir şeyin anlam ve değer veremeyeceğidir. Özünde tinsel olan bu temel, gelişmek için geniş bir tarihsel bakış açısına gereksinim duyar. Eğer bireyler olarak sonluluğumuzun üzerine çıkacak ve hakiki sonsuz doğamızı kavrayacaksa, tarihin çok yönlü tanıklığına yönelmeli ve dünyanın tinsel bir varoluş için şimdiye kadarki kahramanca mücadelesinin hakkını vermeliyiz. Onların o aydınlatıcı çeşitliliğinde tek bir tinsel gereksinim ifadesini görmeye başlayıncaya dek, insan ruhunun tüm büyük hareketlerini incelemeyiz. İşte o zaman, insan yaşamı sorunsalını geniş ve tarihsel bir ölçekte çözmeye çalışırken, aynı zamanda kendi sorunumuzu da çözmekte olduğumuzu fark ederiz.

İZDÜŞÜM YAYINLARI

Tel : 0 (212) 513 23 08

Faks : 0 (212) 513 23 41

ISBN975-8408-05-4

